

10 | **Matěj Matela:**
Letopisy v žule

17 | **Filip Gregor:**
Místo činu Prostějov

36 | **Markéta Straková:**
Lovci mamutů na Předmostí u Přerova

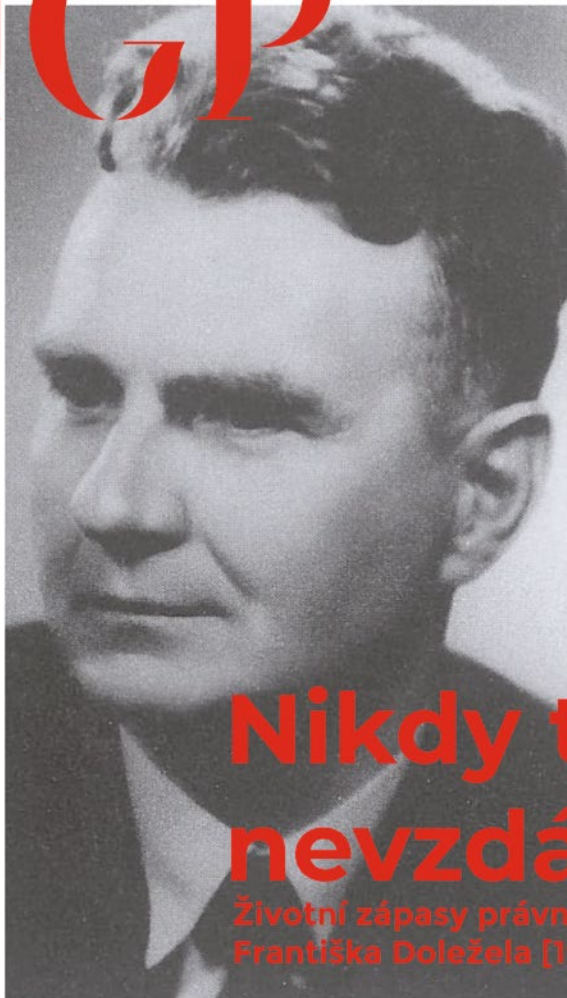

TÉMA ČÍSLA

Stalo se zde!

MGP

Muzeum a galerie
v Prostějově

Nikdy to nevzdám!

Životní zápasy právníka
Františka Doležala [1900–1972]

vernisáž ve čtvrtek 10. 11. 2022 v 17:00 hodin

11. 11. 22 ————— 05. 02. 23

VKOL

MZ
MUD. MARTIN ZÁČAL

OLOMOUC

KROK 4/2022

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla.

Stalo se zde!

Obálka:

Železniční trať Hanušovice – Jeseník.
Místo, kde se odehrává děj filmu Alois
Nebel. Foto: Profimedia.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 19., číslo 4
Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci

Vedoucí redaktor:

Mgr. Tomáš Chalupa

Odpovědná redaktorka:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Tichá, Mgr. Miloš
Korhoň, PhDr. Martin Kučera,
prof. Mgr. Jindřich Štreit, Mgr. Michaela
Heloňová, PhDr. Marie Gronyčová,
Mgr. Pavel Rušar, Mgr. Filip Gregor,
PhDr. Jindřich Garčic, RNDr. Lenka
Prucková, MgA. Antonín Valenta,
Mgr. Lubor Maloň

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci,
Bezručova 3, 779 11 Olomouc
IČO: 100625
tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774
e-mail: redakce@vkol.cz
internet: www.vkol.cz/krok
facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Books print s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)
1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

16. 11. 2022

Obsah

03 Úvodník (*Tomáš Chalupa*)

04 Utváření stereotypních obrazů
Jesenicka v komiksu o Aloisi
Nebelovi (*Jan Petrásek*)

10 Letopisy v žule (*Matěj Matela,*
Pavel Macháček)

17 Místo činu Prostějov, ulice
Vápenice 23 (*Filip Gregor*)

23 Stalo, či nestalo se
ve Frývaldově?
(*Květoslav Growka*)

29 Sedmá kašna aneb příběh
olomoucké touhy po nápravě
minulosti (*Jindřich Garčic*)

36 Štorchovi Lovci mamutů
a Předmostí u Přerova
(*Markéta Straková*)

43 Vzpomínka na švýcarskou
autorku Ericu Pedretti
(*Ingeborg Fialová*)

48 Bílá Voda v osudovém roce
1938 (*Jiří Vaněček*)

57 Když Havlíček nahradil
Messenahuser... (*Ivan Čech*)

VARIA

61 Výrobci a obchodníci
s liturgickými předměty
v Olomouci (*Jana Krejčová*)

69 Radosti a kříže „moravského
Mezzofantiho“ (*Pavel Marek,*
Václav Marek)

75 Básník Aleš Balcárek
a Olomouc – školní léta
(*Jaroslava Čajová*)

79 Stalo se v rondu
(*František Všetička*)

NOVINKY Z KNIHOVEN

80 Příběhy z knihovny už
dávno překročily hranice
Lipníka / KROK udělil cenu
pro nejlepší povídku / Nové
publikace VKOL / Olomoucký
kraj zná svého nejlepšího
venkovského knihovníka
za rok 2022 / Rozhovor
s Jiřím Havelkou

90 Kulturní itinerář

TÉMA ČÍSLA 1/2023:

Cizinci a uprchlíci

Bohuňovické matičky, 1992. Foto: Jindřich Štreit.

Úvodník

Vážení a milí čtenáři revue KROK, podzimní čas přímo vybízí k tomu schovat se někam do tepla s dobrou knihou a ponořit se do jejího příběhu. Nejednou člověk při čtení zjistí, že na daném místě byl, že ho zná a pomyslně v duchu vykřikne: „*To se stalo zde!*“ Přesně ten moment propojení reality s fikcí se nám líbil a stal se motivem pro téma tohoto čísla KROKu. Chtěli jsme ale také ukázat, že knihy jsou našimi věrnými společníky a že literatura zanechává stopy všude kolem. Důležitost tohoto poznání má svůj význam právě v dnešní době. Při návštěvách knihoven se často dozvídám, že zejména děti se ke čtení těžko dostávají, protože jsou zahlceni moderními technologiemi a jinými lákadly. Pro knihy je to nerovný boj, děti vidí jen strany potištěné písmeny doplněné obrázky, ale tablet, mobil nebo počítač dokáže nabídnout daleko víc. Jednu věc ale moderní technologie nedokážou – povzbudit lidskou představivost a fantazii. Právě tam spočívá její největší přednost – člověk může snít, představovat si, stává se přímým účastníkem příběhu, který se totiž odehrává pouze v jeho hlavě.

Povzbuzujme proto chuť číst u dětí a snažme se v nich probouzet lásku ke knihám, protože tím rozvíjíme jejich vnitřní duševní život. Ale abychom byli spravedliví, ruku na srdce, i my dospělí často v každodenním shonu nemáme na knihy tolik času. Mnozí to řeší poslechem audioknih, které si pouští třeba v autě, při práci nebo před spaním. Osobně se domnívám, že je to skvělá alternativa, byť jsou i názory řekněme literárních puristů, kteří prostě na tištěnou knihu nadají dopustit a tvrdí, že poslech audioknih nemá už se čtením nic společného. Nevím, kde je pravda, ale jsou to celkem bezvýznamné spory, hlavní je, že literatura jako taková stále žije, byť má díky současným moderním technologiím různé podoby. Jsem v tomto směru celkem optimista, knihy ani v budoucnosti nezaniknou a nezanikne ani literatura. A stále se najde dost lidí, kteří při vzpomínce na nějaký knižní příběh zvolají: „*Ale vždyť to se stalo právě zde!*“

Přeji vám příjemné čtení.

Tomáš Chalupa

Utváření stereotypních obrazů Jesenicka a jeho obyvatel v komiksu o Aloisi Nebelovi

JAN PETRÁSEK

Odsun německého obyvatelstva z českého pohraničí po druhé světové válce přinesl do těchto oblastí, Jesenicko samozřejmě nevyjímaje, rovněž řadu negativních důsledků. Dlouhodobé sepětí s rodným krajem v případě původní populace nahrazovali příchozí z různých koutů Československa, a dokonce zahraničí, kteří se zde pochopitelně stěží mohli opřít o pevné kořeny a hledali, po delší dobu spíše marně, svou lokální identitu. V prvních pokvětnových měsících se sice mohli zastřešit spíše domnělou aурou válečných vítězů, pocitem obětí nacistické zvěle a slovanským původem, později snad rovněž komunistickou ideologií, nejednalo se však o nijak regionálně autentické záležitosti, spíše naopak. Vědomí hradby hor, oddělující Jesenicko od okolních úrodnějších a pro život příznivějších oblastí, muselo být přirozeně jedním z prvních spojujících článků zdejšího nového obyvatelstva. Sdílením pocitu života v drsném a odříznutém kraji však mohli, jakkoliv spíše nevědomě, navázat na předchozí obyvatelstvo, které tento dojem nejednou reflektovalo. Tento geografický a klimatický aspekt

patrně zůstal víceméně po delší dobu osamocen, nechuť či strach navazovat na německé dědictví kraje tuto vykořeněnost dále prodlužovaly. S další a další generací však jesenické obyvatelstvo pevněji srůstalo s místním podložím a rok 1989 odtabuizoval témata, na kterých mohlo lokální kolektivní vědomí lépe růst. Přesto však k jistému společnému sdílení lokální charakteristiky vedla ještě dlouhá cesta, dosud neukončená.

Přijmeme-li tezi, že identity se formují *ad hoc* v průběhu komunikace či narace, můžeme stěžejní roli v procesu utváření (sebe)projekce a (auto)stereotypů připsat komiksu o Aloisi Nebelovi z pera a malířské tužky Jaroslava Rudiše a Jaromíra (99) Švejdíka. V případě spisovatele Rudiše, narozeného v roce 1972 v Lomnici nad Popelkou a v posledních letech přesouvajícího se vlakem mezi Berlínem a Prahou (a pracovně takřka denně mezi dalšími evropskými městy), se sice nejedná o jesenického rodáka, jeho dlouholeté přátelství se Švejdíkem, blízkost k německé kultuře či jazyku a spisovatelský nadhled spolu s pohledem zvenčí tento „handicap“ částečně proměňuje ve výhodu. Výtvarník,

muzikant a textař Jaromír Švejdlík, narozený roku 1963, je na druhou stranu přímo rodákem z Jeseníku, v posledních letech pobývajícím v Praze a „tam, odkud jsem“, tedy na chalupě v podhůří Rychlebských hor. Vedle autentických zkušeností ze zdejšího prostředí mohl při práci na komiksu o Nebelovi vycházet ze své hudební kariéry. Byla to právě jeho hudební skupina Priessnitz, která svými texty, opírajícími se velice často o typické jesenické reálie a využívajícími estetiku horského prostředí, vnesla na českou (nejen hudební) scénu představu o zdejším prostředí, kde „se v lese hlubokém, v mlze bloudí“; a v podobných příkladech bychom mohli dlouze pokračovat. Ostatně rovněž zvuk skupiny, zejména typické kytarové riffy Petra Kružíka, pomyslně vytvářel soundtrack k temným pohraničním hvozdům. Motivy sudetského hornatého pohraničí využil nejednou Švejdlík ve svých dalších hudebních projektech jako Umakart, Jaromír Švejdlík & the Bombers a nejnověji v Letní kapele. Zaposloucháme-li se rovněž do jiného společného projektu s Rudišem, Kafka bandu, zhudebnujícímu jednotlivá díla Franze Kafky, v případě první desky zpracovávající román *Zámek* nelze nezaregistrovat, byť ne nutně záměrnou, aluzi na Jeseníky. Děj Kafkova románu se sice odehrává v severních Čechách, zdejší podobné klimatické poměry mohou na albu vyvolat rovněž představu jesenických hor, zejména v písni *Zima/Winter*, a to jak v předčítání originálního Kafkova textu, tak v refrénu „zima je dlouhá a v létě padá sníh“.

Rudišův námět vycházející z jeho dlouhodobé vášně pro železnici (vzpomeňme jeho poslední dílo *Winterbergova poslední cesta*) se v Aloisi Nebelovi spojil se Švejdlíkovou ukotveností v sudetském pohraničí a vytvořil postavu svérázného

výpravčího z Bílého Potoka. Nádraží, byť explicitně zasazené do pohraničních kopců, je čistě imaginární, na druhou stranu v sobě spojuje několik existujících míst. Nebel (v němčině mlha a zároveň symbolicky pozpátku *Leben*, tedy život) trpí záchvaty halucinací, ve kterých se mu právě v mlze zjevují klíčové a pro pohraničí signifikantní události minulého století. A právě se stíny minulosti se musí zdejší lidé stále vypořádávat, stejně jako s jistou drsností, odloučeností a samotářstvím kraje. Již úvodní pasáže je explicitně řečeno, že k životu zde je potřeba hodně síly a nebýt sám, „protože tento kraj samotáře polyká“. Výrazné je v komiksu odkazování na odsun a nové osídlení („*lidí mizej a zase přicházejí*“). Nově přichozí si musí „*tady na horách [...] zvyknout na ledacos*“. Stejně tak na stálou přítomnost německého dědictví, na „*40 let staré suché německé kosti*“, spolehnout se při povodni na původní mosty, neboť „*vydržely jen ty německé*“, a pokusit se neztratit v lese díky původnímu značení, jelikož „*pod těmi českými pořádky vyrážejí staré německé*“, neboť „*co je německý, to vydrží*“. Čtenáři se tak dostává obraz kraje, který se přes všechny turbulentní vývoj po druhé světové válce vlastně vůbec v jádru nezměnil („*Sudetý. A ty jsou tady furt*“). Imaginární duch Sudet jako by stále dřímал ve hvozdech a horských loukách, zatímco „*Bůh zdejší lesy opustil*“. A nic na tom nezměnila destrukce značné části objektů („*tratě, města, a po válce i kostely*“). Jak pregnantně vyjádřil v díle samotný Nebel, „*všechno je historie, a ta přemalovat nejde*“.

Na kreslenou románovou trilogii – *Bílý Potok* (2003), *Hlavní nádraží* (2004) a *Zlaté Hory* (2005) – navázaly hned po vydání poslední části komiksového stripu o čtyřech políčkách nejprve

v časopise *Reflex* a po třech letech v *Respektu*. V tomto roce, 2008, vyšly jednotlivé díly určené pro *Reflex* souborně pod názvem *Na trati*. Komiks sice volně navázal na původní trilogii, avšak pouze použitím stejných hlavních hrdinů a zejména prostředí. Stal se mnohem civilnějším a aktuálnějším, neboť zároveň glosoval současné politické a společenské dění. Nebelovi se tak například již nesnila mlha, ale zpěvačka Aneta Langerová. Vedle starých známých figur jako Wachek, Nebelova žena Květa či výčepní Šokin přibýlo několik dalších místních postav a celá plejáda známých osobností a celebrit, samotné autory komiksu nevyjímaje. Nahrazením původního imaginárního příběhu, opírajícího se však o historické mantinely, běžnými životními situacemi (pochopitelně s výraznou autorskou nadsázkou) komiks zhrubl a částečně zvlgárněl. Přesto si zachoval stále svou původní poetiku, ačkoliv i ta doznala jistých změn. A právě tyto lyričtější momenty se objevují nejen v případě rozvažování o lidském osudu a údělu, lásce a vůbec ve chvílích bolesti na „*vnitřní straně duše*“, ale právě v námi sledovaném inscenování jesenického prostředí a jeho obyvatel. Autoři k vytváření tohoto obrazu využívali několik opakujících se výrazových prostředků a motivů, z nichž některé bychom našli již v románové trilogii.

Tím prvním je bezesporu akcent na německou minulost kraje. Velice často opět narazíme na materiální pozůstatky, stále funkční a dosud nenahraditelné, ať to jsou staré německé baráky, magnet ze starého německého rádia, staré německé pražce („*To viš, starý dobrý německý pražce*“), staré německé běžky, nebo vůbec poklady ukrývající se po dlouhá desetiletí na starých německých půdách. Navíc jestliže německá krev zde stále

částečně koluje v žilách, „*i když jsme tady všichni poloviční Sudeťáci*“ a „*Němec je tady v každé druhé rodině*“. Tyto spíše implicitní výrazové prostředky však v komiksu dostanou občas přímo otevřený význam, např. v díle, kde ze tří stovek rezavých kastrolů po Němcích vytvořil jistý umělec brnění pro svatého Václava, což bude „*něco jako symbol smíření*“. Odsun je v komiksu vnímán nejen jako traumatická záležitost pro kraj či pouze jako zdroj zde odložených materiálních statků, ale rovněž jako pramen síly a jakási pevná platforma. Famózní houbová úroda je v jednom z dílů komiksu vysvětlována „*tím, že tu dřív býval německý hřbitov, a hříby berou sílu ze starých německých kostí. Stejně jako celý náš kraj*“.

Velmi často se opakujícím motivem je jistá tajuplnost, či dokonce mystičnost zdejšího prostředí, k čemuž autoři běžně využívají výraz „*vlkodlačí*“ hory či lesy. Nejsou to však pouze vlkodlaci, kteří zde „*místo lišek dávají dobrou noc*“, Sudety „*jsou jedno velké tajemství. Staré štolvy, bažiny, medvědi, hejkalové...*“. Tyto „*stíny starých časů*“ a „*temné duchy z hor*“ je třeba si usmířit. To se však patrně příliš nedaří, neboť přesporní se vlkodlaků bojí a „*nikdo k nám nikdy nepřijel*“. Tento motiv odloučenosti je dalším z využívaných prostředků sebestylizace. Větu „*aspoň v tom našem kraji nebudeme tak sami*“ bychom dokonce našli použitou ve dvou odlišných dílech komiksu. Když už někdo do Sudet zavítá, jako například herec Bartoška v listopadu 1989, zase odjede „*a my zůstali zase sami*“. Zatímco přespolním je dovoleno odjet, jesenické obyvatelstvo je osudově s krajem spjata a jinou možnost než zde zůstat ani nemá: „*My nikam neutekli. Možná je to tím, že od nás se nikam utéct nedá*.“ To však neplatí bezvýhradně, jak se

dozvídáme v díle *Zlaté sudetácké ručičky*. Ty mají chlapi z montáží, kteří ve světě pomáhali budovat ikonické stavby, ale „nejlíp je jim ale stejně doma. Člověk má vědět, kam patří“.

Takto silnou vazbu s rodným krajem nemůže zpřetrhat ani drsné a studené lokální klima, kde „zima trvá až do května“. Na Mechovém jezírku, kde již v pravěku vynalezli hokej, trvá zima dokonce ještě déle, voda zde „zamrzá na devět měsíců“. A je otázkou, jestli někdy vůbec roztaje, neboť „v Sudetech totiž máme zimu pořád“. Patrně nepřekvapí, že právě hory a drsné klima jsou

determinanty zdejší mentality a lidských charakterů. Rvačky v hospodě, na hasičských zábavách či vesnických fotbalových utkání, především v místních Vlčicích a Písečné, fungují pochopitelně jako literární nadsázka a ani nejsou typickým lokálním projevem. S jistou zatvrzelostí charakteru je však nutné v Sudetech počítat. Emblematicky je takové chování představeno v díle o snaze jistého ostravského obchodního zástupce nahradit pivo Šerák jejich produktem. Nejenom, že se výčepní nádražní hospody Šokin nedal zlomit ani bohatou nabídkou plynoucích výhod, neboť stejně jako všichni

Alois Nebel – Na trati: kreslené povídky. Zdroj: VKOL.

Wachek mi radil, abych Květě koupil něco, co v posteli potěší i mě. Jemu se to řekne, když mu žena dávno utekla a dárky kupuje jenom sám sobě. V akci sehnal kazetu Z polských ložnic 3. Jenže já chtěl moji Květu překvapit hezky.

Alois Nebel – Na trati: kreslené povídky. Zdroj: VKOL.

v Sudetech je zásadový a „tvrdý jako místní žula“, ale Ostravák vyletěl z nádražky oknem. Protože „Šerák je holt Šerák“, což v komiksu zdaleka neplatí jen pro samotné pivo. Nejen právě tento horský hřeben může za to, že „chlapy z hor jen tak něco nerozhází“. Okolní příroda však neprobouzí pouze onu houževnatost a pevnost („Sudeťáci se ale v dějinách nikdy nevzdávali bez boje“), ale donutí člověka rovněž k lyrčnosti: „[...] kus té naší panenské přírody, co s každým citlivým člověkem pohne.“ Na druhou stranu nicméně okolní výšky jako by držely člověka stále pevně při zemi, neboť „si jako málo

Květě jsem dal flanelovou noční košili, protože v posteli má být hlavně teplo. Já dostal jégrovky, aby na mě při nočních nešlo revma. A náš Lojzik pikovláček, aby kluk věděl, kam v životě patří. To bychom vědět měli. Nejenom o Vánocích.

věříme, proto zůstáváme furt při zemi“. A konečně snad způsobují spolu s vědomím dějinných zvratů i jistou odevzdanost osudu a bezvýznamnost jednotlivce: „A my v Sudetech nemáme co ztratit, když se naším krajem dějiny převalily tak mocně, že po nich zůstala jedna jizva za druhou.“

Jedním z hlavních prostředků budování vlastní identity je střet my versus oni. Dle Umberta Eca je možné identifikovat sama sebe pouze v přítomnosti Druhého. A to nejen k vymezení vlastní identity, ale rovněž k vytvoření překážky, na které lze poměřovat a konfrontovat svůj systém hodnot.

V komiksu k tomuto vymezení mohou složit Poláci a Pražáci. Zatímco stereotypizace severních sousedů (exaltované náboženství, kšeftování), vycházející z běžně přejímaných šablon v českém prostředí, je v komiksu přítomna přirozeně vzhledem k blízké hraniční čáře a probíhá spíše na linii obou národností, obyvatelé Prahy fungují naopak jako velice vhodný subjekt k poměřování se sudetskou mentalitou. Vzájemná animozita je v komikse všudypřítomná a vzájemná: „*A přestanu nadávat na Pražáky. Jestli teda oni přestanou nadávat na nás Sudeťáky.*“ Lidé z hlavního města jsou v komiksu představeni jako velice otevření všelijakým novotám a podivnostem (ženy se holí všude a nechávají dole tetovat), stále jenom někam spěchají, na zasněžených horách jim to příliš nejde („*A těch křížů po Pražácích všude kolem*“), chybí jim spermie z otráveného vzduchu, voňavek, metra, nealkoholického piva, posilovny či padesáti televizních kanálů a vůbec zdejší muži, na rozdíl od opravdových chlapů z hor, „*jedí jen trávu, holí si všechno včetně chlupů na zadku, mezi nohy lijou kolínskou a v posteli vždy zvadnou jako lilium*“. Vedle srovnání chování a mentality lidí probíhá střet mezi Sudety a Prahou rovněž na linii centrum versus periferie, což představuje také jeden ze zásadních prostředků budování lokální identity.

Otázkou zůstává, zda takto kanonizovaný obraz Sudet a jejich obyvatel v Aloisi Nebelovi je bezvýhradně a celospolečensky přejímán v místě zasazení díla, nebo je naopak pouze poznávacím znamením pro ty ostatní, zejména pražské čtenáře. Srovnáme-li stereotypizaci v Aloisi Nebelovi s jiným podobným případem, pejorativním a zároveň velice humorným představením Bruntálu v seriálu *Comeback*, zjistíme, že bruntálské obyvatelstvo zcela přijalo hru scénaristů a na svém veskrze negativním vykreslení postavilo propagaci města. Určitou roli zde pochopitelně hrál větší dosah seriálu uvedeném na komerční televizi oproti komiksu o Nebelovi, ačkoliv v jeho případě popularita po uvedení filmové verze dále stoupla. Spokojme se, vzhledem k absenci sociologického průzkumu ve věci vnímání sebe sama na Jesenicku, s konstatováním, že jisté základní motivy v komiksu sloužící k budování identity jsou bezesporu bytostně vnitřní zdejšímu obyvatelstvu a přednebelovské, jinak by pochopitelně nemohli fungovat ani u samotných autorů. Odmyslíme-li si však hory, lesy, počasí a německou minulost kraje, co zbyde? Odpověď na tuto otázku si však musí zdejší obyvatelstvo najít samo, Alois Nebel v tomto případě může sloužit pouze jako pomyslná berlička a impuls k zamyšlení.

Jan Petrásek (* 1986) působí jako historik Vlastivědného muzea Jesenicka. Ve své práci se nejčastěji zaměřuje na regionální dějiny Jesenicka a obecně rovněž na starší historiografickou produkci, historickou paměť a interpretaci historických textů.

» petrasek.honza@gmail.com

Letopisy v žule

Obraz meziválečného Jesenicka v literárním debutu Oldřicha Šuleře

MATĚJ MATELA, PAVEL MACHÁČEK

V kontextu poválečné regionální literatury severní Moravy a Slezska patří jméno spisovatele a publicisty Oldřicha Šuleře k nejpřednějším. Ve své tvorbě, jež čítá více než čtyři desítky titulů a na osm set rozhlasových pořadů, se věnoval především valašské tematice. Folklorem prostoupenému kraji ovcí a trnek vystavěl pevný pomník díly jako *O Janíčkově Maléřečkovi* (1960), *Paměť domova* (1994) či ojedinělou encyklopedií *Beskyd Je to chůze po kotářech* (1989), v níž beletristickým a nadmíru čtivým stylem líčí snad vše, co je s životem na těchto horách spojeno, od kuchyně přes každodenní lopotu rázovitých Valachů až po zbojnickou tematiku. Svůj literární debut však Šuleř do Beskyd nesituoval. Inspirován vlastními zážitky z dětství, které strávil jako syn drážního zaměstnance v příhraniční obci Hukovice, se rozhodl beletristicky uchopit téma zrodu kamenoprůmyslu na Jesenicku, tehdy ještě Frývaldovsku. Ve svém rozsáhlém románu *Letopisy v žule* z roku 1957 tak zachytil jednu ze stěžejních kapitol místní historie, fenomén těžby kamene, jenž se spolu s lázeňstvím stal určujícím atributem tohoto regionu. Dílu nelze upřít literární kvality, díky čemuž zaznamenalo ohlas na celostátní úrovni a zajistilo třiatřicetiletému Šuleřovi renomé

zdatného spisovatele (ve své době se z *Letopisů* stal bestseller), nicméně silně černobílé vidění světa a všudypřítomná komunistická ideologie neumožňuje, abychom knihu mohli zařadit do kánonu skutečně velkých děl naší literatury.

Příběh několika generací kamenických rodin se rozebíhá v polovině 19. století, kdy ve zlatohorské hospodě U Černé růže každý večer vysedávají dva známí, forman Albert Tröster a Rudolf Hanke, čeledín zaměstnaný u místního sedláka. Jejich dosavadní relativně pokojné soužití se nicméně začne měnit ve chvíli, kdy Tröster dostane nabídku vozit kámen do nedalekého Pruska, což mu vynáší stále větší zisky. Také do života šikovného dřívce Hankého vstoupí žula, nikoliv však v podobě tučných zisků, ale každodenní roboty – stane se kameníkem. Když pak jednoho dne Tröster Hankemu nezaplátí za otesané kvádry určené do Nisy, jejich cesty se definitivně rozejdou a společnou řeč nenajdou ani generace jejich potomků. Ba právě naopak, nevraživost se s postupujícími desetiletími jen stupňuje.

První kapitoly Šuleřova debutu zaujmou poměrně zdatnou propracovaností postav, vykreslením dobové atmosféry i věrohodnými dialogy. Potenciál kvalitní historické ságy, navíc obohacené o silný

sociální rozměr, však autor záhy degraduje vnese-
ním dogmatické komunistické ideologie a perma-
nentním důrazem na třídní boj. Trösterovy, jejichž
předobrazem se stala reálná podnikatelská rodina
Försterů ze Zlatých Hor, autor neváhá vykreslit
jako největší zloduchy a sobce libující si v ponižo-
vání zaměstnanců. Totéž platí o všech ostatních
kapitalistech regionu – Franke ze Žulové, Grimme
z Vidnavy, Grohmann z Vrbna atd. Ani o jednom
z nich nelze v autorově podání hovořit jako o čes-
tém člověku, všichni vykazují známky odporné
ziskuchtivosti, citové oploštělosti a prospěchářství.
V rámci hyperbolizace jejich zavrženíhodné exis-
tence jim Šuleř přičkl rovněž osobní zhýralost, kdy
např. otec Albert Tröster i jeho syn August chodí
bez jakékoliv morální hanby za stejnou ženou.

Autor zachází dokonce tak daleko, že nehezky
obraz povahy přenáší – často navzdory historické

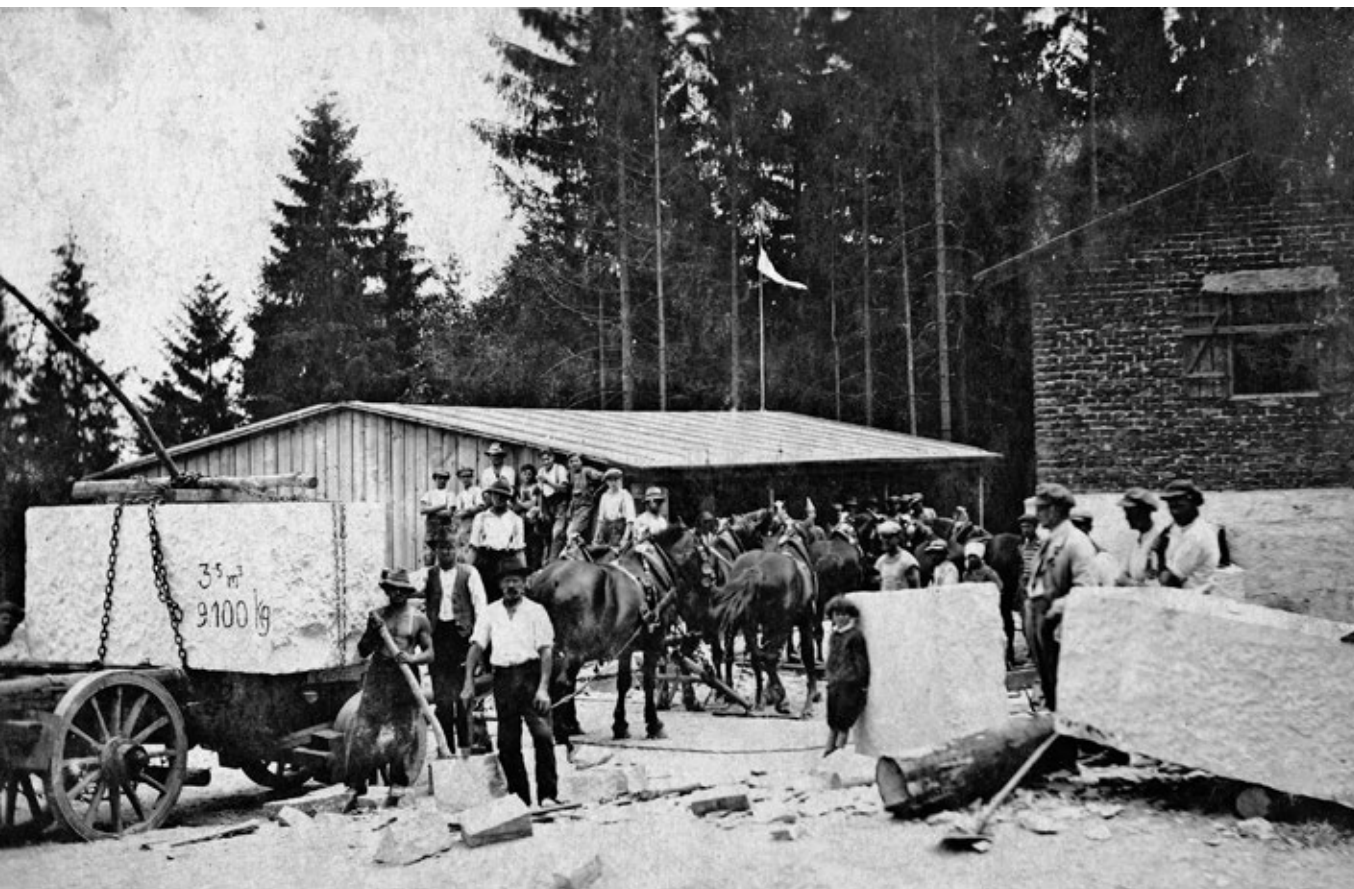

Oldřich Šuleř v novém tisíciletí. Zdroj: Magistrát města Ostravy.

skutečnosti – rovněž na tělesnou stránku těchto
postav: „V Albertově tváři zůstavila znatelné stopy
vášeň, jaká žene zbohatlíky za majetkem – byla hru-
bá a vlastnický tvrdá.“ Nít suchou nenechává ani
na římskokatolické církvi či nižší buržoazii, jejíž
představitel Richter, vedoucí továrny po Trösterov-
ě smrti, je servilní lidská troska bez jediné znám-
ky důstojnosti, která na vrchol stoupá jen díky
shodě okolností, nikoliv vlastním schopnostem.

Šuleřovo černobílé vnímání představitelů jese-
nického kamenoprůmyslu nepochybně úzce souvi-
selo s jeho dětskými vzpomínkami na vyhrocenou
dobu hospodářské krize, kdy se v očích nezaměst-
naných, jež ve valné míře pocházeli z řad propuš-
těných kameníků, jevili majitelé závodů jako viníci
těžké sociální situace, která na Jesenicku nastala.
Zhroucení exportu spolu s dramatickým úbytkem
zakázek velkého rozsahu na honosné a reprezenta-
tivní stavby vedlo tehdy k masivnímu propouštění
zaměstnanců kamenických firem a dosud nepo-
znané bídě, v níž všichni, kteří do ní nezabředli,
nabývali podob nelidských bestii. Příčiny krize
a s ní souvisejících neutěšených poměrů však byly
mnohem složitější. Šuleř se tak ve svém díle dal
strhnout dobou jeho vzniku, místo aby více prosto-
ru věnoval skutečným osudům zakladatelů jesenic-
kého kamenoprůmyslu a jejich motivaci.

Vyučený kameník Albert Förster strávil šestnáct
let v armádě a teprve poté, co nabyl určitého život-
ního rozhledu, se vrátil do rodného kraje a založil
si ve Zlatých Horách nevelkou kamenickou firmu,
která se postupně stala největší v regionu. Jako
většina tehdejších otců zakladatelů vykazoval určité
rysy tvrdosti, které však zároveň uplatňoval i vůči
sobě, a tak jen díky každodenní tvrdé práci po sedm
dní v týdnu předal svým dědicům prosperující

Kameníci v lomu u obce Nová Červená Voda, kde se těžila a opracovávala žula. Počátek 20. století. Zdroj: Vlastivědné muzeum Jesenicka.

firmu s mnoha pobočkami. Šuleřova transformace Förstera do formana, který si pouhým rozvozem kamenických výrobků neoprávněně přivlastňuje zisk plynoucí z tvrdé práce kameníků, souvisela s obecným vnímáním počátků průmyslové výroby na Jesenicku, která vyžadovala zajištění distribuce hotových výrobků ke koncovým zákazníkům, přičemž v prvopočátcích průmyslové výroby šlo především o přízi a plátno. Formani po cestě zodpovídali nejen

za náklad a termín dodání, ale každodenně byli konfrontováni s řešením problémů souvisejících s plněním těchto úkolů. Museli se zdatně orientovat ve světě za hranicemi obzoru běžného jesenického člověka, mít u sebe dostatek hotovosti na zajištění nelehké cesty a umět čelit komplikacím, jež mohly nastat a vyžadovaly okamžité řešení. Přirozeně právě z nich se pak rekrutovali ti, kteří se nebáli jít do nejistého vlastního podnikání.

V přímém kontrastu ke skrz naskrz odsouzeníhodným kapitalistům pak Šuleř staví rodinu Hankeovu a ostatní kameníky, s nimiž si Herbert Hanke otevře společný důl. Až na neprůraznost a skloněný hřbet prvních generací jsou tito představitelé dělnického prostředí líčeni jako zruční, nesmírně pracovití a „sympaticky“ neotesaní jedinci, čímž se Šuleř zařadil mezi klišovitě autory budovatelských románů. Co na tom, že se jeseničtí kameníci nechovají spořádaně a nejdou daleko ke rvačce, v tom právě tkví ta krása dělnického člověka...

Buřit celý den perlíkem do kamene nebylo rozhodně jednoduché, těžká práce se podepisovala na zdraví kameníků a s přibývajícím věkem výkonnost člověka uvadala. Nejednalo se však o pouhou fyzickou dřinu. Kameník musel kámen „čist“, poznat, kde uhodit, aby se vhodně odštípl a ne rozpadl. Na druhé straně šlo o řemeslo, jež se dalo naučit a při troše šikovnosti nevyžadovalo žádné velké teoretické dovednosti. Úlevu po těžké celodenní práci přinášel samozřejmě také alkohol. Doloženy jsou záznamy o velkých kamenných kádích, které za vytesání musel jejich nový majitel, obrazně řečeno, naplnit jejich tvůrcům kořalkou. A přestože část zejména svobodných kameníků prolila nemalou část výplaty hrdlem, nelze ani zde generalizovat. Většina z nich žila standardním životem, měla rodiny a starala se o drobná hospodářství.

Podobu výrobků, jejich distribuci, účetnictví a vedení firmy nechávali kameníci na jiných. Ojedinelé pokusy změnit tento stav a začít podnikat družstevní formou končily obvykle krachem. Mezi nejznámější příklady neúspěšného podnikání patřilo dělnické družstvo Hirt (Pastýř), které si v lesích nad Vápennou, patřících vratislavskému biskupství, pronajalo na počátku 20. let prostor posetý velkými

žulovými balvany a skalkami s tím, že je členové družstva budou zpracovávat na kamenické výrobky. Družstvo mělo více než 100 členů a vyplácelo slušné hodinové mzdy. Brzy se však zadlužilo a po roce se rozpadlo. Hlavním důvodem úpadku byla vedle nadsazených mezd nezkušenost a naivita v otázkách podnikání a obchodu. Obdobně dopadl družstevní kamenický závod v Žulové. Zkrachovalou kamenickou provozovnu koupil přesvědčený socialista MUDr. Emil Melzer ze Supíkovice a předal ji kameníkům, již se stali spoluvlastníky závodu. Socialistický sen doktora Melzera však nedošel naplnění a společný družstevní podnik v těžkých časech krize padl. Navíc se družstvo dostalo do dluhů, které ve finále musel nést především jeho zakladatel.

Šuleř, skutečně silně zatížen dobovou ideologií, tedy rezignuje na přirozenou komplikovanost postav, které jsou v jeho podání až směšně šablonovité a jejich chování lehce odhadnutelné. Zároveň ale jako by vůbec nebral v potaz, že předobrazy jeho kapitalistů poskytovaly po celá desetiletí zaměstnání tisícům lidí, otcům od rodin. Je přirozené, že dotyční podnikatelé nebyli vždy samaritáni a charakterově bezchybní lidé, kteří neměli daleko k – socialistickou terminologií řečeno – vykořisťování dělnictva, nicméně Šuleřovo zjednodušující morální zatracení a naprosté opovržení si v kontextu regionálních dějin určitě nezasluhují.

Vědom si skutečnosti, jak zásadním determinantem života na Jesenicku je kámen, učinil z něj Šuleř i hlavní motiv celého díla. Nerost zde však vystupuje nikoliv jen coby pouhá součást místní krajiny a půdy, ale v symbolické rovině i určující prvek lidských povah – tvrdé kamenité podloží Jesenicka se zosobňuje na jedné straně v nezdolné houževnatosti hrdinů, jejich pevnosti, na straně

Schlesische Landesfachschule für Granitindustrie in Friedeberg.

Odborná škola pro zpracování kamene v Žulové. Fotografie pochází z období před první světovou válkou. Zdroj: soukromá sbírka.

velkopodnikatelů pak v neúprosnosti a otupělosti vůči bídě a neštěstí svých bližních.

Šuleřova neobjektivita, hraničící místy až s vyloženě nenávislnými projevy vůči jednomu a glorifikací druhých, překvapí v kontextu ostatních děl tohoto spisovatele. Ať už sáhneme po jeho mimořádně čtivých pověstech, nebo se začteme do lyricky, často příjemně filozoficky laděných reportáží z valašských kotárů, setkáme se se zcela jiným Šuleřem, jenž dokázal mimořádně poutavým stylem a vcítěním se do tématu zpracovat regionální témata navýsost nadregionálně. Vezmeme-li však v potaz kontext doby vzniku *Letopisů*, kdy kromě státěm nařízené schematičnosti a ideologického

rázu uměleckých děl ve společnosti přetrvávaly živé vzpomínky na meziválečnou hospodářskou krizi a druhou světovou válku, pak tato konfrontační rovina nepřekvapí.

Důvod, který by současného čtenáře přiměl *Letopisy v žule* otevřít, by kromě poměrně svižného stylu a specifického jazyka spočíval především ve vztahu čtenáře ke kraji, kde se děj odehrává. Román totiž i přes výše uvedenou ideologickou podjatost více či méně zdařile reflektuje některé významné úseky novodobých dějin Jesenicka. Šuleř před samotnou tvorbou věnoval nemálo času nejen zaznamenání vzpomínek pamětníků, převážně neodsunutých Němců aktivních před válkou

v sociálnědemokratických či komunistických kruzích, ale i studiu dobových pramenů, o čemž svědčí jeho studie *Kraj žuly a mramoru*, jež vyšla v Olomouci roku 1957.

V knize tak např. ožívají okolnosti vzniku založení odborné školy pro zpracování kamene ve Frýdberku (dnešní Žulová) v roce 1886, která byla úzce spjata se žulovskou pobočkou firmy Alberta Förstera. Do výstavby nové školní budovy v roce 1909 totiž provizorně sídlila v prostorech Försterova závodu u žulovského nádraží a z jeho lomů přednostně odebírala kámen potřebný k výuce. Široce přiblížena je i doba, která byla spojena s dětstvím Oldřicha Šuleře – tedy především frývaldovská stávka, jíž se zúčastnilo několik stovek propuštěných kameníků ze Žulovska a Vápenska. Stávkující, povzbuzeni úspěchem předchozí protestní akce, se vydali 25. listopadu 1931 na „hladový pochod“ do Jeseníku, který skončil krveprolitím na křižovatce v tehdejší Dolní Lipové. Oldřich Šuleř tuto tragickou kapitolu jeseníckých dějin pojal samozřejmě z pohledu lidí, s nimiž v poválečných letech hovořil, tedy kameníků, kteří nejednou skutečně přicházeli o jediný zdroj příjmů a dostávali se do vážných existenčních potíží. V jeho poněkud jednostranném líčení jsou tak četníci bezcitnými služebníky ještě bezcitnějších kapitalistů.

Situace na Jeseníku byla na podzim 1931 podobně jako jinde v pohraničí skutečně zoufalá, neboť po krátkém období konjunktury hospodářská krize udeřila naplno a odbytové potíže řešili majitelé kamenických závodů jejich dočasným uzavřením a propouštěním zaměstnanců. Jako první byli obvykle na řadě ti, kteří kritizovali nízké mzdy, organizovali protesty nebo byli aktivní v komunistické straně, neboť svou činností podrývali

autoritu podnikatelů. Projevy krize v pohraničí však byly mnohem vážnější než ve vnitrozemí, kde se nacházel spotřební a potravinářský průmysl. Vysoký počet propuštěných kameníků zaskočil státní orgány, které po zhroucení gentského systému vyplacení podpor v nezaměstnanosti nedokázaly včas zorganizovat účinnou pomoc. V kritických chvílích ji proto často přebíraly obce, které postiženým rodinám zajišťovaly alespoň základní přežití. Tento rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničím záhy zneužily nacionalistické síly, které stály za vznikem Henleinovy Sudetoněmecké strany. Nárůst národnostních rozporů, jimž dodal nový impuls nástup nacistů v sousedním Německu, bezpochyby vnímali i příslušníci české menšiny, kteří byli na Jeseníku zaměstnáni u státních organizací, a jako traumatický zážitek svého dětství si ho určitě odnesl i dospívající Šuleř. Tyto prožitky se pak samozřejmě

Rodinná hrobka průmyslnické rodiny Försterových na zlatohorském hřbitově. Foto: Petr Mikel.

promítaly do koncepce a pojetí jednotlivých protagonistů jeho literárního vyprávění.

Jakkoliv byla doba Šuleřova dětství stráveného v tomto kraji poměrně pohnutá, Jesenicko v něm zanechalo celoživotní hluboké stopy a vždy se sem rád vracel, i literárně. *„Horstvo drsné a přece půvabné, jehož strmé hřbety a mlčenlivé hole se vypínají z roviny jako ztvárněny mohutnou dlaní. Až když jsem zajel do té krajiny později, už jako dospělý, uchvátila mě čistá krása nedotčené přírody a teprve jsem přišel na chuť její natrpklé vůni,“* vyznal se ze své lásky k regionu na počátku své knihy *Modrá štola a jiné pověsti z hor na severu* z roku 1985, která stejně jako *Letopisy v žule* čtenářsky rezonovala i na celostátní úrovni. Roku 1997 pak Šuleř vydal svůj třetí a poslední literární návrat do Jeseníků, román *Severní svahy*, v němž na osudu Jendy Klečky vylíčil (oproti své prvotně daleko objektivněji) proměnu Sudet od 30. let. Děj pozoruhodného příběhu, v němž se mísí nostalgické vzpomínky na mládí se syrovou realitou těžkých

let poválečných, se odehrává v osadě Ruřiště, jejímž předobrazem se stal Rejvíz.

Ani Šuleřovi jeho zápal pro budování socialismu v duchu stalinistického Sovětského svazu nevydržel. Roku 1968 otevřeně podpořil reformní křídlo KSČ a následně odsoudil srpnovou okupaci, kvůli čemuž musel nastoupit na místo strojníka a jeho díla se na několik let dostala na černou listinu. V roce 1984 odešel na penzi. Ihned po revoluci se stal předsedou ostravské sekce Sdružení českých spisovatelů, v roce 1995 předsedou Obce moravskoslezských spisovatelů. Aktivně tvořil a publikoval až do své smrti 26. ledna 2015.

Přestože jeho literární debut, jenž se dočkal celkem tří vydání (naposledy roku 1967), vykazuje výrazné literární nedostatky a v mnohém těžko stravitelný ideologický náboj, Šuleř jím Jesenicku v každém případě zůstavil dílo, které představuje nedílnou součást místní literární historie a jako takové by rozhodně nemělo zůstat opomenuto ani badateli, ani místní čtenářskou obcí.

Matěj Matela (* 1992) se soustředil na střípky kulturního dědictví původního německého obyvatelstva Jeseníků, zejména vysokohorských oblastí. Věnuje se výrazným a zapomenutým osobnostem regionu či dějinám lesnictví. Je etnografem ve Vlastivědném muzeu Jesenicka.

» matejmatela@seznam.cz

Pavel Macháček (* 1962) se dlouhodobě zabývá historií Jesenicka, především obdobím 20. století. Je autorem řady vlastivědných publikací a v současné době působí jako odborný pracovník ve Vlastivědném muzeu Jesenicka.

» mach.hacek@seznam.cz

Místo činu Prostějov, ulice Vápenice 23

Znovuobjevené stopy dramatika Maxe Zweiga

FILIP GREGOR

Každý den procházím v Prostějově okolo dvoupodlažního domu na ulici Vápenice číslo 23. Ani by se tomu nechtělo věřit, že v tomto dnes již opraveném neoklasicistním domě se světle hnědou fasádou a malým dvorkem uvnitř bydlel před druhou světovou válkou německy píšící autor židovského původu Max Zweig, který se proslavil především v zahraničí, kde strávil druhou polovinu svého života a kde nakonec i zemřel. Jeho zajímavý životní osud je společně s jeho dílem pro českou veřejnost stále málo známý. Napravit tuto skutečnost částečně pomohla řada dílčích studií v češtině nebo český překlad Zweigovy knihy s názvem *Vzpomínky*, vydané v roce 2004.

Až do roku 2021 chyběla v češtině o Zweigovi ucelená odborná monografie. To se podařilo změnit až Ivaně Cahové, která publikovala ve výše zmíněném roce zatím nepřekonanou práci s názvem *Dramatik Max Zweig – prorok nového humanismu*. V roce 2022 u příležitosti Zweigových dvou kulatých výročí, 130 let od jeho narození a 30 let od jeho úmrtí, uspořádal prostějovský spolek Hanácký Jeruzalém ve spolupráci s Centrem

judaistických studií Kurta a Urschuly Schubertových UPOL a Muzeem a galerií v Prostějově dva literární podvečery v Prostějově a Praze. Posluchači se při nich seznámili s životem a dílem tohoto spisovatele, zároveň se zaposlouchali do několika vybraných ukázek z jeho dramatické tvorby, jež byly představeny formou scénického čtení, nebo si prohlédli několik originálů písemných dokumentů z jeho pozůstalosti, které jsou v současné době uloženy v prostějovském muzeu. Obě akce byly úspěšné a potvrdily zájem ze strany veřejnosti o osobnost Maxe Zweiga. Kdo to tedy byl Max Zweig a proč bychom mu měli věnovat pozornost?

Z Hanáckého Jeruzaléma až do skutečného Jeruzaléma

Max Zweig se narodil 22. června 1892 v Prostějově. Pokud bychom měli říct pár slov o jeho rodině, tak jeho otec Gustav Zweig (1855–1925) působil jako advokát, v letech 1913–1919 byl posledním starostou samostatné politické židovské obce. Matka Helena, rozená Rottbergerová (1865–1942), byla ženou v domácnosti a pocházela z rodiny tiskaře

Ignáce Rottbergera. Jednalo se o dobře zajištěnou německožidovskou rodinu, jejíž kořeny v Prostějově sahají do 18. století.

Od roku 1907 žil Max s rodiči v domě na ulici Vápenice číslo 23, kam se přestěhovali z domu na ulici Olomoucká číslo 10. Max si dobře rozuměl se svým otcem, se svou matkou však ne. Dokonce ji označil za zlého ducha rodiny. Dával jí za vinu, že učinila otce nešťastným a že zničila mír v rodině. V domě žil společně se dvěma mladšími

bratry. O čtyři roky starším Hansem (1896–1944), který pracoval jako neurolog v Brně. Během války zahynul se svojí ženou Terezou a synem Gustavem v Osvětimi. Druhým byl o jedenáct let mladší Paul (1903–1942), učitel jazyků a překladatel. Před hrozbou nacismu opustil Itálii, kde žil, a vrátil se do Prostějova, odkud byl v červenci 1942 transportován s matkou do Terezína. Zahynul koncem července v Baranoviči. Matka Helena pak zahynula v říjnu téhož roku v Treblince.

Rodina Zweigova, 1931, Brno, zprava Margareta, Max, Helena, Tereza se synem Gustavem, Hans, Paul. Zdroj: MGP, podsbirka Literární památky, Pozůstalost Max Zweig, kat. č. LP 300-8.

Max navštěvoval německou židovskou školu v Prostějově. Dále pokračoval ve studiu na německém gymnáziu v Olomouci, odkud po maturitě nastoupil na právnickou fakultu do Vídně. Studium dokončil v Praze v roce 1920 dosažením titulu doktor práv. Právnické profesi se ale nakonec nikdy nevěnoval. Právo vystudoval z donucení svého otce. Výměnou za to však od něho získal finanční podporu do svých literárních začátků.

Jako velmi přínosné pro svou budoucí literární dráhu považoval Max pravidelné schůzky mladých intelektuálů u Engelmannových v domě na dnes již neexistujícím Mořickém náměstí v Olomouci, kam docházel v letech první světové války, když plnil vojenskou službu v nemocnici v Nových Sadech. V tomto tzv. Engelmannově kroužku poznal řadu osobností, například filozofa a architekta Paula Engelmanna, právníka Heinricha Groaga, filozofa Ludwiga Wittgensteina nebo knihovníka a překladatele Ottu Františka Bablera, s nimiž diskutoval o umění a filozofii nebo zpíval či hrál divadlo.

V roce 1920 se přestěhoval do Berlína, kde věřil, že se uplatní jako autor dramát. Zde zároveň potkal svou první osudovou ženu Margaretu Löhrovou, rozenou Bauerovou (1893–1988), kterou si v roce 1932 vzal. „*Když jsem s Grétkou začal žít, vstoupilo štěstí do mého života, štěstí, které tam doposud bývalo jen řídkým hostem.*“ (Vzpomínky, s. 135.) Měla veselou povahu, zajímala se o literaturu, hudbu, tanec a výtvarné umění. Dokonce se začala hlásit k židovství. Z prvního manželství si přivedla syna Hanse, který ale zemřel v roce 1945. S Maxem žádné děti neměli. V důsledku sílící protizidovské propagandy se v roce 1934 přestěhovali do Prostějova do domu Maxových rodičů.

Na pozvání přítele Arthura Wachsbergera navštívil Max v roce 1935 tehdejší Palestinu. V té době ještě netušil, že je to místo, kde bude žít druhou polovinu svého života. V roce 1938 tam zavítal sám podruhé, tentokrát ale pracovně. Měl se podílet na nastudování hry *Marranové* v hebrejském divadle Habimah. V důsledku událostí druhé světové války si nakonec svůj plánovaný několikaměsíční pobyt protáhl o devět let. Aby doma ochránil svou ženu Margaretu před možnou perzekucí, nechal se s ní úředně rozvést. Předtím pro ni ale zajistil, aby mohla žít v domě jeho rodičů. V něm bydlela poklidně do konce války. Změna nastala posléze. Jako Němka, hlásící se přitom k české národnosti, byla po válce z bytu vystěhována a umístěna do pracovního tábora pro Němce do Vrahovic. Tam čekala v těžkých podmínkách na odsun do Německa. K němu nakonec nedošlo, protože díky pomoci Maxových přátel byl její odsun zastaven. Když se vrátila do Prostějova, zjistila, že dům, kde bydlela, připadl městu, který do něho mezitím nastěhoval nové nájemníky. Sice se mohla nastěhovat zpátky, soužití s nimi bylo pro ni velmi složité.

Když se Max koncem dubna 1947 vrátil do Československa, okamžitě obnovil s Margaretou manželství. Zároveň s ní plánoval odchod do tehdejší Palestiny. Ona však jeho nabídku nakonec odmítla. Max se s tím nikdy nesmířil. Před odjezdem pro ni alespoň zařídil doživotní právo na užívání dvoupokojového bytu v jeho kdysi rodném domě. S Margaretou si slíbili, že se budou pravidelně scházet. To ovšem tehdy netušili, že se opět shledají až v roce 1961. Do roku 1982 se pak pravidelně setkávali na prázdninových dvouměsíčních pobytech v Rakousku. Společně je doprovázela švýcarská harfenistka Wilhelmina Buchererová (1919–2006), která

Svatební fotografie Maxe Zweiga s Margaretou Löhrovou (roz. Bauerovou), 1932, Berlín. Zdroj: MGP, podsběrka Literární památky, Pozůstalost Max Zweig, kat. č. LP 300-8.

se po Margaretině smrti stala Maxovou druhou manželkou. Díky ní se vůbec zachovala Maxova pozůstalost, která se dnes nachází v literárním archivu v Marbachu. Jistá část dokumentů je ale také uložena v prostějovském muzeu. Obsahuje písemnou dokumentaci, knihy, fotografie a několik trojrozměrných předmětů. Všechny věci pochází z prostějovského bytu Margarety Zweigové a do muzea se dostaly buď vlastním sběrem v roce 2004, nebo v rámci dvou akvizic, které v letech 2021 a 2022 dojednaly s dárkyní Annou Žákovou spolek Hanácký Jeruzalém a prostějovské muzeum. Ze zajímavých předmětů stojí za pozornost Maxova

Druhá manželka Maxe Zweiga harfenistka Wilhelmina Buchererová, 1987, Jeruzalém. Zdroj: MGP, podsběrka Literární památky, Pozůstalost Max Zweig, kat. č. LP 300-8.

první dramatická hra s názvem *Ragen. Tragédie o pěti jednáních* z roku 1924, pojednávající o pomstě hlavního hrdiny Rageny za smrt svého otce. Max si ji nechal vydat vlastním nákladem v nakladatelství Oesterheld & Co. Verlag, aby dokázal svému otci, že je schopný se uživit jako spisovatel. Má žlutý papírový přebal, je psána německy a o to cennější je, že obsahuje věnování pro budoucí Maxovu první ženu. „*Meine liebe Freundin, Frau Grete Löhr, in herzlichen Freundschaft und Dankbarkeit für alles mir geschenke Mitgefühl und Gute! Max Zweig.*“ (Mé milé přítelkyni, paní Grétě Löhr, věnuji přátelsky a s vděčností za všechno! Max Zweig.)

Od básní přes dramata až po autobiografii

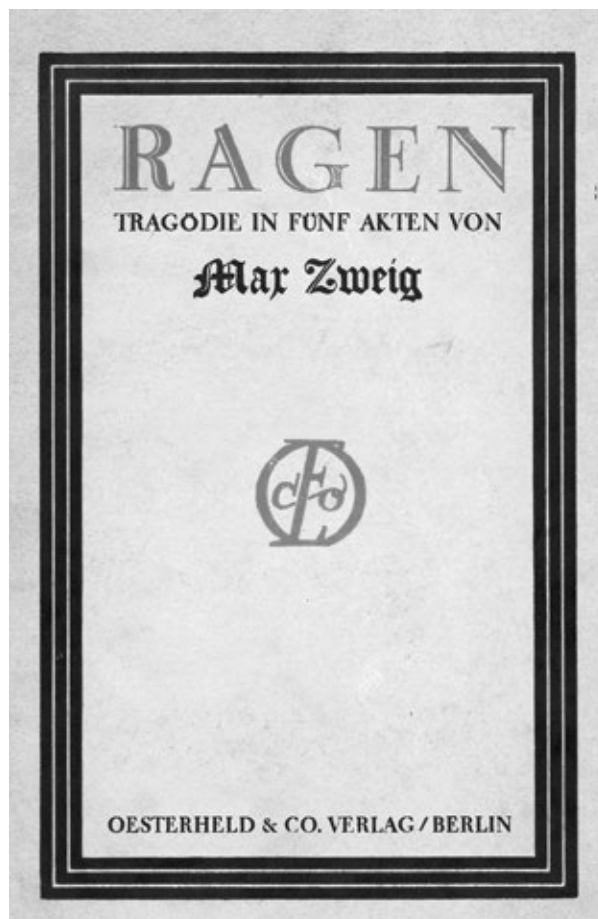
Dílo Maxe Zweiga je svou tvorbou bohaté. V letech 1908–1909 napsal okolo 37 básní, během první světové války k tomu přidal 11 novel. V závěru života sepsal 3 eseje a jednu autobiografii. Stěžejní je ale jeho dramatická tvorba, která čítá 22 dramat.

Z celé jeho tvorby byla do češtiny přeložena pouze jeho autobiografie *Lebenserrinerungen* (Vzpomínky, 2004) a dvě eseje *Das Problem Shylock* (Problém Shylock, 2015) a *Religion und Konfession* (Náboženství a konfese, 2015). Tím, že všechna díla vyšla v němčině, zpřístupnil je zahraniční veřejnosti. Ta je sice na začátku přijala, ale postupně je z důvodu složitosti jeho stylu psaní začala odmítat. I přesto jsou dnes stále žádaná a vznikají jejich nová vydání.

Některým Zweigovým dílům, především pak dramatům, se dostalo v zahraničí divadelního zpracování. Týkalo se to však jen několika jeho her. Jak sám přiznal, byly jeho hry určeny více ke čtení než k divadelnímu zpracování. Většina z nich má politický, historický, náboženský nebo psychologický základ. Děj se odehrává v různých dobách, od mytických časů až po současnost, a v různých zemích, například v Izraeli, Rusku, Německu nebo Španělsku. Postavy jsou obyčejní lidé, ale i významné osobnosti.

Maxova dramatická tvorba se v průběhu let vyvíjela a obsahově měnila. Jiný styl vidíme v jeho prvním dramatickém díle *Ragen* (Ragen, 1924) a jiný naopak v posledním s názvem *Die Entscheidung Lorenzo Morenos* (Rozhodnutí Lorenza Morena, 1965). V rozmezí 41 let napsal hry, které se buď věnovaly židovské tematice, historickým osobnostem, nebo popisovaly násilí totalitních režimů. O která díla se tedy konkrétně jednalo? *Elimelech und die Jünger* (Elimelech a učedníci,

1929), *St. Helena* (Svatá Helena, 1931), *Rasputin* (Rasputin, 1932), *1933/Der Moloch* (Moloch, 1934), *Die Marranen* (Marranové, 1937), *Der Abgrund* (Propast, 1938), *Davidia* (Davidia, 1939), *Die Deutsche Bartholomäusnacht* (Německá bartolomějská noc, 1940), *Morituri* (Morituri, 1941), *Lilith* (Lilith, 1942), *Saul* (Saul, 1944), *Franziskus* (Svatý František,

Obálka knihy *Ragen*. Zdroj: MGP, podsbírka Literární památky, Pozůstalost Max Zweig, kat. č. LP 300-9.

Fotografie Zweigova rodného domu, Prostějov, Vápenice č. 23.
Zdroj: archiv spolku Hanácký Jeruzalém.

1945), *Tolstois Gefangenschaft und Flucht* (Tolstého zajetí a útěk, 1946), *Gheto Warschau* (Varšavské ghetto, 1947), *Medea in Prag* (Médea v Praze, 1949), *Die Verdammten* (Prokletí, 1951), *Der Generalsekretär* (Generální tajemník, 1955), *Aufbruch des Herzens* (Vzpouora srdce, 1956), *Pia Cameron* (Pia Cameronová, 1958), *Das Wunder des Hilarius* (Hilariův zázrak, 1960).

Největšího ohlasu dosáhly v zahraničí hry *Marranové* a *Svatý František*. Příznivě byl přijat *Saul*, ovšem v hebrejském překladu. *Davidia* byla dokonce uvedena ve Spojených státech. U nás k žádnému nastudování jeho děl doposud nedošlo, i když jisté snahy zde byly.

Závěr

Zweig se musel smířit s osudem neuznaného dramatika. Nikdy nevykonával žádné občanské zaměstnání, žil z podpory svých přátel, například Arthura Wachsbergera. Neměl děti. Jeho dětmi byly jeho hry. Ačkoli pocházel z židovské rodiny, nebyl praktikující Žid. Nikdy se také pořádně nenaučil česky a hebrejsky. Bezesporu chtěl být také tak literárně úspěšný jako jeho vzdálený příbuzný, rakouský prozaik Stefan Zweig. Bohužel, to se mu nepodařilo. Zemřel ve věku nedožitých sta let dne 5. ledna 1992 v Jeruzalémě. Jeho život a dílo zůstanou věčné.

Zdroje

Informace čerpány z textů Hany Bartkové publikovaných na webových stránkách spolku Hanácký Jeruzalém (hanackyjeruzalem.cz), knihy Ivany Cahové *Dramatik Max Zweig – prorok nového humanismu*, článku Marie Dokoupilové v časopisu *Střední Morava* (č. 21, roč. 11, 2005, s. 116–119) a dále archiválií Muzea a galerie v Prostějově (MGP).

Filip Gregor (* 1993), vystudoval historii na FF UP v Olomouci. Zabývá se regionálními dějinami a tematikou prostějovských Židů.

» fgregor@muzeumpv.cz

Stalo, či nestalo se ve Frývaldově?

Pohnuté osudy českých předválečných poštáků reálných i literárních

KVĚTOSLAV GROWKA

Mnoha čtenářům se původní název města Jeseníku, jenž zněl Frývaldov, zajisté pojí s literárním ohlasem díla Věry Sládkové, která svou novelu *Poslední vlak z Frývaldova*, součást trilogie *Malý muž a velká žena*, situovala právě do tohoto pohraničního města. Vypravěčkou je sama autorka, syžet je vzpomínkou citlivé dívky přesazené do německé „hakenkrojclerské“ atmosféry podzimu 1938. Na základě tohoto díla pak režisér Karel Kachyňa natočil televizní seriál *Vlak dětství a naděje*.

Na úvod vezmeme místním patriotům všechny iluze: kdysi malebné lázeňské město Jeseník, po válce zohybněné paneláky na bývalém rynku, obklopené věžáky a kolonií domků OKAL, seskupených u budovy ředitelství národního podniku Rudné doly, zvané v minulé éře paradoxně i příznačně zároveň Pentagon, se pramálo hodilo pro filmování. Kulisu lázeňského města s kasárnami tak seriálu dodalo město Loket, kde najdeme nejen filmové náměstí, domy a uličky, ale i altán, k němuž knižní hrdinové Josef Pumplně s malou Věrou běhávali. Místo Muzikantské stezky, vedoucí

na promenádu lázní Gräfenberk, však herci mířili k Weyrotherovu odpočívadlu na skále mezi hradem Loket a řekou Ohří.

Vybaví se vám jistě i nádraží s nepřehlédnutelnou postavou Anny Urbanové v podání herečky Heleny Růžičkové s malou Věrou. A pak se vynoří z paměti její otec: *„Od náměstí přijíždělo nákladní auto s modrou budkou a vzađu na jeho plošině byl naložený velký zelený trezor, připoutaný řetězy. O trezor se zády opíral otec, stál rozkročen, s čepicí nasazenou obráceně, v jedné ruce držel bambusku a ve druhé revolver, jímž mával na rozloučenou tomu městu, jež chtělo okusit, jak chutná fašismus.“*

Skutečně to tak bylo? V uměleckém díle jsme vystaveni notné dávce fikce, i když půdorys novely je historicky přesný. Otec Věrky je postavou spíše komickou, typický hrabalovský antihrdina, což umocnilo i skvělé obsazení Stanislavem Zindulkou. Věra Sládková o něm řekla: *„Tatínek byl do světa. Nejradši jsem ho měla, když ‚dělal komiku‘ – to se trošku napil a byl báječný, hrál si se mnou, a takový je i zachycený v knížce – trochu povznesený, trochu idealista.“* A lze předpokládat, že i jeho vyprávění

o tom, jak probíhala jeho cesta z Jeseníku přes Červenohorské sedlo na Moravu, bylo trochu fanfarónské, což odpovídalo uměleckému záměru režiséra filmu. Věra Sládková se na scénáři nepodílela, seriál se točil bez ní a částečně i proti ní. Nechme proto „promluvit“ archivní prameny. Jak vypadala pošta v Jeseníku na přelomu září a října 1938? Kdo zde sehrál jakou roli? A kdo byl oním „posledním pošťákem“ z Frývaldova?

Poštovní úřad v Jeseníku měl v roce 1938 celkem 50 zaměstnanců rozdělených do sedmi

skupin: úředníci II. a III. služební třídy, poštovní pomocníci, podúředníci II. platové stupnice, zřízenci, pomocní zřízenci a poslové. Výše jmenovaný Josef Sládek zde sloužil jen jako zřízenec. Narodil se 19. března 1890 v Brně a byl původním povoláním stolař. Za první světové války narukoval v lednu roku 1915 na východní frontu jako příslušník 8. pěšího pluku. Již v dubnu padl v Karpatech do ruského zajetí. V Kurské gubernii se přihlásil do československých legií a 12. března 1918 byla zařazen do 6. střeleckého pluku, s nímž

Zaměstnanci poštovního úřadu ve Frývaldově roku 1937. Zdroj: SOKA Jeseník.

se v roce 1920 vrátil do Československé republiky. V Brně vedl s bratrem stolařství po otci. Oženil se s Kateřinou Bulovou, nar. 15. 10. 1893 v Kobylí, a narodily se jim děti Milan (* 16. března 1924) a Věra (* 1. května 1927). Po krachu rodinné firmy v době hospodářské krize Sládek získal jako legionář místo u státní pošty, ovšem v Jeseníku, kde bylo nutné posílit český živel po nástupu Hitlera k moci v sousedním Německu. Rodina bydlela v nájmu u Elsy Grünové na nám. Svobody čp. 97. Zde manželka Kateřina 22. dubna 1934 zemřela. Josef Sládek se seznámil s kuchařkou Annou Urbanovou, nar. 21. října 1894 ve Vídni, a v roce 1937 uzavřeli sňatek. Prvního dne roku 1938 získal Josef Sládek domovské právo v Jeseníku. To však již politické události nabíraly obrátky, které Čechům na Jesenicku nepřály..

O dobové atmosféře nás hraný film informuje dokonale, byť je viděna dívčíma očima. Nicméně dokumenty nám říkají, že Josef Sládek rozhodně neodjížděl při evakuaci jako poslední. Filmový záběr též přeháněl v tom, že vezl pokladnu, ta musela zůstat na místě z rýze praktických důvodů. Sládek spolu s Ludvíkem Hájkem a poštovním pomocníkem Jaroslavem Kitlerem byli 4. října ráno vypraveni vojenským autem s evakuovaným materiálem a osobními zavazadly zaměstnanců k nejbližší železniční stanici, tj. do Koutů nad Desnou. Odtud tito zaměstnanci doprovázeli evakuované předměty vlakem do Prostějova. Další zaměstnanci odjížděli 5. října do Šumperku. Sládkova rodina se vrátila zpět do Brna, do domku jeho rodičů na Králově Poli.

Podíváme-li se na společnou fotografii zaměstnanců poštovního úřadu v Jeseníku při posmrtné vzpomínce na prezidenta T. G. Masaryka 15. září

1937, dole uprostřed sedí přednosta Antonín Sousedík se svým náměstkem Františkem Vaďurou. Jen oni mohli být de iure hlavními aktéry pohнутých událostí na podzim 1938.

Antonín Sousedík (* 28. května 1896, Slušovice) vstoupil v roce 1921 do poštovních služeb a v únoru 1934 byl přemístěn do funkce přednosta poštovního úřadu v Jeseníku, kde se okamžitě zapojil do života české menšiny. Na 1. září 1938 připadlo 100. výročí založení poštovního úřadu v Jeseníku. Sousedík začal již počátkem roku připravovat oslavy, jenže zhoršující se německo-české vztahy zabránily jejich úspěšnému završení. Při mobilizaci 21. září byl jako důstojník povolán do československé armády k telefonnímu praporu č. 2 v Brně. Ve funkci poštovního přednosta v Jeseníku ho zastoupil vrchní poštovní tajemník František Vaďura. Když po mnichovské dohodě připadlo Jesenicko Německu, 6. října 1938 předal Vaďura poštovní úřad německé straně a následoval Sousedíka na Moravu.

František Vaďura se narodil 24. května 1900 v Nedakonicích, okres Uherské Hradiště, v zemědělské rodině jako nejstarší z pěti sourozenců. Studium na českém gymnáziu v Uherském Hradišti mu v roce 1918 přerušila vojenská služba, takže odmaturoval až v roce 1920. V roce 1923 vstoupil do poštovních služeb v Břeclavi a po složení zkoušek odešel do pohraničí na místo náměstka poštovního úřadu v Jeseníku. Bydlel na Muzikantské stezce čp. 483. Služba v krizové době 30. let prověřila pevnost jeho charakteru i věrnost služební přísaze. Ostatně sám nám na tuto dobu zanechal vzpomínky:

„Služba v posledních dnech před okupací nebyla snadná. Češi byli především v noci cílem skupinek

Poslední čs. poštovní razítko ze schránky na frývaldovském nádraží. Zdroj: SOKA Jeseník.

František Vaďura v důchodovém věku. Reprofoto.

ordnerů. Postoj většiny Němců k Čechům byl tehdy nepřátelský. Činnost sudetoněmecké strany vláda zakázala 17. 9. 1938, a tedy jí bylo zastaveno i doručování adresovaných zásilek. Naše služba už nebyla vůbec normální. V den po mobilizaci 22. 9. 1938 jsme dostali telegram, abychom vytrvali na svých místech. Odpoledne jsem byl vyzván, abych jel s ozbrojenými četníky na pošty v okrese a přebíral pokladní hotovosti. Podařilo se to jen částečně. Pošty ve Vidnavě, Javorníku i jinde museli střežit vojáci s kulomety. Posléze došel další rozkaz posádkového velitele, aby do 21. hodiny byli naši zaměstnanci nachystáni k evakuaci a s nimi peníze, razítka a další poštovní náležitosti.

Přednostou úřadu byl tehdy Antonín Soušek, který však narukoval a stal se velitelem polní pošty. Zastoupil jsem ho já. Poštu svévolně opustilo i 7 německých zaměstnanců (pošt. adjunkt Schlögel, pošt. revident Gröger, pošt. tajemník Wagner, podúředníci Pobuda a Grimme, zřízenci Nitsche a Baum), a dokonce i Čech Jindřich Ondra.

Dne 29. 9. došel telegram o tom, že se zastavuje poštovní a telegrafní doprava do desítek pošt. Zanedlouho přišly příkazy konkretizující fakt, že úřady budou ve dnech 6. a 7. 10. předány říšskoněmecké poště. Dále pak podrobnosti o evakuaci rodin po železnici i seznam toho, co musí být z pošt odvezeno. Bylo určeno, kde pro nás budou ve vnitrozemí sběrné pošty. Byly jimi pošta Prostějov 2 a Moravská Ostrava 1. Podrobně byl uveden postup, jak bude předávání vypadat. U nás byl problém s tím, že železniční trať Frývaldov–Hanušovice byla destruována a nejbližší nádraží pro nás bylo tedy až ve 27 km vzdálených Koutech nad Desnou. Spolupráce s úřady, vojskem a hlavně orgány SOS dobře fungovala. V jiných rozkazech stálo, že jsme měli uvolňovat

poštovní zaměstnance pro pořádkovou službu. Naším nejdůležitějším úkolem bylo zajištění nezbytného telegrafního a telefonního spojení pro vojsko a útvarů SOS. Ve dnech 4. a 5. 10. 1938 odjížděli mnozí zaměstnanci vojenským nákladním autem s materiálem do Koutů n. D. a další autobusem do Šumperku. Šlo o 12 mužů i žen. Zůstal jsem tedy na úřadě úplně sám. V noci mně telefonovali z různých pošt, jak na tom jsem. Nicméně ráno přišel místní povozník Jaroschek, vedoucí SdP, a nadutě žádal a vyhrožoval, že převezme poštu. Já však měl rozkaz předat úřad pouze říšskoněmeckým orgánům. Pak se dostavila komise složená z vojáků a z ředitelství pošt v Opolí (Oppeln) a nastalo předávání. Dokonce mi bylo nabídnuto, že mohu zůstat v Německu a na další den mi dokonce přislíbili odvoz s postupující armádou na hranice. Neměl jsem zájem. A tak nastala pro mě nucená anabáze.

Vedoucí komise mi napsal jménem Feld-Nachrichten-Kommandatur-Heeresgruppe 1 průkaz, který potvrzoval, že jsem předal poštovní úřad zástupcům německé pošty a že jsem oprávněn přejít přes hranice obsazené jejich útvary na československé území.

V 16 hodin jsem vyrazil pěšky přes vlajkami vyzdobený dosud neobsazený Horní Domašov a opuštěné Červenohorské sedlo. Když jsem konečně dorazil do Koutů n. D., našel jsem nádraží otevřené, ale nikdo nikde. Poslední vlak se zaměstnanci už byl dávno pryč. Nezbyvalo než pokračovat dále pěšky. O půlnoci jsem už došel do Šumperku. Český Národní dům byl prázdný. V hotelu Grand jsem přemluvil vrátného a noclehoval jsem tam. Byl jsem navíc hladový, ale on že k jídlu prý nemá nic. Našel dvě lahve piva [...]. Na téměř padesátikilometrovém putování jsem nepotkal ani jeden povoz či auto. Pouze

v protisměru chodili vojáci – Němci v čs. uniformách, kteří demobilizovali a šli domů.

Ráno jsem konečně nasedl na vlak a jel do Prostějova. Po strastiplném putování jsem měl chodidla notně zkrvavená [...]."

Vadura se však nezmiňuje o vlastní akci, která neměla úřední charakter. V každém úřadě, nota

Obálka knihy Věry Sládkové. Foto: M. Matela.

bene na poště, musí být dán pořádek razítek s jejich otisky, potvrzením o převzetí, vyřazení apod. Vaďura, jehož koníčkem byla rovněž filatelie, nalepil na čtvrtky papíru 10haléřové známky s vyobrazením středního československého státního znaku a na památku těchto pohnutých událostí ze dnů 22. září – 6. října je orazil všemi dvojjazyčnými podacími razítky pošty FRÝVALDOV/FREIWALDAU. Věděl totiž, co bude následovat po převzetí říšskoněmeckou poštou: český název bude z razítka prozatímně vytlučten, než budou vyhotovena nová s domicilem v němčině a s příslušností k sudetské župě OSTSUDETENLAND.

Krátká existence tzv. druhé republiky, zabrání zbytku Československa, vyhlášení protektorátu Čechy a Morava a vypuknutí války zamíchalo Vaďurovým osudem. Nacházíme v něm do praxe převedenou podstatu „státního úředníka“ první Československé republiky nesoucí v sobě étos loajality ještě z dob Rakousko-Uherska. František Vaďura nemohl být lhostejný vůči německé agresi, zapojil se do protinacistického odboje ve skupině Obrana národa. Byl zatčen gestapem 19. července 1940 a týden vězněn v Brně na Sušilových kolejích, odkud byl převezen do Vratislavi.

Zatýkácký rozkaz, jímž na něj byla uvalena vyšetřovací vazba, byl vydán 8. května 1941 ve Vratislavi a schválen usnesením Lidového soudu v Berlíně 6. května. Byl obviněn podle ř. zák. § 80, odst. 1. z přípravy k velezradě. Postupně prošel věznicemi ve Volavě, Neumünsteru a zpět do Vratislavi. Dne 10. září 1942 vydal 1. trestní senát Vrchního zemského soudu ve Vratislavi rozhodnutí o trvání vyšetřovací vazby a výrokem soudu 27. října t. r. byl osvobozen pro nedostatek důkazů. Dne 10. listopadu byl převezen do Kounicových kolejí v Brně a propuštěn 9. prosince 1942. Po návratu ho přeložili k poštovnímu úřadu Hradec Králové 2, ale službu tam nenastoupil pro nemoc, až byl v roce 1944 dán do částečného důchodu. Po osvobození se Vaďura dobrovolně vrátil 9. června 1945 zpět do Jeseníku, aby opět převzal vedení pošty. Jako věrný demokrat a benešovec vstoupil do národně socialistické strany. Únorový převrat 1948, jímž se dostala k monopolní moci Komunistická strana Československa, ho stál místo přednosta. Až do odchodu do penze v roce 1960 byl řadovým zaměstnancem. František Vaďura zemřel v Jeseníku 30. srpna 1991. Odešel, tentokrát navždy, „poslední pošťák z Frývaldova“. Ten reálný, nikoli knižní a filmový...

Květoslav Growka (* 1956), archivář v. v., je vlastivědným badatelem na Jesenícku a autorem řady článků z faleristiky. Článek vychází ze studie publikované ve sborníku Ad fontes k 60. narozeninám PhDr. Karla Müllera (2018).

» florian56@centrum.cz

Sedmá kašna aneb příběh olomoucké touhy po nápravě minulosti

JINDŘICH GARČIC

Prolog

Před dvaceti lety, a to 27. září 2002, byla olomoucké veřejnosti slavnostně předána Ariónova kašna. Její příběh je velmi zajímavý a je spojen s příběhem „sedmé“ olomoucké kašny, vzniklé v roce 1725. Obě kašny jsou dnes součástí městského veřejného prostoru, ale ne vždy tomu tak bylo. Volba míst, kde je dnes můžeme spatřit, měla své historicky podmíněné důvody. Jejich osazením došlo k nápravě toho, co nemohlo být v minulosti uskutečněno, či naopak toho, co uskutečněno bylo. Zde je příběh obou kašen.

„Sedmá“ kašna

Název sedmá kašna je převzat z díla F. J. Lautzkeho *Popis královského hlavního města Olomouce sepsaný syndikem Floriánem Josefem Louckým roku 1746*, které vyšlo v češtině v roce 1991 díky péči a překladu manželů Libuše Spáčilové a Vladimíra Spáčila:

„Sedmá kašna, která byla zřízena pro potřebu několika málo domů v ulici Bernardinské při tamější bráně, je docela malá a voda tryská z hlavy

delfína, kterého drží dítě. Kašnu vytvořil asi v letech 1724–1725 sochař Filip Sattler [cit. dílo, s. 151].“

Jiné jméno kašny není v dobovém díle uvedeno. Později byla kašna označována jako Delfínova kašna nebo Kašna delfína s dítětem. Dnes je také označována jako Malá kašna. Během své téměř třistaleté existence třikrát změnila kašna své umístění. Původně byla osazena blízko brány v tehdejší Bernardinské ulici (dnešní Slovenská ulice). V této ulici se nacházel také dům jejího tvůrce, olomouckého sochaře Philippa Jakoba (Filip Jakub) Satlera (1695–1738). Jednalo se o nejmenší ze souboru sedmi olomouckých kašen vzniklých v období baroka na území dnešního historického jádra města. Kašna sloužila k zásobování vodou několika domů v Bernardinské ulici. Na tomto místě vydržela kašna více než sto let a potom na počátku třicátých let 19. století došlo k jejímu přemístění na nedaleké místo, to je do dnešní Sokolské ulice do blízkosti kostela Neposkvrněného početí P. Marie. Patrně během tohoto stěhování se ztratila sochařská výzdoba dítěte držícího delfína. Na novém místě se

nacházela tedy jen původní nádrž kašny. Sousoší, ze kterého tryskala voda, bylo nahrazeno čtvercovou deskou s reliéfem lví hlavy, která plnila úlohu chrliče. (Tento stav zachycuje např. obrazová příloha č. 24 na straně 239, vyobrazení daného místa z roku 1854, citované publikace manželů Spáčilových.) V roce 1909 změnila „sedmá“ kašna po druhé své umístění. Byla přenesena do dvora tehdejší chlapecké německé školy, která vznikla v roce 1908 (dnešní ulice Na Hradě č. o. 5).

Některé historické typy vyobrazení dítěte s delfínem

Námět delfína s dítětem má svůj původ v antice, ale byl zobrazován také v pozdějších epochách, především v renesanci, baroku, ale i v následujících slohových obdobích. Velmi často docházelo k přebírání jednou již vzniklých způsobů jeho zpracování. Např. dnes nedochovaná olomoucká výklenková kašna dítěte sedícího na delfínu z roku 1898 v podstatě opakuje způsob vídeňských výklenkových kašen, které jsou umístěny na budově Rakouské akademie věd ve Vídni (náměstí Dr. Ignaze Seipela) a vznikly již v roce 1755.

Za velmi často opakované typy vyobrazování dítěte s delfínem lze např. označit plavající dítě držící se delfína (sousoší Eros s delfínem, konec 2. století Neapol, Museo Archeologico Nazionale di Napoli), stojící dítě držící delfína (Verrocchio, Putto s delfínem, kolem roku 1470, Florencie, Palazzo Vecchio), sedící dítě držící delfína (Giamologna, sochařská výzdoba Neptunovy kašny, 1563–1566 Bologna, náměstí Piazza del Nettuno) či dítě sedící na delfínovi (socha Augustus z Prima Porty, mramorová kopie originální bronzové

sochy, 20 př. n. l., Řím, Vatikánská muzea), kde je u nohou císaře znázorněno dítě (Cupid) sedící na delfínovi. Postava nahého dítěte, které je zobrazováno s delfínem, má svůj pravzor v římském bohu lásky Cupidovi, nazývaného také jménem Amor. Ale již od dob antiky lze doložit i náměty, kdy na hřbetě delfína nesedí dítě, ale mladý či dospělý muž, jak je tomu v případech Tarase, syna boha Poseidona nebo pěvce Arióna.

Odras ztráty sousoší „sedmé“ kašny v historické paměti

Dá se předpokládat, že v historické paměti se uchovala alespoň po určitou dobu pravdivá představa o podobě tohoto sousoší, která se ale s narůstající časovou bariérou stávala méně jasnou. Dnes, po necelých 200 letech, již nedokážeme spolehlivě určit jeho vzhled.

Na přelomu 19. a 20. století se stala velmi pravděpodobně představa o podobě sochy zdobící „sedmou“ kašnu značně nejasnou. V historické paměti se ale současně zachovalo povědomí o tom, že z veřejného prostranství zmizel určitý motiv a s tímto se spojovaly různé projevy smutku a rozčarování nad touto historicky vzniklou ztrátou, se kterou se nešlo vyrovnat tak, aby se se stav věcí navrátil do doby před prvním přemístěním kašny. Originál sousoší je totiž patrně nenávratně ztracen, nešlo jej tedy nahradit věrnou, plnohodnotnou kopií. A ke všemu jsou na počátku minulého století zbytky kašny odstraněny z veřejného prostranství vůbec. Jedním z možných způsobů, jak se vyrovnat s oním pocitem nenávratné ztráty, je vytvoření nového díla, kterým se navrátí do veřejného prostoru ztracený námět.

Osazení výklenkové kašny s delfínem na olomoucké radnici

Jako jeden z projevů takových snah je možné, s jistou tolerancí, chápat vznik výklenkové kašny s ústředním sochařskou výzdobou dítěte s delfínem na západní stěně olomoucké radnice na Horním náměstí. Na vzniku této kašny se podíleli především Camillo Sitte (1843–1903, architektonické řešení) a Anton Brenek (1848–1908, sochařská část kašny). Kašna byla součástí širšího architektonického celku, byla pozadím pomníku císaře Františka Josefa I. (1830–1916), který vytvořili stejní umělci.

Pomník byl odhalený 2. prosince roku 1898 při příležitosti padesátiletého výročí nastoupení císaře Františka Josefa I. v Olomouci na rakouský trůn. Výklenková kašna neměla v rámci rozsáhlejšího architektonického celku plnit jen úlohu kompozičního doplňku (architektonická úprava zdi radnice tvořící pozadí pomníku), ale byla s pomníkem propojena i významově. Svědčí o tom nápis uvnitř kartuše, kterou přidržoval chlapec sedící na delfínovi. Nápis odkazoval na zrušení olomoucké pevnosti, ke kterému došlo za vlády Františka Josefa I. a které současně otevřelo nové možnosti rozvoje města. Kašna ve své původní podobě vydržela až do roku 1945 (socha císaře Františka Josefa I. byla odstraněna již v roce 1919), kdy kvůli poškození sochařské výzdoby došlo k jejímu odstranění a o něco později, v roce 1948, se uskutečnily další úpravy. Jejich výsledkem je dnešní Kašna Hygie (řecké bohyně zdraví a čistoty). Sochařskou výzdobu vytvořil olomoucký sochař Karel Lenhart (1904–1978) a na realizaci úprav kašny se podílel restaurátor Josef Stárek (1904–1996).

Toto vše nám ale nedává odpověď na otázku, proč se stalo námětem sochařské výzdoby výklenkové kašny znázornění dítěte sedícího na delfínu. V roce 1898, tedy v roce, kdy vznikla kašna Dítěte s delfínem, byla „sedmá“ kašna osazena na svém druhotném místě, to je v dnešní Sokolské ulici. Existence kašny bez ztraceného původního sousoší opravňuje jistě k vyslovení názoru, že volba námětu sousoší na nové výklenkové kašně byla motivována snahou připomenout původní ztracené sousoší a vrátit jej touto formou do olomouckého veřejného prostoru.

Jenže musíme zaznamenat i jiný názor, totiž že volba tohoto motivu souvisí s nenaplněním záměru z 18. století realizovat na olomouckém Horním náměstí kašnu delfína s Ariónem.

Neuskutečněný záměr osazení nové barokní kašny

Se záměrem na zřízení další, v pořadí již osmé barokní kašny na území historického jádra se v Olomouci setkáváme někdy kolem poloviny 18. století. Vznik nové kašny nemohl být přirozeně spojován s kompenzací ztráty v té době neporušené „sedmé“ kašny. Hlavní důvod byl ryze praktický. Kašna měla být osazena nad vyústěním vodovodu, kterým by proudila voda z Křížového pramene na Tabulovém Vrchu, nacházejícího se západně od města (dnes součást Olomouce), do prostoru Horního náměstí. Návrhy na vzhled kašny vytvořil v roce 1751 olomoucký sochař Johann Anton (Jan Antonín) Richter (1712–1762) v několika variantách. Jedna z nich obsahovala sochařský motiv antického pěvce Arióna zachraňovaného před utonutím delfínem. V tomto návrhu je použit antický pravzor Arióna sedícího na delfínovi.

Uvedený záměr nebyl nakonec uskutečněn. Výstavbu vodovodu nedoporučilo vedení olomoucké pevnosti, vodní zdroj, to je Křížový pramen, se totiž nacházel v té době mimo městské opevnění a současně se vojenské vedení odmítlo podílet na nákladech spojených se vznikem nové kašny. Od svého záměru osadit novou kašnu nakonec v roce 1753 upustilo i město Olomouc.

Až později, v následujícím století, byla voda z pramene na Tabulovém Vrchu nakonec přivezena na Horní náměstí. Vodovod ústí v Křížové studni, zprovozněné v roce 1845, kde voda vytékala ze dvou trubek umístěných na sloupku mírně pod úroveň dlažby. V následujícím roce bylo plánováno nad pramenem sestrojít okrasnou stavbu se soškou delfína umístěnou na kopuli této stavby, která měla být určitou připomínkou plánovaného, ale neuskutečněného osazení barokní kašny a současně také vzpomínkou, protože se již psal rok 1846, na ztracené sousoší dítěte s delfínem. Ale ani ke zřízení této okrasné stavby nakonec nedošlo. V roce 1902 byl provoz Křížového pramene ukončen.

Vznik Ariónovy kašny

Vzpomínka na neuskutečnění záměru realizovat poslední barokní kašnu se také zachovala v historické paměti, a to včetně snahy po uskutečnění nenaplněného záměru. Když v roce 1995 vznikl projekt rekonstrukce olomouckého Horního náměstí, bylo do něj zahrnuto i osazení nové kašny, a to přibližně na místě, na kterém měla být původně osazena barokní kašna. Jako námět sochařské výzdoby nové kašny bylo zvoleno zpracování výjevu delfína zachraňujícího antického pěvce Arióna. Tento motiv byl vybrán z řady příčin.

Shodoval se s jednou z navržených variant výzdoby neuskutečněné barokní kašny. Námět s anticou tematikou odpovídal povaze olomouckých barokních kašen. Vyobrazení Arióna zachraňovaného delfínem byl prisuzován i dobový alegorický význam. Znázorňoval osud města během třicetileté války a obdobích následujících po ní. Z tohoto důvodu se neuvažovalo o využití jiné Richterovy barokní varianty, kašny se sochařským motivem znázorňující křesťanské motivy.

Nová Ariónova kašna byla slavnostně předána olomoucké veřejnosti dne 27. září 2002. Je dílem olomouckého rodáka, významného evropského sochaře žijícího v Itálii a Francii, Ivana Theimera (* 1944, sochařské řešení) a Angely Chiantelli (* 1948, architektonické řešení). Kašna je zahlobená pod úroveň dlažby, její nádrž je zhotovena z maletínského pískovce. Sochy jsou odlity z bronzu (Arión držící delfína, želvy nesoucí obelisk, sousoší dvou dětí na stojících na želvách), vznikly v Itálii (v Luce a Pietrasantě). V bezprostřední blízkosti kašny je umístěna další skulptura želvy. Podle zveřejněných informací dosáhly náklady spojené se vznikem kašny přibližně 20 milionů korun.

Rozhodování o vzniku Ariónovy kašny i její následná realizace se odehrávaly v období, kdy se existence „sedmé“ barokní olomoucké kašny z roku 1725 téměř vytratila z historické paměti obyvatel Olomouce. Její zbytky se v té době nacházely ve dvoře jedné základní školy. Vědomí o její existenci bylo značně oslabeno i v odborných kruzích.

Výraz „sedmá kašna“ se stal ústředním mottem propagačních aktivit souvisejících se vznikem nové Ariónovy kašny. Neuskutečněná stavba kašny v 18. století měla být podle tohoto pojetí sedmou

barokní kašnou na ploše historického jádra města Olomouce. Jako o „sedmé kašně“ se hovořilo a psalo potom i o nové Ariónově kašně, která měla být připojena k souboru barokních kašen vzniklých v minulosti na daném území. Pod názvem „Sedmá olomoucká kašna“ se také uskutečnila v období od 7. 12. 2000 do 14. 1. 2001 výstava v olomouckém Muzeu umění, na které byly představeny Theimerovy návrhy nové Ariónovy kašny. Touha po napravení minulosti tak byla nakonec realizována osazením novodobé kašny na místě, kde se předpokládalo osazení barokní kašny v polovině 18. století.

Epilog. Návrat „sedmé“ kašny

Město Olomouc mělo tak „nazpět“ Ariónovu kašnu a do veřejného prostoru se navrátil i motiv delfína. Barokní kašna z roku 1725 byla téměř zapomenutá a její historické označení „sedmá“ kašna začalo být požíváno pro označení jiného, honosnějšího a mladšího objektu. Téměř zapomenutá neznamena náštěstí zapomenutá úplně. V souvislosti s úpravami prostoru v Sokolské ulici v blízkosti kostela Neposkvrněného početí P. Marie došlo k navrácení zbytků „sedmé“ kašny na místo, ze kterého byla odstraněna v roce 1909. Oficiálně byla kašna předána městu Olomouci 7. listopadu roku 2005. Náklady spojené s jejím přemístěním a restaurováním činily 1 760 000 korun, z toho poskytlo ministerstvo financí účelovou dotaci ve výši přibližně 1 500 000 korun. „Sedmá“ kašna se tak vrátila po necelých sto letech do veřejného prostoru na místo, ze kterého byla v roce 1909 odstraněna. Město Olomouc má od té doby na ploše historického jádra opět sedm barokních kašen.

Vyobrazení 1

Putto s delfínem (Putto col delfino).

Bronzová soška renesančního umělce Andrea del Verrocchio vznikla kolem roku 1470. Putto představuje způsob zobrazení nahého dítěte, někdy s křídly. Socha je jedním z typů výtvarného zpracování námětu dítěte držícího delfína. V období kolem roku 1568 byla socha umístěna na fontánu

Zdroj: Wikimedia Commons, volné dílo.

ve středu prvního nádvoří florentského paláce Palazzo Vecchio. Tuto fontánu navrhl italský architekt, malíř a autor životopisů renesančních umělců Giorgio Vasari (1511–1574). V roce 1959 byl originál sochy přemístěn do druhého patra paláce a na fontáně nahrazen kopií.

Vyobrazení 2

Celkový pohled na Arionovu kašnu.

(Předána veřejnosti v roce 2002, sochařské řešení Ivan Theimer, architektonické řešení Angela Chiantelli, realizoval Horstav Olomouc, s. r. o.)

Za nejdůležitější je nutné považovat myšlenkově souznění nové kašny se světem dochovaných olomouckých barokních kašen. Nová kašna oslavuje

Zdroj: archiv autora.

město a všechny generace, které se na jeho budování podílely, včetně generací současných. Je velmi citlivě zasazena do historického prostoru olomouckého Horního náměstí a do blízkosti barokních památek. Dnes, dvacet let po svém vzniku, je ve většině případů vnímána jako přirozená součást tohoto prostředí.

Vyobrazení 3

Želva umístěná mimo kašnu.

Jedná se o dílo, které Ivan Theimer daroval olomouckým dětem. Někteří oponenti nové kašny tvrdili, že námět želv představuje v Olomouci cizorodý prvek, a proto nepatří na olomoucké hlavní náměstí. Zlé jazyky zase tlumočily želvy

Zdroj: archiv autora.

Zdroj: archiv autora.

jako symbol hanácké povahy. Mýlili se v obou případech. Námět želvy, velmi často se vyskytující v umělcově tvorbě, je nerozlučně spjatý s vodním živlem. Mimo to, vyobrazení želvy nebylo

v minulosti Olomouci zcela cizí. Podle sdělení F. J. Lautzkeho vytvářely kompozici nejstarší olomoucké barokní Neptunovy kašny i čtyři želvy plouvající ve vodě její nádrže. V jistém smyslu tak jde o návrat sochařsky zpracovaného motivu želv do olomouckého veřejného prostoru.

Vyobrazení 4

Malá („sedmá“) kašna.

Kašna v Sokolské ulici v Olomouci vznikla v roce 1725. V zobrazené podobě zde byla osazena v roce 2005, bez snahy o připomenutí původního ztraceného sousoší. Není dosud prohlášena za kulturní památku. Lvi hlava umístěná v kruhu a plnicí posláni chrlíče kašny byla docela běžná, jak dokumentují např. některé vídeňské kašny se sochami Johanna Martina Fischera (1740–1824), vzniklé koncem 18. a začátkem 19. století. Obecně lze říci, že motiv lvi hlavy se obvykle používá jako symbol síly a vážnosti. Trojrozměrné lvi hlavy zdobí např. lodě římského císaře Caliguly (12–41), od konce 8. století se setkáváme s motivem lvi hlavy v kruhu na vratech chrámových objektů atd.

Jindřich Garčic (* 1950) vystudoval obory teorie a dějiny výtvarného umění a pedagogiku dospělých na FF UP v Olomouci. V popředí jeho odborného zájmu je především problematika kulturních tradic a kulturní změny. Je autorem či spoluautorem několika publikací.

» Jin.Gar@seznam.cz

Štorchovi Lovci mamutů a Předmostí u Přerova

MARKÉTA STRAKOVÁ

„Pozůstali členové tlupy se chopili mrtvých a poněkud je skrčili, aby leželi vskutku jako ve spánku. Narovnali k nim do kupy i dvanáct zabitých žen a dětí [...]. Nežli byl nasypán rov, přistoupila k hromadě mrtvých žena s rozbitou hlavou a sypala na nejhořejší dětskou mrtvolku drobné ozdůbky a hračky [...]. Ostatní členové tlupy pak přinášeli a přivalovali na hrob vápencové balvany i drobné kamení a také několik velikých mamutích lopatek, takže brzy byli mrtví zakryti, že je nebylo vidět. Nakonec ještě obházeli hrob hlínou.

Pod strmou stranou vápencového pahorku, vypínajícího se osaměle nad Bečvou, která tehdy kolem něho tekla, spalo pak dvacet členů lovecké tlupy, chráněno před severními vichřicemi po dvacet či třicet tisíc let...”

Tak popisuje Eduard Štorch vznik slavného hromadného hrobu pravěkých lovců, který byl objeven roku 1894 v Předmostí u Přerova, jedné z nejvýznamnějších archeologických lokalit, ve své stejně slavné knize *Lovci mamutů*. Ta patří k jeho nejlepším pracím a dočkala se četných vydání nejen u nás, ale i v zahraničí – byla přeložena např. do němčiny,

polštiny, maďarštiny, ruštiny, litevštiny aj. Zařadila se tak k nejpřednějším a do nedávna i nejpopulárnějším dílům české literatury pro děti a mládež.

Děj Štorchovy knihy spadá do období mladšího paleolitu. Archeologicky toto období nazýváme gravettien – jeho moravskou variantu pak pavlovien, podle naleziště Pavlov ve Věstonické bráně. Zahrnuje období mezi lety 31–22 000 př. n. l., jedná se o nejrozvinutější loveckou kulturu ve střední Evropě a jsou pro ni charakteristické velké skládky mamutích kostí vedle dočasných tábořišť.

Může mu mládež na slovo věřit

Štorchovo knižní vyprávění začíná právě na známém nalezišti v Dolních Věstonicích a právě odtud, z Dolních Věstonic, pochází nejstarší keramické výrobky vůbec: jsou to figurky zvířat z pálené hlíny a také nejproslulejší paleolitický nálezný artefakt na našem území – figurka Věstonické venuše, jejímuž zrodu jsme v románu přítomni (a poučený čtenář ví, že se mělo jednat o Kopčemovu maminku Nialu). Jen pro zajímavost: nálezná situace jejího hrobu, a to s náhrdelníkem z provrtaných zubů

polární lišky, přikrytá mamutí lopatkou a pohřbená pod ohništěm v tábořišti, je reálná. E. Štorch se inspiroval nálezem hrobu z roku 1927, který však ve skutečnosti patřil dětskému pohřbu. Hrob asi čtyřicetileté ženy, přikrytý dvěma mamutími lopatkami, byl objeven později, v roce 1949.

Tlupa náčelníka Mamutíka se pak na svém putování ocitá na území dnešního Brna, kde se stáváme na stránkách knihy svědky „vzniku“ dalšího významného nálezů – bohatě vybaveného hrobu muže. Ten na cestu na onen svět dostal schránky různých měkkýšů, terčíky z kosti i kamene s otvory uprostřed, paličku ze sobího parohu a figurku, přesněji řečeno loutku muže. Nejenže se jedná o snad nejzajímavější doklad šíře tehdejších duchovních představ – ojedinělost tkví i v tom, že se jedná o muže, nikoliv ženu. Tento hrob bývá často (a odůvodněně) považován za místo odpočinku dávného šamana. Ve Štorchově románu se jedná o postavu Klucha.

Následně spolu s příběhem postupujeme s tlupou na sever přes Moravský kras (připomeňme nálezy z jeskyně Kůlna nebo Pekárna) až k dalšímu unikátnímu nalezišti – právě lokalitě v Předmostí.

Víme, že na tomto archeologicky proslulém místě našeho regionu se pohyboval již neanderťálec. V době, kdy se odehrává putování Štorchových lovců mamutů, se zde usadil už anatomicky moderní člověk. K němu přísluší nález kulturní vrstvy, kterou archeologicky označujeme jako pavlovien – s velkým množstvím kamenných a kostěných nástrojů a zejména dokladů paleolitického umění, např. reliéfní řezba mamuta a soška malého rosomáka a další slavná venuše (na rozdíl od té Věstonické je však ta zdejší geometrická a vyrytá na mamutím klu). Z Předmostí si své místo v románu vysloužil i zmiňovaný unikátní hromadný hrob

dvaceti jedinců, objev K. J. Mašky z roku 1894, který z Předmostí učinil lokalitu světového významu. Když Mamutíkova tlupa přichází k řece Bečvě, uvidí na zdejším tábořišti zuřit boj, v útočnicích poznají své dřívější přemožitele zpod Pavlovských vrchů, a tak se přidají k místním a společně nepřitele přemohou. Potom pochovají mrtvé z domácí tlupy – na přeapadení doplatilo dvacet lidí, muži, ženy i děti... Tak Štorch románově vysvětluje a zároveň informuje o nálezu hromadného hrobu v Předmostí (rekonstrukce nálezové situace je součástí expozice archeologie Muzea Komenského v Přerově spolu s dalšími nálezů z Předmostí).

Z Předmostí se tlupa následně přesouvá na západ přes české Polabí do Posázaví, aby nakonec Štorch přivedl své paleolitické hrdiny na území Prahy. I odtud máme nálezy paleolitického stáří, ale ve srovnání s těmi moravskými mnohem méně významné. Pro Štorcha však byly významné nejen proto, že zde v době tvorby románu žil, ale především z toho důvodu, že na území Prahy sám kopal – byl to právě on, kdo v Praze-Libni učinil nález v té době kontroverzního listovitého hrotu (je to ten, jímž v knize Mamutík v předposlední kapitole zabije nosorožce). Po zveřejnění nálezů v roce 1913 se rozpoutala kampaň zpochybnující nejen hrot samotný (jeho pravost), ale posléze i věrohodnost samotného E. Štorcha. Štorch nesl hon na svou osobu velice těžce. Rozešel se s aktivní archeologií a naplno se začal věnovat psaní pro děti.

Vznik slavné knihy

Knih *Lovci mamutů*, tak jak ji známe dnes, vznikala dlouho a pozvolna – jejím zárodkem byl Štorchův *Člověk diluviální*, který vyšel nejprve v prvním ročníku *Rozhledů mládeže* (1907), měl jen

Vydání *Lovců mamutů* z roku 1923 s ilustracemi J. Panušky. Nákladem Dědictví Komenského. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

pár stran a pouze naučný charakter. Ještě téhož roku pak pedagogická knižnice *Dědictví Komenského* vydala její trošku rozpracovanější verzi, a to hned ve dvou vydáních: první pro žáky a druhé s rozsáhlou předmluvou pro učitele. Přibýlo v ní volného vyprávění a začala tak směřovat k pozdější štorchovské beletrii. Jednalo se prozatím pouze o příběh lovu na mamuta a pár dalších událostí ze života tlupy z pražských Kobylis – Štorch je pojímal

Vydání *Lovců mamutů* s ilustracemi O. Sekory z roku 1946. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

jako jakési „školní povídky“ v rámci jím chápaného „nového dějepisu“. Knihu ocenil jeden z mála zájemců o „pračlověka“ Jaroslav Petrbok a napsal o ní, že „*ji musí mít každý český učitel a vzdělanec*“. Štorch později vzpomínal, že archeologové přijali knížku skoro vesměs příznivě, ale horší to bylo s učiteli. Ti se rozdělili na dva tábory – jedni byli nadšení, zatímco druhí ji odsuzovali pro „dobrodružnost“ a „indiánskost“. Dobrodružné čtení

a „indiánka“ měly v dobách rakousko-uherského školství punc nevhodnosti a tzv. pokleslé literatury.

Štorch se dlouho bránil tlaku, aby vypustil odborné výklady a knihu víc zbeletrizoval. Viděl ji ve smyslu svého původního záměru pouze jako vyučovací pomůcku. Nakonec našťastí podlehl naléhání redaktora Tůmy a vzdal se pedagogických částí – ovšem beletrie tam zbylo tak málo, že Štorch začal přepisovat, aby zachytil další rysy paleolitické kultury. Také název *Člověk diluviální* nebyl moc lákavý, a tak kniha vyšla nakonec v září roku 1918 v Dědictví Komenského pod názvem *Lovci mamutů* s ilustracemi Jaroslava Panušky. V té době měla kniha pouze pět kapitol: *Hoch z Bílé skály*, *Na mamuta*, *Nový náčelník*, *Sobi*, *Hlad*.

Po kladném přijetí *Lovců mamutů* v tomto i následujícím lehce doplněném vydání z roku 1923 začal Štorch příběhy lovecké tlupy rozmnožovat. V roce 1931 vydal dětskou knížku *V lovecké tlupě*, kterou zasadil do Posázaví, aby vyvrátil námitky, že dosavadní umístění děje je určeno jen pražským dětem. V roce 1932 pak na stránkách *Malého čtenáře* vyšla povídka *Lovci sobů a mamutů* – příběh z naleziště Předmostí u Přerova. Tady se poprvé vedle dospělého hrdiny, náčelníka Mamutíka, objevil také dětský hrdina Kopčem. A aby se dostalo i na druhou z tehdy proslavených lokalit, připsal Štorch ještě příběh nazvaný *Věstonická venuše*.

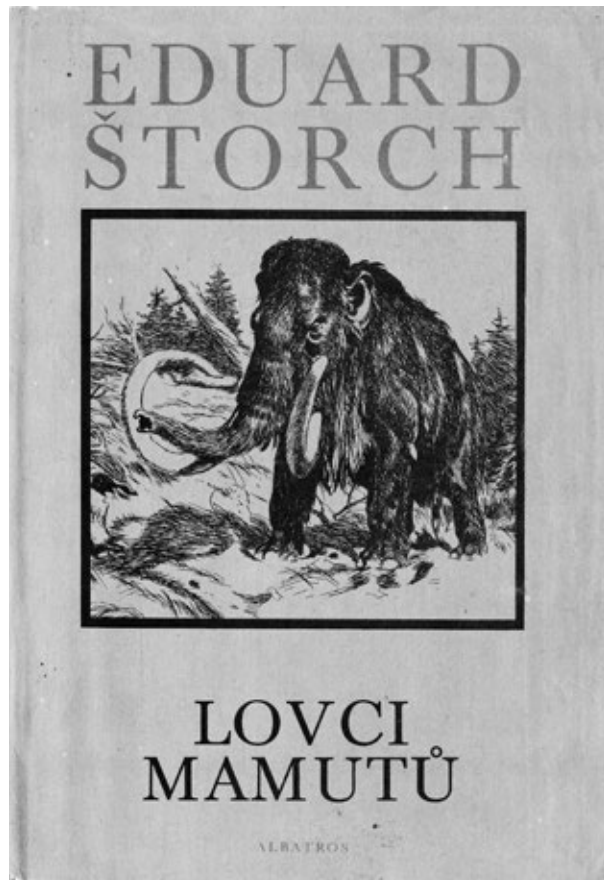
V té době už ale bylo rozhodnuto, že úspěšní *Lovci mamutů* podstoupí novou proměnu a bude

Ilustrace Ondřeje Sekory k vydání *Lovců mamutů*. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

z povídkového souboru se stane rozsáhlejší kniha – román. *Věstonická venuše* se tak stala jen jednou kapitolou celého „věstonického“ dílu, jímž měla začínat anabáze lovecké tlupy přes celou Moravu a Čechy až ke konečnému cíli – na libeňskou Bílou skálu.

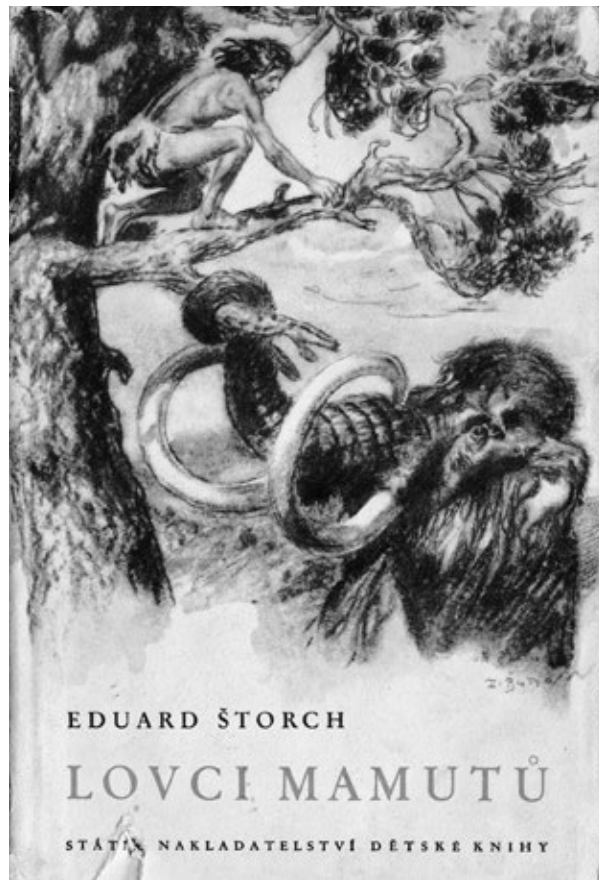
To byl jednotící motiv děje, kvůli kterému Štorch leccos přepsal či doplnil, dokonce ještě vložil celý díl o pobytu tlupy v jeskyních

Vydání z roku 1983 z nakladatelství Albatros, ilustrace Z. Burian.
Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

Moravského krasu (ten nemohla tlupa na cestě z Podýjí do Předmostí minout) a všechny kapitoly konečně propojil stejnými osobami. Nově přidaný díl *Ve středních Čechách* je upraveným příběhem knihy *V lovecké tlupě* a původní *Lovci mamutů* z roku 1918 tvoří závěr knihy, díl *Na Bílé skále*.

Štorch rukopis dokončil v roce 1936 a narazil na nečekané potíže: nakladatelé jeden po druhém

Vydání *Lovců mamutů* z roku 1956, ilustrace Z. Burian, SNDK.
Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

rukopis odmítali. Jedny odrazovalo, že téměř všechny části už byly otištěny dříve, jiným se kniha zdála příliš rozsáhlá, pro děti prý nezajímavá... Odmítly ji i tak renomované nakladatelské domy jako J. R. Vilímek a Melantrich. Nakonec se rukopisu ujali Toužimský a Moravec a vydali jej v roce 1937 v neobyčejně pěkné úpravě s ilustracemi a barevnou obálkou Zdeňka Buriana. A teprve od tohoto, pořadí pátého, vydání jsou *Lovci mamutů* tím, co znají generace čtenářů až dosud.

Po válce vyšla část *Lovců mamutů* (vlastně jen poslední díl) pod názvem *Lovci mamutů na Bílé skále* s ilustracemi Ondřeje Sekory. Populární autor Ferdý mravence měl obrázky k *Lovcům* připraveny již roku 1935, kdy se chystalo německé vydání – k tomu ale tenkrát nakonec nedošlo. Zato nyní se výrazně podílely na úspěchu *Lovců mamutů na Bílé skále*, kterých vyšlo v roce 1946 plných 30 tisíc kusů a za pouhé dva roky už se muselo tisknout znovu.

Samozřejmě je jasné, že dobová recenze z periodika *Vzdělání lidu*: „*Může mu mládež na slovo věřiti, neboť Štorch je známý badatel archeologický*“, časem přestala platit. Od napsání knihy uplynula dlouhá doba a stupeň našeho poznání pokročil, proto je třeba si uvědomit, že obraz našich předků se radikálně změnil.

Nejvýraznější chyby (z pohledu současné vědy) jsou pak především podceňování inteligence tehdejších lidí a jejich schopnost řeči. Jednoznačně víme, že lovci mladšího paleolitu se mezi sebou dokázali domluvit i o velmi složitých věcech. Vypělou a intenzivní komunikaci navíc předpokládáme nejen v rámci jednotlivých skupin, ale i mezi loveckými tlupami po celé Evropě. To znamená, že večerní shromáždění u ohně, kdy

Vydání *Lovců mamutů* z roku 1957, SNDK, ilustrace Z. Burian. Zdroj: Muzeum Komenského v Přerově.

dle Štorcha „*nebylo vidět na posunky*“, byla vším jiným jen ne mlčenlivými setkáními přerušovanými pouze čas od času mručením a nearticulovanými výkřiky. Za kostrbaté Mamutíkovy vyprávění o dramatické příhodě se lvem v Mačoše, které Štorch hodnotí jako zcela mimořádný

řečnický výkon, by nejspíše sklidilo tehdy posměch i malé dítě.

Dále je to lov samotný. Když pomineme nyní již patrně definitivně vyvrácenou teorii, že paleolitičtí lovci mamuty vůbec nelovili a skládky kostí jsou jen jakýmsi „mamutími hřbitovy“, na nichž tlupy parazitovaly, je tu onen dlouho (a někde ještě stále) tradovaný omyl o chytání mamutů do vykopaných jam v zemi. Ten vznikl mimo jiné chybnou interpretací kresby z jedné z francouzských jeskyní a hlavně díky ilustrátorům a autorům pravěké beletrie se dlouho držel a stále bohužel drží při životě. Ve skutečnosti bylo tehdy obtížné kvůli trvale zmrzlé půdě (permafrostu) vykopat i mělkou jámu na hrob, natož past na zvíře velikosti mamuta. O tom, že mamut by takovou past prostě obešel, ani nemluvě. Současný stav poznání se přiklání k názoru, že tehdejší lovci vytipovanou oběť (patrně opozdilce a spíše mladšího jedince) oddělili od stáda a nahnali ji proti bahnitému, rozbředlému svahu strže (všechna zkoumaná lovecká stanoviště ve svém okolí upřednostňují takovýto typ krajiny – slepé boční výmoly, rokle a úžlabiny). Zvíře tak má omezenou možnost

pohybu a klouže. Pak rozhoduje dobře mířená rána do vybraného místa, zespodu proti šlachám končetin nebo přímo do měkkého břicha.

A v neposlední míře – oheň. Příběh ztrát a opětovného získávání ohně se táhne románem jako červená nit. Oheň sloužil jak k přímému pečení, tak k rozpalování varných kamenů k dalšímu využití v pečících jámách či varných jamkách. Víme, že se zakládal suchým chrastím, trávou, houbou (nejčastěji z čeledi chorošovitých), lišejníky nebo mechem. Základní topivo bylo podle nabídky okolí buď dřevo, nebo mamutí kosti, jako doplňující topivo lze předpokládat i mamutí trus. Pokud by skutečně v této době žili lovci, kteří by nebyli schopni rozdělat v případě potřeby oheň, byli by na tom skutečně velmi špatně – vždyť člověk už byl před tři čtvrtě milionem let schopen oheň rozdělat.

Drobná perlička na závěr: V roce 1940 vychází jako novoročenka kniha *Lovci mamutů ještě po 5 letech*, kde autor, skrytý za latinizovaný pseudonym Edus Štorchus ciconius troglodytus, „rozvíjí předtuchu manželského štěstí Kopčema a Žabky“.

Markéta Straková (* 1974) vystudovala filozofickou fakultu Ostravské univerzity, obor teorie a dějiny národních literatur a literární věda. Práce v Muzeu Komenského v Přerově jí umožňuje zabývat se oběma svými obory – literaturou a historií – zároveň. Věnuje se vzájemnému vztahu historie a literatury ve všech jeho podobách, především zobrazení historie v literatuře a odrazu literatury v historii, ale i žánrovým literaturám jako je např. klasická i historická detektivka nebo steampunk.

» knihovna@prenovmuzeum.cz

Ingeborg Fialová vzpomíná na švýcarskou autorku Ericu Pedretti, rodačku ze Šternberka

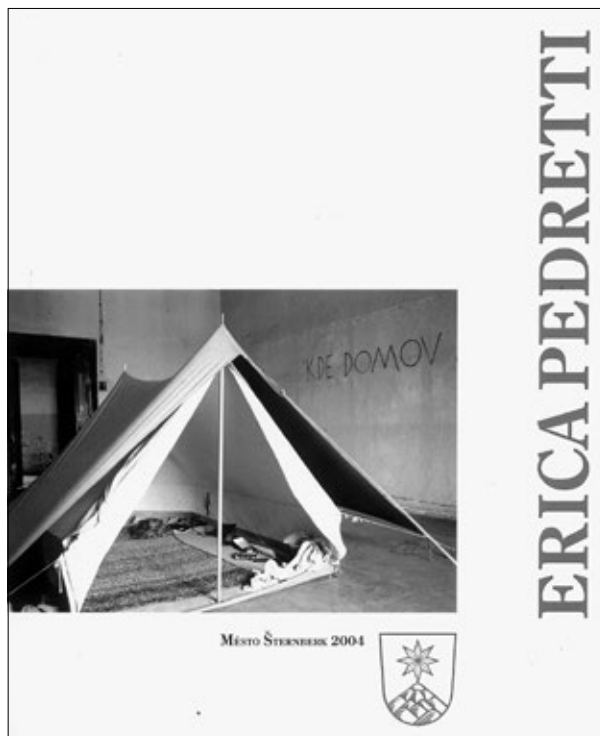
INGEBORG FIALOVÁ

Seznámila jsem se s ní v roce 1994, když jsem jako mladá asistentka, sotva dva roky dlicí na olomoucké katedře germanistiky, dostala od její tehdejší vedoucí Lucy Topolské úkol vyhledat ji ve Šternberku a dovést do Olomouce. Ve Šternberku se v tehdy ještě zcela rozpadlém augustiniánském klášteře konal happening akčního či instalačního umění a já (protože jsem se na svůj úkol dopředu pořádně nepřipravila, neprohlédla si fotografie Ericy Pederetti) jsem bloudila temnými chodbami, kde se občas ze stěn vyloupila nějaká část Handkeho fresky a hned vedle toho nějaké pokroucené dráty či na prádelní šňůře napjaté barevné fábory, a říkala si: „*Kde a jak ji tady najdu?*“ Až jsem v jedné z místností s oprýskanými, špinavě bílými stěnami narazila na malý stan s kolíky zatlučenými do dřevěné podlahy, plný nějakých knížek a nad ním na stěně nápis „*Kde domov můj?*“ Instalaci šlo chápat dvojím způsobem: tady byl domov, který lze dnes navštívit už jen v rámci putování, nebo domov je tam, kde stojí můj stan a leží moje knihy, tedy všude. Ano, to byl skutečně výstavní objekt Ericy Pedretti, ona sama

se dostavila za chvíli a já mohla úspěšně splnit svou misi.

„*Kde domov můj?*“ Tuto otázku si Erica Pedretti zřejmě kladla celý život. Narodila se jako Erica Schefterová 25. 2. 1930 ve Šternberku (kde bydleli její prarodiče), dětství prožila tam i v Zábřehu, kde její otec vlastnil slavnou textilní továrnu (později znárodněnou jako Hedva). Otec Ericy Pedretti, Hermann Heinrich Schefter (1895–1979), se mj. také věnoval literární činnosti. Napsal čtyři dramata a velmi působivé reportáže o svých cestách po Jižní a Severní Americe, které souhrnně vyšly ve sbírce *Yankees und Indianer*. Ve 30. letech publikoval články o hospodářských a politických otázkách pro německy psané noviny vycházející v Čechách *Prager Tagblatt* a *Bohemia*. Erica Pedretti měla i dalšího slavného příbuzného. Bratr Eričiny matky Kurt Gröger byl malíř. Na Ericu hluboce zapůsobilo nejen jeho dílo, ale i jeho osud „československého Němce“, který ve 30. letech vystupoval proti nacistům, stal se členem československých legií ve Francii, ale po válce se do Československa nesměl vrátit, protože byl Němec.

Šternberská rodačka prožila na Moravě ovšem jen prvních, pouhých patnáct let svého života, pak ji potkal osud tří miliónů jejích krajanů. Na okamžiky mezi příchodem fronty/Rudé armády v květnu 1945 a konečným příjezdem jí samé a jejích tří mladších sourozenců transportem Červeného kříže do Švýcarska (v prosinci 1945) vzpomíná v mnoha svých knihách, které jsou všechny do větší či menší míry autobiografické a všechna tato líčení nahánějí do větší či menší míry husí kůži, byť by si člověk mohl říci, že měla vlastně štěstí, že úkryt u zbožného českého sedláka a v ševcovské dílně ji od toho nejstrašnějšího uchránil.

Erica Pedretti: *Kde domov můj?* Zdroj: VKOL.

Poté, co se po roce 1945 usadila nejprve v Curychu, pak – po krátké peripetii ve Spojených státech – v Engadinu a v kantonu Bern, stala se z ní švýcarská spisovatelka a malířka známá především v německy mluvících zemích, ověněná mnoha literárními a uměleckými cenami.

Ještě v roce 1970, kdy Erica Pedretti poprvé po svém vyhnání navštívila Moravu, se jí zdálo, že je zcela nemožné napsat o tom, „*jak to tehdy skutečně bylo*“. Ve své první vzpomínkové knížce *Harmloses, bitte / Něco neškodného, prosím* (1970, česky 1994, přeložil Marek Nekula) se jen velmi opatrně, po špičkách, se zatajeným dechem a přerývaným jazykem přibližuje k onomu „*tehdy a tam*“, aby zjistila – poté, co se jí idyllické vzpomínky z dětství na Moravě pod rukou mění ve svůj opak – že hledat „něco neškodného“ v pohnutém osudu člověka 20. století nelze: není to tam a nikdy to tam nebylo.

Její druhá knížka *Heiliger Sebastian* (1973), která je z hlediska času a místa mnohem širší než *Harmloses*, je méně autobiografická, v jejím centru stojí prolínání skutečnosti a snu a přemýšlení o hodnotě a pravdivosti vlastních i cizích vzpomínek, o tenké hranici mezi přítomností a minulostí, uvažování o zlu, které se v historii neustále opakuje.

„*Není nic nového pod sluncem a co se dělo, bude se dít stále*“ – tato parafráze ze starozákonní knihy *Kazatel* je stále se vracejícím refrémem její druhé vzpomínkové knihy *Engste Heimat* (1995), v jejímž titulu zní – do češtiny nepřeložitelně – vedle slova „*vlast*“ stejně naléhavě i „*úzkost*“ a „*strach/Angst*“. K nejsilnějším pasážím této knihy patří pohled na transporty, které vezou statisíce lidí směrem na východ do vyhlazovacích koncentračních táborů, a na stejné transporty, které za několik let vezou směrem na západ statisíce uprchlíků.

„Není nic nového pod sluncem a co se dělo, bude se dít stále.“ Toto je pro Eriku Pedretti ta nejsilnější motivace k psaní: „Nikdy bych o tom nepsala, kdyby se to nedělo dále. Zdá se, že jsme se nic nenaučili z historické zkušenosti. To mě děsí.“ Erica Pedretti psala proti cílenému zapominání, proti zahlazování stop, proti vyhlazování vzpomínek ideologiemi všech typů a barev, neboť zasuté přízraky minulosti mohou snadno ožít a skutečně ožívají.

Tuhle knížku, *Engste Heimat*, už přeložila Lucy Topolská (vyšla už v roce 1997 v nakladatelství Votobia v Olomouci), kongeniální česká souputnice Ericy Pedretti, která se s ní od počátku 90. let, kdy se Erica Pedretti vrátila návštěvou na Moravu podruhé, přátelila. (Vzpomínám si, že překladatelka dlouho přemýšlela nad titulem, neboť fonetickou hříčku přeložit nelze, rozhodla se proto pro citát z *Oráče z Čech*, který se v textu opakuje: „Nechte být, paní Smrti.“) Lucy Topolská přeložila pak ještě další autobiografickou knížku *Fremd genug*, která vyšla česky pod názvem *Cizí domov* (2012) v nakladatelství Barrister & Principal.

To už jsme v té době zakládali naše Centrum pro moravskou německou literaturu a Ericu Pedretti jsme samozřejmě přijali za svou/za naši autorku a vedle velkých moravských německých autorů minulosti (Marie Ebner-Eschenbachové, Ferdinanda von Saara, Charlese Sealsfielda, Roberta Musila a dalších) jsme ji – a Petera Härtlinga (dalšího slovatného autora současnosti, jehož mládí bylo spojeno s Moravou) – považovali za výkladní skříň, za heslo, které mělo sdělit publiku, že naši moravští autoři, které objevujeme a vyhrabáváme zpod sutin zapomnění, jsou významní, skvělí a hodni obdivu.

To, co se v roce 1945, 1970 ba ještě ani v roce 1990 nezdálo být možné, že návrat Eriky Pedretti

do Šternberka, Olomouce, na Moravu se může uskutečnit i jinak, reálněji než pouze v myšlenkovém světě jejich virtuálních literárních hrdinů, se tedy možným stalo: Erica Pedretti za námi přijížděla pravidelně, četla před studenty germanistiky ze svých děl, konzultovala s Lucy Topolskou své překlady, ve Šternberské galerii vystavovala svá díla, dávala rozhovory českým novinám, debatovala se svými vrstevníky, s pamětníky ale i s těmi, pro které jsou historická traumata, křivdy a bolesti minulých desetiletí už jen dějepis. Přijížděla vždy znovu a s tichou otázkou v očích sledovala svobodný vývoj této země, jejíž skutečná svobodomyslnost se dá měřit také tím, jak se chová k lidem dříve vrženým do klatby, jak je schopna probírat se z ideologických mrákot minulosti a racionálně přehodnocovat smysl dějinných událostí.

Myšlím, že si na to vzpomínám správně, když tvrdím, že nápad pokusit se o to, aby Erica Pedretti bylo uděleno čestné občanství města Šternberka vzešel na počátku nového tisíciletí od Lucy Topolské – a samozřejmě to byl troufalý nápad: české/moravské město, které se patrně jen nerado upamatovává na svou rakouskou/německou minulost by mělo udělit čestné občanství „sudetské Němce“, která odsud byla v roce 1945 vypuzena? No, zkusíme to, řekly jsme si, podaly jsme návrh a já byla pozvána na zasedání městské rady, kde jsem v kroužku asi 25 lidí směla vysvětlit, jak slavná, vynikající, ověčená Erica Pederetti jako spisovatelka a malířka je a jak důležité by pro prestiž města bylo udělit jí čestné občanství. Mluvila jsem plamenně, přesto po skončení mého představení přišla první námitka: nikoli ovšem ze strany české vlastenec-ké, jak bych byla očekávala, nýbrž ze školského koutku byla zpochybněna proslulost Ericy Pedretti:

„Já se ptala pana ředitele gymnázia – a on ji nezná.“ Velmi oporně, jako na tenkém ledě jsem se snažila vyzvědět odbornost pana ředitele a poté, když jsem se dozvěděla, že je chemik a fyzik, sdělit auditoriu, bez ironie a bez urážky, že není povinností českého přírodovědce, aby znal byt Thomase Manna. Druhá námitka byla ovšem daleko kardinálnější – znovu nikoli z české vlastenecké fronty, nýbrž ze sportovního koutku: *„Letos slaví šedesátku Ivo Viktor, musíme dát čestné občanství jemu!“* Proti této námitce už jsem neměla obranu, neboť jak poměřovat druhého nejslavnějšího českého fotbalového brankáře s jakousi ve Šternberku zcela neznámou německy píšící autorkou? Jak vůbec poměřovat sport a umění? Snový úkol pro každého sociologa! S pokrčením ramen už jsem tedy začala balit své podklady a materiály, když se ozval jiný sportovně vzdělaný zastupitel s tím, že Ivo Viktorovi bude 60 až příští rok, že to s čestným občanstvím pro něj má tedy ještě čas.

A tak bylo Erice Pedretti v roce 2003 uděleno čestné občanství města Šternberka a já, ačkoli jsem se teď mírně leč dobromyslně posmívala tehdejšími argumenty při zasedání městské rady, tento krok dodnes hodnotím velmi vysoko: degermanizované české/moravské město si jako první – a myslím, že dodnes jako jediné – troufalo udělit čestné občanství sudetské Němce! Peter Härtling například se čestným občanem Olomouce nikdy nestal, byt jsme to zdejší městské radě také navrhovali.

Leč, jaká že je Erica Pedretti „sudetská autorka“? České publikum si pod pojmem „sudetská/sudeťácká“ literatura nejspíše představuje buďto drsné líčení zážitků divokého (nebo i organizovaného) odsunu, pomsty Čechů, která hlava nehlava někdy brutálně a bestiálně dopadla i na zcela nevinné, nebo vzdychání po krásné, ztracené vlasti,

vzpomínky na harmonický svět viděný nevinným, naivním dětským očima, než došlo k velké katastrofě, nebo líčení heroického vzepětí při nelehkém začleňování do nové společnosti, v novém domově (nejčastěji v Bavorsku). A nutno připustit, že takových textů jsou opravdu stovky, ne-li tisíce, vznikaly samozřejmě ve velkém počtu hned po válce, v 50. a 60. letech v okruhu sudetoněmeckých spolků, landsmanschaftů a časopisů. Na takových textech nám (českému publiku) vadí, že buďto zkracují řetěz událostí/příčin a důsledků jen na událost odsunu a české pomsty (a neberou v úvahu předcházející příčinné děje: řádění Henleinovců v pohraničí, Mnichovskou dohodu, obsazení Sudet, protektorát, válku), nebo že líčí předválečný stav příliš naivně/dětsky, idylicky, jako by za 1. republiky nebylo třenic mezi Čechy, Němci, Židy, že v nich není ani stopy po nějakém poučení z historie, hledání chyby/viny sama u sebe, chybí sebereflexe, nebo že z nich dokonce číší nevyhubitelné přesvědčení o nadřazenosti německé kultury nad českou, a dokonce snad snaha o návrat do původních pozic.

Po takových postojích ovšem není u Ericy Pedretti ani stopa. Na rozdíl od svých sudetoněmeckých kolegů/vrstevníků, s nimiž sdílela podobný osud i podobné zážitky: strach z vojáků Rudé armády, strach z české domobrany, z českých sousedů, pohled na zvěrstva, která se děla, pohled na zničený domov a ukradený majetek, nejistotu během útěku/odsunu, nejistotu v novém domově atd. – Erica Pedretti ve svých literárních textech o těchto zážitcích a vzpomínkách neustále pochybuje: *„[...] nepíšu snad proto, abych něco, co spíše tuším, než vím, zakusila a poznala přesněji prostřednictvím psaní“?* To je motto všech jejích knih. Zamýšlí se nad možnostmi literárního uchopení vzpomínek, každou

historickou zkušenost, každý prožitek mnohokrát obrací v rukou, hodnotí a zkoumá z různých perspektiv, než ho zasadí do mozaiky prostorů a časů. Malířsky odstupuje od plátna, neboť „hluboce prožité se dá ‚dobře‘ vyprávět jen s odstupem“. Je jasné, že tímto způsobem vzniká literatura nelehká, jež se uzamyká povrchnímu čtení, je jasné, že čtenáři jejích knížek, schopní intelektuálního soustředění nad jejími texty, tvoří tisícíhlavý dav. Erica Pedretti rozhodně není populární autorkou bestesellerů, množství jí udělených literárních cen vypovídá spíše o myšlenkové hloubce a náročné modernosti jejího vyprávění. O svém typickém, lámavém, někdy zadržávajícím, občas překotným způsobu psaní – často vynechává slova, nevypráví přímo a lineárně, odraz skutečnosti skrývá v narážkách, detailní realistický popis střídají náznaky, kromě příběhu tematizuje také proces verbalizace myšlenek, obrazů a pocitů – napsala i několik teoretických textů a přednášek.

Tuto souvislost jsem zřejmě měla na mysli, když došlo k další, poněkud rozpačité historice kolem Ericy Pedretti. Někdy v roce 2004 jsme do Olomouce svolali neobvyklou konferenci: pozvali jsme otevřeným dopisem (který nám pomohly šířit právě sudetoněmecké spolky) všechny (v Německu/Rakousku) ještě žijící autory, kteří byli původně naši krajané a byli (jako děti či mladiství) odsunuti, aby před našimi studenty četli ze svých děl

a diskutovali o svých zážitcích. Přihlásilo se nám na 50 autorů a dobrých 35 přijelo. Několik měsíců před zahájením konference mě v Mnichově oslovila paní spisovatelka X, v sudetských kruzích dost renomovaná a v Rakousku a Německu relativně oblíbená a čtená (překládaná též o češtiny) s tím, že „to takhle přece nemůžete dělat, vy Olomoučtí, po téhle výzvě se vám přihlásí i zcela nerenomovaná [rozuměj: špatní] autoři a ten nebetýčný rozdíl mezi nimi a těmi skutečně slovatnými, bude trapný.“ Odpověděla jsem: „Nebojte se, paní X, na to jsme mysleli a ty skutečně slavné jsme nepozvali.“ Měla jsem na mysli právě Ericu Pedretti a Petra Härtlinga – a neuvázila jsem v té chvíli, že ji, paní X, jsme pozvali. Samozřejmě po mém vysvětlení nepřijela a dodnes, myslím, o Olomouci nechce nic slyšet.

Teď, když jsem po zprávě o jejím úmrtí znovu vzala do ruky její knížky, mám pocit, že osobnost Ericy Pedretti a její dílo poněkud relativizují chmurnou předpověď biblického Kazatele: „Není nic nového pod sluncem.“ Zdá se mi, že dokazují, že mezilidský kontakt, nepředpojatý rozhovor, nezideologizovaný, upřímný pohled na neuralgické body minulosti, ochota otevřít se, ochota vyslechnout a přijmout i jiný názor jsou schopny – alespoň na chvíli, alespoň v malém – pozastavit chmurný tok dějin od katastrofy ke katastrofě.

Ingeborg Fialová-Fürst (* 1961) je česká germanistka, věnující se především expresionismu, pražské a moravské německy psané literatuře a německému romantismu.

» ingeborg.fialova@centrum.cz

Bílá Voda v osudovém roce 1938

JIŘÍ VANĚČEK

V nejsevernější výspě Olomouckého kraje, tam kde Rychlebské hory klesají do rozlehlých nížin, najdeme velký kostel s klášterem, o něco výše nad ním zámek a mezi nimi rozlehlý hřbitov. Vedle dlouhých řad pečlivě udržovaných hrobů řádových sester leží starší již neutržované hroby, které nám připomínají, že tento zapadlý kout měl svoji historii dávno před rokem 1950, kdy sem komunisté sestěhovali řádové sestry a bratry z celé republiky. O Bílé Vodě lze napsat stejně obsáhlou knihu jakou napsala Kateřina Tučková a stejně nevzpomeneme všechny, kterým vstoupila do života. My se na následujících řádcích třemi příběhy vrátíme do období před druhou světovou válkou, kdy tragicky vyvrcholilo dlouhé soužití Čechů s Němci, a to i v tomto zapadlém koutu tehdejšího Československa.

Příběh první: služební obchůzka praporčíka Gajdošíka a strážmistra Kouřila

Když v listopadu 1936 přišel do Bílé Vody nový velitel Stanislav Gajdošík, měl již za sebou téměř rok služby v nedalekém Javorníku a ještě předtím „odkroutil“ sedm let ve Šternberku na Moravě

a rok ve Velké Střelné. Jemu podřízený strážmistr Josef Kouřil přišel do Bílé Vody o měsíc dřív, mohl se tedy považovat za ostříleného horala, jenže to byla jeho první služební štace poté, co prodělal praktický výcvik v četnickém pohotovostním oddílu a v bezpečnostní službě se teprve rozkoukával. Nutno říct, že Bílá Voda byla pro získávání zkušeností téměř ideálním místem: služební obvod lemovaný ze třech stran státní hranicí, převážně pokryt horskými lesy, jen se třemi obcemi a jednou rozhlednou s turistickou chatou na Borůvkové hoře, to vše kdesi na konci světa, kam nedojedete ani vlakem... Ne, zde opravdu nikdo nemohl očekávat závažné trestné činy a vyšetřování rozmanité kriminální činnosti. Hranice sice nabízela možnosti pro působení pašeráků, ale ty měla na starosti finanční stráž. Finančníci si do své práce moc mluvit nenechali a četníci ostatně ani neměli důvod plést se jim do řemesla: kdo by také chtěl trávit noci na číhané někde na hranici.

O co méně práce rajon přinášel, o to více četníkům nabízel: krásné prostředí hlubokých lesů s dalekými výhledy na sever do rovin Německa i na jih na masiv Králického Sněžníku uspokojilo dobrodružné srdce každého muže. Praporčík Gajdošík

si sice s sebou přivezl manželku a v Bílé Vodě přivítal na svět svého prvorozeného syna, dlouhé služební obchůzky ale poskytovaly dostatek času užít si přírody a klidu plnými doušky. Jediné riziko představoval nadřízený kapitán Jirkovský, který se mohl znenadání objevit na takzvané překvapnou kontrolu, ale i pro něj je to z Frývaldova přece jen lán cesty a na jeho výskyt v rajonu by beztak bílovodské četníky upozornili kolegové předem.

Že podobně na tuto stanici nahlíželi i na zemském velitelství v dalekém Brně svědčí i to, že svůj křest v reálné službě zde od stejného roku 1936 prodělávali i mladí strážmistři Skoták a Novák, přidělení sem také po výcviku u pohotovostních oddílů. Za starého mazáka se tedy mohl považovat poslední z přidělených četníků, strážmistr Červinka, který na stanici působil už od roku 1934 a znal tedy zdejší prostředí dokonale.

Služební obvod četníci strážili v rámci obchůzek, předepisovaných velitelem stanice. Ani on

nebyl výjimkou a pravidelně vyrážel do terénu. Jedna z těchto obchůzek v začínajícím létě roku 1938 však byla přece jen něčím zvláštní: nejen že na ní vyrazil sám praporčík Gajdošík ve společnosti strážmistra Kouřila, vzali však s sebou ještě další společnost. Ačkoliv to jistě služební předpisy výslovně nezakazovaly, jistě by se nadřízení nedívali příliš pozitivně na fakt, že si vyrazili na výlet s paní Gajdošíkovou a další mladou slečnou, která možná padla do oka druhému četníkovi. I když byla naplánovaná dlouhá trasa po téměř celé hranici služebního obvodu se značným převýšením, měli si oba příslušníci kromě nepraktické služební šavle a bodáku správně vzít i pušky. Kdo by se ale s nimi chtěl vláčet, proto velitel stanice využil své pravomoci a předepsal obchůzku pouze s pistolemi. Ostatně ten den svítilo slunce a nikdo neočekával, že by mělo dojít ke střetu se zločinci, při kterém by se hodil delší dostřel a přesnější střelba z pušky.

První kroky naší čtveřice vedly z četnické stanice na náměstí kolem horního konce hřbitova k hraničnímu přechodu do tehdy německého Reichensteinu. Zde od konce roku 1937 stála mohutná ocelová závora Ippen, sevřená mezi dva masivní železobetonové bloky jako zábrana před nechtěnými návštěvníky zpoza hranic. Tato závora nebyla jediná; na podzim 1937 propukl v celém obvodu čilý stavební ruch a všechny cesty a cestičky byly uzavřeny buď na stálo kolejnicemi zabetonovanými do betonového prahu, nebo

Četnická stanice a celní úřad obsluhovaný příslušníky finanční stráže sídlily v Bílé Vodě v budově přiléhající k náměstí. Muž stojící v civilním oblečení na schodech je velitel místních četníků praporčík Stanislav Gajdošík. Po jeho pravici stojí strážmistr Josef Kouřil. Zdroj: archiv autora.

ocelovými závory, obsluhovanými stále nebo dle potřeby. Dvě cesty byly dokonce zrušeny úplně. U závory Ippen č. 48 na přechodu do Reichensteinu se zrovna setkali s hlídkou dvou finančníků. Jejich další kroky vedly do kopce kolem zámku až na samotu s poetickým českým názvem Růženec, kterému ale nikdo ze zdejších neřekl jinak než chrčivým německým označením Rosenkranz. Toto místo zapadlé v lesích na obecní cestě z Bílé Vody do Schönau se pyšnilo několika staveními, vyhlášeným hostincem, jedním oddělením finanční stráže a jednou závorou Ippen pevně uzavírající tento přístup na naše území. Každého poutníka – v uniformě i civilu – nepochybně potěšil pohled na originálně vymalované zdi hostince, který poskytl osvěžení po náročné cestě jedno z které strany hranice...

Následující část obchůzky prověřila tělesný fond obou příslušníků československého četnictva:

Četníci i finančníci spolu s manželkami žili v družném kamarádství, které bylo v jinak německém prostředí pro české zaměstnance nutností. Zdroj: archiv autora.

cesta totiž stoupala o celých 300 výškových metrů až k rozhledně na Borůvkové hoře. Bílé nákrčníky uniformem, upnutých předpisově až ke krku, jistě dostaly zabrat, ale i tento bod byl úspěšně dosažen, což vyloženě vybízelo k pořízení vrcholového foto a občerstvení v tamní chatě. Následný sestup do údolí a návrat do Bílé Vody celou obchůzku čítající minimálně 15 km pěšího pochodu nahoru a dolů.

Tento příběh byl sepsán na základě fotografií z pozůstalosti Josefa Kouřila a archivních informací o četnické stanici v Bílé Vodě. Tam, kde údaje chyběly, byl příběh volně dotvořen, aby podával představu o této krásné části naší země v době, kdy zde ještě žili vedle sebe Češi a Němci, a to ve vzájemné shodě. Ke zmíněným osobám ještě doplníme, že Stanislav Gajdošík odešel v květnu 1938 do kurzu pro důstojníky a později za protektorátu dosáhl hodnosti kapitána četnictva, ve které působil jako velitel četnického oddělení v Uherském Hradišti. Josef Kouřil byl jmenován velitelem družstva Stráže obrany státu v Bílé Vodě, se kterým prožil celý bouřlivý rok 1938 a zářijové boje s Němci u Frýdberku (Žulové) a Zighthartic (Vápenné). Následně sloužil v Drahanovicích u Olomouce, zapojil se do odboje a služební kariéru zakončil jako vrchní strážmistr účetní u zemského velitelství SNB v Brně.

Příběh druhý: po stopách dozorce finanční stráže Jana Houdka

„Dne 22. září 1938 byl jsem vyslán jako spojka z oddělení finanční stráže v Růženci na oddělení fin. stráže do Bílé Vody pro heslo, zprávy a denní poštu. V době, než jsem si svoje náležitosti na oddělení vyřídil, přijel kolega dozorce Dvořák z oddělení Bílá

Voda, který byl rovněž vyslán jako spojka, ovšem k inspektorátu fin. stráže do Javorníka, a hlásil, že je nařízen okamžitý ústup. Telefonicky tato zpráva nemohla být už jednotlivým podřízeným oddělením fin. stráže z inspektorátu odeslána, poněvadž telefonní vedení, spojující jednotlivá oddělení, bylo už přerušeno (přestříháno). V domněnce a za předpokladu, že telef. vedení z Bílé Vody na odděl. Růžence nebude ještě přerušeno, odebral jsem se na celní úřad v Bílé Vodě a požádal jsem pana vrchního respicienta Veneru, přednostu celního úřadu, aby kolegou Dvořákem přinesenou zprávu o okamžitém ústupu zatelefonoval na oddělení do Růžence panu správci oddělení respicientu Badalíkovi. Bohužel, zpráva telefonicky podána být nemohla, poněvadž vedení z Bílé Vody na Růžence bylo již rovněž přerušeno. Nezbyvalo tedy, než abych podal tuto zprávu ústně a vydal jsem se proto ihned na cestu na Růžence. Ještě než jsem se vydal na cestu, přišel za mnou kolega doz. Petřík se vzkazem pana správce oddělení z Bílé Vody, vrch. resp. Davida, abych vyřídil dvoučlenné hlídce z tamního oddělení resp. Kabelemu a doz. Vraštilovi, konajíc službu u závor na celní cestě, aby se ihned vrátili na oddělení, že je nařízen okamžitý ústup. Vzkaz jsem jmenovaným vyřídil. Na jejich naléhavé dotazy, co se vlastně děje, jsem samozřejmě nemohl dát uspokojující odpověď, poněvadž jsem sám nevěděl a myslím, že tehdy ještě málokdo tušil dosah těchto rozkazů. Resp. Kabele závoru uzavřel a s kolegou Vraštilem odcházeli k Bílé Vodě, já pokračoval v cestě na Růžence. Asi v jedné třetině přilehlého zámeckého parku přicházel jsem k můstku, jenž byl zatarasen dvěma dlouhými rábny. Pozastavil jsem se nad tím, poněvadž při mé cestě do Bílé Vody tato překážka na můstku ještě nebyla. Ze svého rozjímání byl jsem vyrušen výstřelem. Pud

Borůvkové hora lákala turisty v každé době, první rozhledna zde byla postavena již v roce 1870. Tato chata poskytovala občerstvení a přístřeší od roku 1930, po druhé světové válce zchátrala a zanikla. Zdroj: archiv autora.

sebezáchovy mne přiměl, abych okamžitě hledal úkryt za silným bukem. Sotva jsem dostihl tohoto primitivního úkrytu, ozvala se druhá rána. Byl zasažen asi strom, za nímž jsem hledal úkryt, poněvadž odštěpek kůry zabodl se mi do tváře. Nebylo pochyb o tom, že jsem byl asi někým zpozorován. Bylo nutno hledat východisko z této situace. Rozhlížel jsem se, abych se orientoval, případně si vyhledal směr, jímž bych se dal na ústup. Na úbočí parku zpozoroval jsem skupinu ozbrojených mužů, kteří se ve spěchu přibližovali k místu mého úkrytu. Nebylo pochyb o tom, kdo tito mužové byli a jaké jsou jejich úmysly. To jsem si jasně uvědomil, že proti přesile těchto všeho schopných dobrodruhů bych nic nepořídil. Nebylo v tomto případě zbabělosti dát se na ústup, a proto využívaje stromů zámeckého parku, snažil jsem se nějak mužům uniknout z dohledu. Padnout jim do ruky, to znamenalo vydat se napospas zlovůli těch, kdož první, vyhnuvše se povinnosti nastoupiti vojenskou službu v čs. armádě, přebíhali do Německa a zde čekali na první příležitost, jak by se

Na podzim roku 1937 přehradily všechny cesty přes hranice uzávěry, jako byla tato závara Ippen na cestě do Reichensteimu pod zámek. Četníkům i finančnickům tak přibyla další místa ke kontrole. Zdroj: archiv autora.

nenáviděným ‚Bémákům‘ pomstili. Kdož by neznal a neslyšel něco o ordnerech! A že to byli oni, kteří se tu ke mně blížili, bylo skoro více než jisté. Co dovedli nebo čeho se odvažovali, o tom svědčí několiké přepady hlídek fin. stráže těmito zloduchy, kteří přišli z Německa. Však podobný přepad zažili kolegové vrch. resp. Netřebský a doz. Rambousek. Rychle jsem se tedy rozhodnul. Viděl jsem, že na Růženec se nedostanu. Vrátil jsem se zpět k Bílé Vodě. Ve vesnici vlály už vlajky s hákovým křížem. Obešel jsem vesnici a pustil se přes pole ke klášterním lesům. Resp. Kabele a doz. Vraštil, kteří se po mém vzkazu vraceli do Bílé Vody, mě viděli. Počkali na mne a ustupovali jsme pak společně po kraji lesa, abychom měli silnici

stále v patrnosti a viděli vše, co se na této děje. Směřovali jsme na Bílý Potok a k městu Javorníku. U Hoštic jsme dohonili družstvo z Bílé Vody, které postupovalo před námi. Zde jsem si teprve uvědomil, jak bylo dobře, že jsem se už nevracel do Bílé Vody, když už naši zde nebyli. Bylo nás nyní celkem dvacet: vrch. resp. David, vrch. resp. Netřebský, resp. Kabele, doz. Šuška, doz. Tylšar, doz. Rambousek, doz. Petřík, doz. Dvořák, doz. Vraštil, doz. Zeman a já. Dále jeden vrchní strážmistr četnictva (jméno si již nepamatuji), pak štábní strážmistr Červinka, strážmistr Novák, strážm. Skoták, strážm. Kouřil, dále četař v záloze a tři vojáci, kteří byli přiděleni do Bílé Vody k družstvu SOS (Stráže obrany státu), a přednosta pošt. úřadu z Bílé Vody. Jména posledních si nepamatuji. Když jsme přicházeli k městu Javorníku, sídlu inspektorátu fin. stráže, bylo už téměř 20 hod. večer. Město tonulo v záplavě praporů s hákovým křížem a javornické obyvatelstvo pořádalo lampionový průvod městem (asi jako díkůvzdání za osvobození od českého jha).

Když jsme viděli co se ve městě děje, město jsme obešli. Abychom nevlezli slepě do nějaké léčky, šla vpředu dvoučlenná hlídka, která měla v případě nebezpečí vyrozumět ustupující družstvo. Ustupovali [jsme] bez překážek stále lesem. Až u obce Vlčice byli jsme přece ordnéry zpozorováni. Počali nás pronásledovati, ale podařilo se nám uniknouti. Ale u města Frýdberku [Žulová], asi ke třetí hodině ranní dne 23. září 1938, byli jsme ordnéry zaskočeni. Nastal mezi námi tuhý boj, který trval 20–25 minut. Podařilo se nám střelbou z pušek, kulometů a granátovým útokem ordnéry odrazit. V tomto boji byl jsem raněn, byla mi prostřelena paže pravé ruky. Četař v záloze utrpěl těžké zranění v obličeji (o jeho zranění dozvěděl jsem se až v nemocnici v Pačkově). Prsty ruky se mi drápovitě

sevrěly. V bolestech a se silným krvácením jsem byl nucen ustupovat, poněvadž nebylo možno v přítomné chvíli ani ránu řádně ošetřit a ovázat. První pomoc po skončeném boji mně poskytl vrch. resp. Jaroslav Netřebský, který se mnou zůstal. Ztrátou krve byl jsem tak zesláblý, že jsem nebyl další chůze schopen. Zůstal jsem ležet na zoraném poli při silnici. Úmyslem kolegů vrch. resp. Netřebského bylo zastavit na silnici nějaké auto a požádati řidiče o můj převoz do nemocnice, kde by se mě dostalo řádného ošetření. Zastavil autobus plně obsazený těmi, s jejichž druhy jsme sváděli boj. Ordnerý. Vrch. resp. Netřebskému sebrali pušku i náboje a mě samozřejmě těž. Z jejich ponurého vzhledu dalo se soudit, že se s námi mazlit nebudou. Počali se na nás sápat, surovci, ale jejich velitel byl vcelku slušný člověk, který mluvil bezvadně česky. Jenom jeho zásluhou bylo, že jsme nebyli týráni a vystaveni jejich surovostem, které jim z očí přímo sálaly. Ten dal zavolat ihned lékaře, který mě na místě ošetřil. Nato byli jsme odvezeni do nejbližší obce, kde nás vysadili a dali hlídat jedním z ordnerů. Autobus odejel a asi za dvě hodiny se vrátil obsazen německými občany komunistického přesvědčení. Společně jsme byli dopraveni do Pačkova v Německu do sběrného tábora. Zde jsem se s vrch. resp. Netřebským rozešel. On zůstal ve sběrném táboře, já byl odvezen do nemocnice, kde jsem se poznal s jedním četníkem, který tam ležel se zlamanou rukou. Jméno jeho jsem již zapomněl [jednalo se o strážmistra Aloise Rozehnal z četnické stanice Bernartice]. Leželi jsme v nemocnici na tuberkulosním oddělení v Pačkově. Nelíbilo se nám tam. Po třídenním

Také hraniční přechod přímo u kostela v Bílé Vodě byl opatřen ocelovou závorou Ippen. Daleko dříve – již ve 20. letech – však byl stejně jako jiné přechody osazen vkusným hraničním sloupem, stojícím vlevo za mostkem. Příchozím oznamoval, že vstupují na území Československé republiky. Zdroj: archiv autora.

pobytu jsme se dohodli, že se pokusíme o útěk. Byla právě neděle a ten den se nám zdál nejuhodnější k zamýšlenému útěku, poněvadž lehčí pacienti tohoto oddělení chodili na procházku do města anebo ku svým rodinám na návštěvu. Sestřičky konající službu byly přesvědčeny, že již spíme. Za stávajícího šumu a hluku se nám podařilo po schodech z druhého poschodí uniknouti do sklepa a sklepním oknem do zahrady, přes zahradní zeď pak do polí.

Nejkratší směr byl na Javorník, který byl od města Pačkova vzdálen asi 6 km. Naším úmyslem bylo dostat se do Dolní Lipové, kde bylo zakopáno naše vojsko. Štěkot kulometů bylo z této strany slyšet celou noc. V cestu se nám nepostavila žádná překážka, poněvadž jsme postupovali pohořím Javorníka. Blíže města Frýdberku, které nám zůstalo po levé straně, narazili jsme na starce, který v lese na pasece oral. Chtěli jsme couvnouti do lesa, poněvadž jsme

Růženec, německy Rosenkranz, býval v době první republiky celkem navštěvované místo i díky netradičně ozdobené budově hostince. Dnes už bývalou slávu místa nic nepřipomíná, jen vegetace skrývá pozůstatky budov zničených v 50. letech při budování hraničního pásma. Zdroj: archiv autora.

nevěděli co je zač, ale bylo už pozdě, neboť nás upozoroval. Dali jsme se proto s ním nenuceně do řeči, ale po chvíli jsme se rozešli. Po celou rozmluvu jsem měl domněnku, že nám stařec nevěří, poněvadž jsme byli oba v uniformě. Tuto svou domněnku jsem také hned kamarádovi sdělil s podotknutím, že bude třeba se skrýt, neboť za daných okolností nebylo možno už věřit ničemu co zdaleka páchlo němectvím. Během půl hodiny jsme se přesvědčili o pravdivosti mé domněnky. Najednou jsme byli obkličováni podezřelými lidmi z blízké obce. Úvozem podařilo se nám však uniknouti, bylo po nás dokonce i stříleno. Vyhledal jsem úkryt v lese mezi balvanů. Kamarád utíkal jiným směrem, abychom pronásledovatele rozptýlili. Viděl jsem však, jak zakopnul a padl k zemi. Byl pronásledovateli nalezen.

Po mně pátrali tak dlouho, až mě také našli. Vytáhli mě z úkrytu a nemilosrdně zbili bez ohledu na to, že pravá ruka byla na šátku a ovázána. Zůstal jsem ležet na zemi. Odtud jsme byli odvedeni do obce Vlčic a z Vlčic autem dopraveni přes město Javorník do Pačkova. Do nemocnice jsme již nebyli posláni, ale do sběrného tábora. Naše radost z útěku netrvala tedy dlouho.

Za pět dní byli jsme převezeni do Neisse do vojenské věznice, kde bylo několik příslušníků finanční stráže, jejichž [jména] jsem však zapomněl, a též členové tajné policie z Cukmantlu [Zlaté Hory] a to: Svoboda, Novák, Pleskot, Chaloupka a jiní. Z Neisse jsme byli převezeni všichni do Elsterhorstu do tábora. Tento tábor byl zhotoven ze stanů, uprostřed lesa od města Elsterhorst dosti vzdálený. Každý ze stanu mohl pojmuti přes 80 osob. V táboře byli shromážděni všichni příslušníci SOS, vojska a zaměstnanci ze všech pohraničních úřadů a železnic. Tam jsem se také setkal s mým správcem oddělení z Růžence, resp. Badalíkem a kolegy: resp. Třískou, doz. Klebanem, doz. Pavlíčkem, doz. Morávkem, doz. Pokorným, doz. Lejskem a doz. Noskem, kteří byli u města Javorník ordnery chyceni a druhý den internováni do Německa. Po skončení obsazení Sudet, jež jsme na příkaz z Mnichova museli postoupit Německu, byli jsme propuštěni a vrátili jsme se do Prahy zvláštním vlakem, vypraveným přes Drážďany a Podmokly–Děčín. Při příjezdu do Prahy byli jsme velmi srdečně přivítáni panem ministerským insp. Dr. Koukalem. Druhý den jsme se rozjžděli z Prahy ku svým nadřízeným úřadům. My, kolegové ze země Moravskoslezské, jsme se hlásili u zemského fin. ředitelství v Brně. Už při našem příjezdu na nádraží v Brně byli jsme očekáváni a velmi srdečně přijati panem zems. insp. fin. strážce, vrch. fin. radou

Stejskalem, náměstkem pana zems. insp., panem fin. radou Mastítkem, panem insp. Klingerem a jinými pány ze zems. finanč. ředitelství.

Poněvadž moje zranění nebylo dosud zcela zahojeno, byl jsem odeslán na léčení do vojenské nemocnice v Brně-Zábrdovicích. Když 15. března 1939 zabrali Němci nemocnici v Zábrdovicích, byl jsem nucen tuto opustit a najít si byt v Brně v soukromí. Odtud jsem denně docházel na kliniku zemské nemocnice u sv. Anny v Brně, nervové oddělení. Po vyléčení jsem se přihlásil k nástupu služby a tuto jsem nastoupil na protektorátní hranici, na oddělení fin. stráže v Přibicích, insp. Židlochovice.

Co bych měl víc psát? Dějiny se jednou snad v rámci skoro sedmiletého utrpení zmíní o těchto krátkých utrpeních hrdinů-hraničářů, kteří z lásky k vlasti byli by rádi přinesli oběť ještě větší.“

Uvedené řádky jsou autentické vzpomínky, které sepsal tehdy již respicent Jan Houdek v prosinci roku 1946 na oddělení finanční stráže v Prátlšbruně (nyní Březí) v okrese Břeclav. Povstání sudetských Němců 22. září 1938 padlo za oběť 9 příslušníků československé finanční stráže a četnictva, dalších nejméně 120 mužů bylo odvečeno přes hranice do internace. Většina z nich byla do republiky vrácena 15. 10. 1938 na nové hranici u Terezína v Čechách. To byl i případ ve vzpomínce zmíněného vrchního respicenta Jaroslav Netřebského, jenž se po válce do Bílé Vody vrátil a od roku 1954 odpočívá na tamním hřbitově.

Příběh třetí: smutný osud Leo Schmitze

V prvních přehledech o zajatých a zabitých příslušnících praporu Stráže obrany státu v Šumperku z konce září se můžeme dočíst i o vojenských

posilách, které tvořily nedílnou součást družstev SOS složených zejména z četníků, finančníků a policistů. Našli bychom zde i jméno četaře v záloze Leo Schmitze, který byl veden jako zabitý „v bojích u Bílé Vody“. Skutečnost však byla naštěstí přívětivější, což se ale bohužel nedá říci o dalším osudu nešťastného četaře...

Leo Schmitz se narodil 14. 8. 1907 v Sudoměřicích v okrese Hodonín matce Edvině a otci Leopoldovi, měl dvě starší sestry. Jejich otec byl obchodník a záhy přesídlil s celou rodinou do Olomouce. V policejní přihlášce z roku 1934 je Leo uveden jako svobodný studující práv, o jeho studijních výsledcích toho však nic bližšího nevíme. Živil se jako soukromý úředník. Během vojenské služby dosáhl hodnosti četaře a byl veden v záloze olomouckého

Okolí Bílé Vody nabízelo i takové výhledy přes hranici do tehdejšího Německa. Zdroj: archiv autora.

pěšího pluku 6 „Hanáckého generála Janina“. Můžeme jen odhadovat, že při mimořádných opatřeních na hranicích v květnu 1938 (nesprávně označovaných jako „částečná mobilizace“) byl povolán k posílení Stráže obrany státu a od té doby působil jako vojenská posila v Bílé Vodě. Prožil zde dvě přepadení celního úřadu kulometnou střelbou od hranic a také se s ostatními vydal na ústup k postavením čs. armády u Dolní Lipové, jak ho popisuje dozorce Jan Houdek. V boji u Frýdberku (Žulové) byl těžce zraněn průstřelem čelisti a následně byl zajat. O tom však jeho druhové neměli ponětí, zde tedy vznikla nepřesná informace, že Leo Schmitz padl a takto byl také veden v soupisech ztrát. Leo Schmitz se však dostal do nemocnice v Patschkau, kde se léčil až do vydání říšskoněmeckými orgány zpět do Československa. Následovala léčba ve sborové nemocnici č. 7 v Olomouci na Klášterním Hradisku a poté domácí léčení v místě bydliště na Libušině ulici č. 34 v Olomouci.

To se však nad jeho životem, stejně jako nad životy jeho rodiny začala stahovat mračna. Schmitzovi se totiž hlásili k židovské národnosti i vyznání a vypálení olomoucké synagogy 15. března 1939 dávalo tušit, že začíná být zle. Leo musel změnit zaměstnání, jiné než dělnické už se pro

něj nenašlo. V listopadu 1941 se ještě stihl oženit s téměř o 13 let mladší Editou, roz. Bandlerovou, děti si však už pořídit nemohli.

Když z Olomouce začaly odjíždět transporty s jejími židovskými obyvateli, došlo i na rodinu Leopolda Schmitze. Všichni její příslušníci včetně Lea a jeho mladé manželky byli odvezeni předposledním z pěti transportů s označením AAo 8. července 1942 do Terezína, kde jejich společná cesta skončila. Leo dále pokračoval transportem Bc 25. srpna 1942 do Malého Trostince, kde zahynul. Z celé rodiny Schmitzových bohužel nepřežil válku nikdo, jejich vzdálení příbuzní původem z Hodonína dnes žijí v USA.

Takto skončil život jednoho ze zapomenutých obránců čs. hranic. Ani jejich oběti nepomohly odvrátit tragédii Československa, které nejprve přišlo o část svého území, a nakonec podlehlo silnějšímu sousedovi poblázněnému nacistickou ideologií. To však nic nemění na tom, že památku hrdinů, jako byl Leo Schmitz, bychom si měli neustále připomínat.

Chtěl bych velice poděkovat Židovské obci Olomouc za poskytnutí fotografie a doplňujících informací k osobě L. Schmitze.

Jiří Vaněček se narodil a žije v Olomouci. Dlouhodobě se zabývá historií bezpečnostních sborů první Československé republiky s důrazem na Moravu a město Olomouc. Předmětem jeho bádání jsou zejména lidé a jejich osudy. Je také budovatelem olomoucké internetové encyklopedie.

» jiri.vanecek@centrum.cz

Když Havlíčka nahradil Messenahuser...

Téměř neznámé řádky Karla Poláčka z Prostějova z doby po heydrichiádě...

IVAN ŌECH

Než dojdou k meritu příběhu, musím úvodem pár řádků k osvětlení začít něčím osobním. Narodil jsem se v dobách socialistických. Jedni moji prarodiče byli oba kantoři a trávil jsem u nich prázdniny v domě, který opustili v roce 1938, kdy byl dědeček přeložen z Vysočiny na Hanou. V tomto jeho rodném domě žili nějakých 15 let po sňatku. A protože to byli učitelé, navíc šetrní, odbírali mj. *Lidové noviny*. (Tehdy hodnotný list, o jehož redakci jsme se dokonce učili v minulých dobách na gymnáziu. List, který nemá nic společného se současným „agrofertím“ plátkem.) A jejich součástí byl denně vždy román na pokračování a příloha *Lidové noviny dětem*. Ta dokonce koncem ročníku dostala desky pro svázání v knihu. Vše pilně schovávali v domě, který jim od toho roku 1938 sloužil jako letní sídlo. A vše zůstalo podnes... Mnohokrát přestěhováno...

A tak v jedné bachraté bílé skříní z babiččiny výbavy – zhotovily Umělecké dílny arch. B. Čermáka Brno – byla celá police něčeho papírového, což byly vystříhané romány z *Lidových novin*, zabalené do přebalů ze starých balíčků papírů či starých

plakátů. Protože jsem byl od samého mládí, které jsem trávil po léčebnách, velký čtenář, začal jsem ty romány číst. Pikantní pro mě bylo, že na rubových stránkách byly pro mě sensační rubriky, např. *Změny držečnosti v Praze* nebo černá kronika, program rozhlasu a reklamy či inzeráty, takže jsem hltal romány z obou stran a „vzdělával“ se i ve věcech nepřístupných mému věku a pobytem u poměrně bigotně věřících prarodičů. Třebas to „tajem“ – když jsem pochopil, co nabízí výtvarně výrazná reklama OLLA GUM!? I obyčejný denně opakovaný řádek jako PERSKÉ KOBERCE MAX LAGUS, PRAHA, VODIČKOVA 32 mi utkvěl v paměti dodnes, protože já zažil už jen Masny, Kovomaty, Technomaty, Narypy Jednoty, Prameny a komunály! Jedním z těch „vystříhovaných“ prvních románů, které mne doživotně oslovily a dovedly k celoživotnímu zájmu o osobu autora, byl méně známý román Karla Poláčka nazvaný *Michelup a motocykl*, který vycházel v LN zhruba od podzimu 1934 do jara roku následujícího. Byl jsem nadšen jeho knihou, jeho barvitým popisem třeba rodinných obědů i jednotlivými postavami. Od té doby si pamatuji například

Rabin Goldschmied. Zdroj: archiv rodiny Sternovy.

Sternovi na zahradě, Havlíčkova 43. Zdroj: archiv rodiny Sternovy.

nádhernou formulaci „její ruce jako by byly stvořeny k tomu, aby drtily křehký porcelán“ nebo podobně nádherná formulace „v její slabomyslné duši doutnala urážka jak uhlík pod sazemi“. Jeho styl mě navždy oslovil a poznamenal a od té doby jsem po antikvariátech i knihkupectvích pátral po všech dílech tohoto mnou nejmilovanějšího spisovatele.

Časový střih. Přišla „sametová“ revoluce a paní Marta Železná založila v Praze Nakladatelství Franze Kafky, které si dalo jako jeden z několika cílů vydat sebrané spisy Karla Poláčka. Moc mne to mrzelo, býval bych rád měl ve své knihovně krásnou stejnorodou řadu jeho děl, ale já měl snad všechna jeho do té doby vydaná díla v různých časech a různých vydáních, takže logicky jsem dokupoval jen nově vydané knihy – sbírku jeho soudniček, *Korespondenci* a *Deníky*. To už jsem byl dávno dospělým a měl své zájmy vztahující se k historii holocaustu v Prostějově.

Bez dechu jsem četl jeho *Deníky* a dopisy Doře, jeho poslední partnerce. A hle, část z nich, vtipných a jízlivých jako vždy, byla psána z Prostějova, kam jej za protektorátu vyslala pražská ŽNO, aby třídil ve zdejší uzavřené ortodoxní synagoze knihy odevzdané Židy a zachraňoval z nich ty vzácné zřejmě pro pražské Židovské muzeum. A ejhle, dopisy byly označeny zpětnou adresou Messenhauserova ul. 43, která pochopitelně v 90. letech dávno nebyla. Bádáním a poptáváním jsem zjistil, že rakouský popravený revolucionář Messenhausner vyhovoval okupantům více než český vlastenec a revolucionář stejné doby Havlíček. Takže jsem vydedukoval, že je to předtím i dnes Havlíčkova ulice. Když jsem si podrobně přečetl deníkové záznamy i dopisy Karla Poláčka z onoho jarního

týdne, který jej až v roce 1943 zastihnul v Prostějově, našel jsem jméno jeho domácích a pak se v textu pravilo o nějaké zvěčnělé Jolaně, což pravda v Prostějově nebývalo a není až tak běžné křestní jméno. Dlužno uvést, že návštěva Karla Poláčka se uskutečnila v době, kdy už všichni prostějovští Židé byli v Terezíně a někteří z nich již přes půlrok mrtvi.

Tak jsem se jednoho dne vyzbrojil Poláčkovou knihou a zazvonil na dům č. 43 v kdysi Messerhausově ulici. Letmým pohledem na jména na zvoncích jsem málem omdlel štěstím a věděl jsem bezpečně, že jsem na správném místě. Jedno z křestních jmen bylo i v dnešních časech – JOLANA. Našel jsem odvahu a stisknul zvonek.

Otevřela mi sympatická paní a já začal mnohými slovy vyprávět důvod své pátrací návštěvy. Paní mě pozvala dál a ejhle. Vše bylo jasné. Paní byla de facto vnučkou oné dávné domácí Karla Poláčka, paní Anny, a ta jí dokonce jako malé vyprávěla, že tam nějaký spisovatel za války žil, ale jméno zapoměla... Vlastně on v té době jako Žid už dávno nemohl publikovat, tak byl de facto bývalým

spisovatelem. Já jim dal ofoceně zmínky z knihy, kde se Karel Poláček s jízlivostí sobě vlastní vyjadřuje nejen o samotném Prostějově, jeho památkách i osobách svých domácích. Byly to zajímavé řádky, hodné jeho smyslu pro humor a jízlivosti. No a oni mi zase darovali dobové fotografie lidí, o kterých se Poláček zmiňoval.

Ona babička, paní Anna Sternová, byla velmi zajímavá osobnost. V době holocaustu pomáhala všem terezínským dětem z Prostějova a v její pozůstalosti jsou zachovány jak podací lístky balíčků, tak předtištěná poděkování zaslaná z Terezína za balík, kam mohly děti vepsat „tante“ povolených pět německých slov. Ostatně ta sama poděkování, dokonce od přeživších holocaust adresována právě paní Anně, jsou dnes ve sbírkách Židovského muzea v Praze. Měla u sebe coby bezdětná i několik příbuzných schovanců židovského původu, z nich posledního – dvanáctiletého Petra Sterna – se podařilo nějak vyreklamovat jeho tetě MUDr. Alici Sternové, původně lékařce v řádových misijních službách v Indii, která tou dobou pracovala jako loďní lékařka na válečných lodích Jeho

Výřez z dobových noviny s textem Karla Poláčka *Michelup a motocykl*. Zdroj: archiv rodiny Sternovy.

Anna Sternová. Zdroj: archiv rodiny Sternovy.

výsosti v Británii. Na policejní kartě malého Petra je stručná poznámka – *odstěhoval se 20. 12. 1942 (tedy už po transportech do Terezína) do Šanghaje*. Jaké byly jeho osudy po válce, se už nedozvěděli, záhy spadla železná opona a nebylo radno se

zajímat. Ostatně v historii předcházející i následující měl onen dům další zajímavé nájemníky i podnájemníky, ale to už by byl zase jiný příběh nebo spíše příběhy. A jejich osudy byly jak běžné, tak i bohužel zcela tragické. Jistou zvláštností bylo, že svého času byla v zahradě letní modlitebna pro svátek „pod zelenou“ aneb pro „svátek stánků“, která měla odklápěcí, resp. posuvnou střechu. To proto, že v domě bydlel také prostějovský rabín Dr. Leopold Goldschmied, který naštěstí zemřel ještě v klidných dobách...

Ostatně osudy paní Sternové by vydaly na samostatný článek, byly velmi zajímavé, zachránila i život svého židovského manžela, když se s ním nerozvedla a on mohl dožít v Prostějově, kde zemřel stářím v roce 1949. Při své návštěvě v archivu jsem nahlédl, zda prostějovský badatel Dr. Kraus, který napsal rukopisnou knihu o některých prostějovských domech, ulicích a náměstích, o tomto měšťanském domě, dokončeném v roce 1910, něco píše. S překvapením jsem zjistil, že byť bydlel nedaleko a rabína zažil, nenapsal ani slůvko, dům pro něj byl obyčejným domem v tuctové zástavbě. Onen dům přitom zažil mnoho, přemnoho příběhů... Jo, kdyby tak domy mohly vyprávět...

Ivan Čech (* 1964) se po pracovní stránce pohyboval celý život v oblasti kultury a sociální péče. Dlouhá léta se zajímá o nejnovější historii a publikuje zejména v oblasti dějin holocaustu, druhého a třetího odboje. Spolupracuje se Židovským muzeem v Praze a Institutem Tereziánské iniciativy, kterým zajišťuje identifikované fotografie obětí holocaustu z Prostějova a okolí pro jejich databáze.

» princip@seznam.cz

VARIA

Výrobci a obchodníci s liturgickými předměty v Olomouci

JANA KREJČOVÁ

Tato část bude věnována uvedenému druhu podnikání především na Svatém Kopečku u Olomouce, který býval hojně navštěvovaným poutním místem. Místní kramáři si tam záhy po ustavení farnosti v roce 1785 postavili své boudky, kterým se později říkalo *curibundy*. V jedné z nich se 14. ledna 1896 narodil malíř, kreslíř, grafik, scénograf atd. Karel Svolinský, autor řady kreseb (ale i návrhů na vitráže) s motivy světců. Dokonce se mu podařilo, že i na olomouckém orloji si prosadil, aby v jeho horní nebeské části byla v mozaice provedená jízda králů a průvod královniček. Oba tradiční lidové zvyky jsou spojeny se svátkem seslání Ducha svatého.

Rodákem za Svatého Kopečku byl rovněž Josef J. Ander st., pozdější kramář a starosta Svatého Kopečka a nakonec velkoobchodník a zakladatel sítě Obchodních domů ASO, Ander a syn, a. s. v Olomouci. Na svět přišel 29. července 1865 v nynější Menšíkově ulici 59/14. Od roku 1888 rozšiřoval kramářství zděděné po svém otci Janovi, který živnost vedl od roku 1860. Od něj se naučil dobře a poctivě sloužit zákazníkům. Zařídil si výrobu

růženců a poutního zboží a zanedlouho je již exportoval do Itálie, Španělska a Ameriky. Již v roce 1906 mohl v Olomouci zakoupit v ulici Ferdinanda d'Este 465/4 (ulice 28. října, demolováno, postaven PRIOR a na jeho místě Galerie Moritz) obchod s hračkami, který později přestavěl v obchodní dům ASO. Na Svatém Kopečku již před první světovou válkou financoval ze svých peněz pravidelné čištění ulic a veřejného prostranství či nechal vysázet stromy. Jeho firma byla zaprotokolovaná v roce 1908 pod názvem Josef J. Ander, Olomouc, k výmazu došlo v roce 1913. Tehdy založil novou firmu se svým synem Josefem Anderem ml. a požádal o zápis pod názvem Josef J. Ander a syn, Olomouc. Jednou z činností byl obchod s modlitebními knihami a obchod se svatými obrazy. Svůj sortiment průběžně rozšiřoval o školní potřeby, hračky, bílé prádlo, sportovní vybavení, kufry, gramofony, kočárky a jiné zboží a postupně pronikal do dalších měst a zemí. Jen v naší republice zbudoval síť asi třinácti filiálek. Podnik se stal komanditní společností, další změna v názvu nastala v roce 1932, odtud se firma nazývala ASO, Ander a syn, k. s. Olomouc.

Reklama Ander Olomouc, Pozor, 1930. Zdroj: VKOL.

Jako první v Olomouci se odhodlal v září 1925 k živé reklamě ve výloze, tehdy dívky předváděly punčochy. Počínaje rokem 1928 zavedl dvakrát ročně konání módních přehlídek. Jeho nejznámějším sloganem bylo „Šetři kasu, kupuj v ASU“. Nebo: „Všecka vaše přání vroucí splní ASO v Olomouci“. Pracovali pro něho kvalitní a nápadití propagační grafici i aranžéři (Josef Hilšer, Zdeněk Grofek

a jiní). Jeho výlohy byly těmi nejkrásnějšími v Olomouci. Nejen děti uchvátil živý anděl, který od 1. prosince 1925 přijímal lístečky s napsaným přáním, co by si chtěly vybrat v obchodním domě. Zboží jim pak bylo ráno 7. prosince andělem doručeno. Podobný efekt měl živý anděl s čertem ve výloze již v roce 1925 a v roce 1928 vystavený betlém zhotovený olomouckým sochařem Karlem Lenhartem.

Josef J. Ander st. svou rodinu a dílo opustil nečekaně. Skonal v sanatoriu v Praze-Podolí 11. února 1933. Do rodinné hrobky na olomouckém ústředním hřbitově byl pochován jako první. Travertinový náhrobek ve funkcionalistickém stylu je proveden dle návrhu arch. Bohumíra F. A. Čermáka, sochařská výzdoba je dílem Josefa Hladíka, autora několika světeckých soch.

Nejstarší syn Josef Ander ml. (5. 11. 1888 – 24. 10. 1976) vydělané peníze neukládal jen do sbírky uměleckých děl, ale finančně zajistil stavbu fotbalového stadionu v Olomouci a založil SK ASO Olomouc. Stejně jako jeho otec se staral o své zaměstnance, např. ženy zaměstnané u firmy Ander a syn byly organizovány ve volejbalovém družstvu.

V roce 1944 žádal o obnovení povolení k obchodování s obrazy svatých a modlitebními knihami pro ASO, Ander a syn, k. s. v Olomouci. Živnostenský list byl vydán v jazyce německém a českém, proto J. Ander ml. musel znovu požádat v listopadu 1945 olomoucký národní výbor o živnostenský list vystavený v českém jazyce. Brzy, 28. února 1948, byla na všechny Anderovy podniky včetně obchodu s obrazy svatých a modlitebními knihami uvalena prozatímní národní správa. V září 1948 pak došlo k jejich úplnému znárodnění a začlenění do národního podniku Drobné spotřební zboží se

sídlem v Praze. Původní sortiment se vzhledem k jeho náboženskému charakteru zcela vytratil.

V celé rakouskouherské monarchii byl svou produkcí poutních obrázků a obrázků světců dobře znám Jan Nepomuk Derka. Svou činností navázal na měditiskaře, vydavatele a obchodníka se svatými obrázky Heinricha Franze Austa (24. 8. 1791 – 28. 4. 1865), činného v Samotiškách a na Svatém Kopečku. J. N. Derka se narodil 16. května 1864 v Samotiškách v č. p. 39 (dnes neexistující stavení v ulici U Korábka) domkaři Jiřímu Derkovi a Františce rozené Schmelzové. Téhož dne byl pokřtěn. Své podnikání zahájil v rodné obci, rodina žila v č. p. 81. Jeho první manželka Anna Františka, rozená Procházková, se kterou měl pět dětí, předčasně zemřela stejně jako jejich první dva synové. Dcera Františka, narozená 19. dubna 1898, se rozhodla pro řeholní život, vstoupila ke karmelitkám a přijala jméno Marie od Ukřižovaného Ježíše. Bohužel zakrátko ve věku 24 let 2. ledna 1923 také tento svět opustila. Syn František Antonín Derka (narozen 7. ledna 1900) se oženil se Žofií Kriegsfeld z Droždína a působil jako papírník v Šumperku.

Podruhé se J. N. Derka oženil v roce 1901, a to s Vincencií Annou Kratochvílovou. O rok později se přestěhovali na Svatý Kopeček do nového domu s dílnou č. p. 104/18. Z tohoto manželství se narodily tři děti. V roce 1903 se uváděl jako První česká katolická výrobní ozdobného papíru Jan N. Derka na Sv. Kopečku, místní ho oslovovali „pane tovarníku“. Prodával pouze ve velkém, obchodníkům nabízel mimo svatých obrázků a kancionálek rovněž velikonoční, vánoční, novoroční a jiná přání, dále například gratulační kartičky nebo kmotrovské krabičky. Některé „barvotiskové“ svaté obrázky (tištěné technikou barevné litografie)

odebíral od jiných dodavatelů, ty jednodušší nechával tisknout především v Knížecí arcibiskupské knih- a kamenotiskárně v Olomouci. Přítomnost tiskařských strojů v jeho dílně nemohla být pro nedostatek dokumentace dokázána. Ve svém závodě zaměstnával jen několik osob, především to byly ženy, z nichž některé docházely do dílny a jiné pracovaly podomácku. Lepily obrázky a knížky, skládaly je, navlékaly růžence z perleti, skla

Tzv. svaté obrázky z produkce J. N. Derky. Zdroj: sbírka autorky.

či klokočí. Je možné, že v jeho dílně se za pomoci knihařského lisu dolepovaly na svaté obrázky aplikace z atlasu. V roce 1912 byla jeho firma zaprotokolována jako J. N. Derka. Úprava a prodej zboží poutnického ve velkém.

Jeho „fabrika“ byla trnem v oku antiklerikálnímu tisku, v roce 1913 ho napadl *Hlas lidu*, časopis hájící zájmy čtvrtého stavu, který ho osočil z jeho ambicí stát se na Svatém Kopečku starostou. Tehdy údajně zaměstnával pět dělníků a deset dělnic, mužům platil 26 K za čtrnáct dnů, ženám polovinu.

Později (1925) nesla název J. N. Derka Svatý Kopeček u Olomouce. Výroba poutního zboží. J. N. Derka se snažil nehromadit zbytečné zásoby a prodat vše během sezóny, aby se mohl na začátku poutního období pochlubit novým zbožím. Objednávky na zboží dovážené z Mnichova, Francie či Itálie vyžadoval od svých odběratelů na podzim, zboží jim dodával na jaře dalšího roku.

Motivy z malých svatých obrázků užíval i na pohlednicích. Jeho zvykem nebylo nabízet své výrobky formou inzerátů v novinách, výjimkou byl obchodní tisk a noviny *Hlas*, katolický jednodenník, vydávané v St. Louis v USA. Za účelem reklamy rozesílal aktualizovaný nabídkový katalog, ze kterého byla rozmanitost jeho zboží zřejmá. V době největšího rozvoje ve dvacátých letech minulého století nabízel papírové obrázky do modlitebních knížek rozlišované podle námětů (světců, poutních míst) nebo způsobu výroby (barvotisk, černé, postříbřené či pozlacené bronzem, tlačené, zoubkované, krajkové, doplňované anděly a květinami, fotograficky rozmnožené obrázky, dvojité, trojitě či skládací, misijní, biřmovací, primiční či smuteční, knížечky s ozdobnou obálkou a víceletými vložkami, rozevírací malé i velké vánoční betlémký).

Jeho pohlednice se světci byly obvyčejné, zhotovené fotografickou cestou, barvotiskem, světlotiskem, hlubotiskem, to vše s různými kombinacemi, dále nabízel pohlednice vánoční, velikonoční a novoroční, biřmovací knížечky různého provedení, poutní zpěvníky, kancionálky, perníkářské a cukrářské nálepky a reliéfky, křestní soupravy s papírovým reliéfem, žinylkou a voskovým Ježíškem. Ze skla nabízel skleněné stojánky s obrázky poutních míst či světců. Podobné motivy byly určeny na zavěšení v dřevěných, kovových či celuloidových rámečcích. Růžence pocházející z jeho závodu měly dřevěná zrna černá nebo hnědá, kulatá či oválná, v porcelánových barvách, jiné růžence byly zhotoveny ze čtyřhranných či zoubkovaných zrn, vždy však doplněné kovovými medailkami se světci a křížky. Na skladě měl malé dřevěné lakované křížky, které byly zemřelým vkládány do rukou. Stejně si brali s sebou vojáci odcházející na frontu. Do své nabídky zahrnoval i šturce na masívním kameninovém podstavečku, určené pro figurky P. Marie, a také celuloidové schránky na zápalky s obrázky poutních míst. Z galanterního poutního zboží se v jeho reklamě objevují rovněž plechové, celuloidové, kostěné, emailové aj. brože se stejnými motivy, jako byly použity na svatých obrázcích, dále medailky nebo křížky na krk na stříbrných řetízcích, schránky na maličké figurky světců, kovové knížечky sloužící jako schránky na růženečky, sněhová těžítka, špičky na cigarety a násadky na tužky s názvy poutních míst. Ve výčtu chybí porcelánové hrníčky a sklenice s motivy ze svatých obrázků a pohlednic, na které si musel nechat vyrobít ve specializovaných firmách. Pohlednic s motivem především poutních míst vydal téměř třicet druhů. V tiráži neuváděl fotografa či kreslíře. Jen u dvou

J. N. DERKA

BUCH-, GLASEMAILBILDER,
UND LUXUSPAPIERFABRIK

Gegründet: 1887.

HEILIGEN-BERG BEI OLMÜTZ,
(MÄHREN).

den 25. Oktober 1937.

Erzeugung von:

HeiligenBuchbildern, Wallfahrtsbildern,
Krippen, Ziehkarten.

Glasbilder mit Städteansichten, Wall-
fahrts- und Heiligenbildern.

POSTKARTENLAGER UND VERLAG.
Namens-, Blumen-, Landschaften- und
Künstlerkarten.

Celluloid- und Blechbilderrahmen.

ENGROS. □ EXPORT.

K. k. Postsparkassen-Konto 21.940.
Telegr.-Adresse: Derka, Heil.-Berg.

P. Th.

P. Theo Riekenbröck O.M.J., Super.

in A l t w a s s e r .

J. N. Derka, záhlaví dopisního papíru, 1937. Zdroj: SOkA Olomouc.

pohlednic je zřejmý autor předlohy, kterým byl blíže neznámý Vladimír Procházka ze sousedních Samotíšek.

Z ediční činnosti J. N. Derky pocházejí tyto drobné publikace: *Svatý Hostýn. Popis sv. Hostýna, chrámu a ostatních jeho památek; Úplný poutní zpěvník svatohostýnský; Úplný poutní zpěvník s dodatkem vánočních písní* nebo u Vavřince Kullila vytištěnou knížечku Adama Chlumeckého (vl. jm. P. František Kužela) nazvanou *Dárek od Ježíška. Básničky štědrovečerní a jiné.*

Nevyhýbal se ani veřejné aktivitě, byl členem obecní rady, svatokopeckého čtenářského spolku, prvního výboru Matice svatokopecké, zakládajícím členem spolku Katolický dům poutnický na Svatém Kopečku, předsedou Lidové jednoty (zasazoval se o vybudování přednáškového sálu, tělocvičny a jeviště na místě stávajícího dřevníku a budovy

staré školy). Byl členem Okrašlovacího spolku na Velehradě, na který často přispíval, pravidelně podporoval svatokopecký hasičský spolek a výraznou částkou přispěl na renovaci svatokopeckého kostela či na vybudování pomníku králi Jiřímu v Poděbradech. Zaplatil jeden ze schodů vedoucích k poutnímu kostelu na sv. Hostýnu, tudíž je na něm i takto uveden: „J. N. Derka na Svatém Kopečku“. K dobročinnosti nabádal i své zaměstnance. Ti např. v roce 1912 darovali ze zisku zábavy, kterou pořádali, 25 K místní dobrovolné hasičské jednotě.

Jan Nepomuk Derka zemřel 11. června 1935 na Svatém Kopečku, měl zánět plic a vodu na srdci. Jeho hrob se nachází na svatokopeckém tzv. novém hřbitově.

V zavedené činnosti pokračoval jeho poslední syn Jaroslav Derka (16. 8. 1905 – 1973), řečený

„Jarinek“, až do roku 1951, ovšem už ne s takovým rozmachem jako jeho otec. O rok později byly provozní místnosti přiděleny údržbářskému středisku a rodině se vrátily až po mnoha desítkách let. Ta na odkaz předků již nenavázala. Svaté obrázky, pohlednice a jiné poutní zboží z produkce této firmy se dochovaly jen v různých sbírkách.

Voskaři a perníkáři nevyráběli jen obyčejné svíčky či perníky, jejich výrobky byly rozličným způsobem zdobený. Na svíčky byly nalepovány knihařsky (ražbou) zpracované papírové květinčky, čísla, srdíčka, obrázky světců apod. Ozdoby bývaly zhotoveny i z vosku. Perníkové formy na pečení, a tudíž i hotový perník, zobrazovaly populární lidové svíce (např. sv. Floriána, Martina, Barboru, Kateřinu, rolnické patrony nebo sv. Mikuláše, ale i anděly a čerty). Z vosku a tragantu zhotovovali

drobné plastiky P. Marie, malého Ježíška či světců, bohaté je zdobily textilem a papírem a vkládali je pod skleněný poklop. Tyto plastiky patřily k základnímu vybavení katolických domácností. Jejich výrobcem a výrobcem vyhledávaného cukroví na Svatém Kopečku byl např. Norbert Scholz.

Narodil se v rodině svatokopeckého kramáře Františka Scholze 2. června 1847 v tehdejší č. p. 52. V letech 1891–1896, kdy byl starostou obce, daroval na výzdobu kaple Ústavu hraběte Pöttinga svíce. Manželku Veroniku, rozenou Rašovou, si dovedl z Měrovic u Kroměříže. Pozoruhodná je zmínka o tom, že nabízel rovněž votivní předměty odlité z vosku představující zmenšeniny částí nemocného lidského těla. Tato vóta si pořizovali věřící a obětovali je na oltáři, prosíce za své uzdravení či uzdravení jiné osoby či zvířete.

J. N. Derka se svými zaměstnanci. Zdroj: sbírka M. Titzové.

Údajně je místní kostelník zase sbíral a prodával zpět N. Scholzovi, který vosk znovu využil. Tento způsob využití materiálu se prováděl i na jiných poutních místech, proto se voskové votivní předměty zachovaly v jen v mizivém počtu. Do sortimentu N. Scholze patřilo i další žádané zboží, tj. cukrové a perníkové růžence, kterých si poutníci věšeli několik kolem krku, aby je donesli svým dětem neporušené. Poutníci u něho nakupovali hromničky, které se zapalovaly na ochranu proti blesku nebo se umírajícím vkládaly do rukou. Při pohřebním obřadu hromničku nesl kněz a obě družičky. Nitkové svíčky, dlouhé několik decimetrů a namotané na tyčce, usnadňovaly kostelníkovi zapálit svíce v kostele na oltářích.

Norbert Scholz zemřel 17. září 1912. Jeho dílna pokračovala v osobě syna Františka Scholze, narozeného 19. listopadu 1874 na Svatém Kopečku. Také on se veřejně angažoval, v období první republiky byl členem obecní rady, po mnoho let členem hasičského sboru, čtenářského spolku apod. Se svou výrobou a odbytem si vedl tak dobře, že si „dole“ v Olomouci v roce 1910 na Dolním náměstí 189/12 na rohu s Panskou ulicí otevřel svou pobočku, tj. první a jedinou českou křesťanskou výrobu pravých voskových i všech jiných druhů kostelních svící. Na Dolním náměstí mu konkuroval Antonín Eder. S manželkou Alžbětou, rozenou Hubáčkovou, měl čtyři děti. Svou živnost byl nucen složit k 1. lednu 1950, zesnul 8. listopadu 1953.

Svým způsobem se mezi svatokopecké občany, zabývající se službě věřícím, řadí i knihař František Povýšil, ač sám ateista. Narodil se 28. prosince 1856 na Svatém Kopečku. Na konci 19. století žil s rodinou ve Městě Libavé, kde vázal modlitební knihy a kancionály. Svě vazby (především

modlitebních knížek) opatroval křížky a podobnými motivy, které vyřezával z kostí nebo lisoval z barevného plechu. Několik sezón trávil na Staré Vodě, kde si stavěl dvě plátěné boudy, v nichž od počátku června do konce července prodával své zboží. „Byl to vydatný příjem peněz,“ vzpomínal. Až si jich tam vydělal potřebnou sumu, vrátila se rodina na Svatý Kopeček a postavili si tam domek. Zemřel 8. prosince 1911.

Za zmínku stojí i další svatokopeckí výrobci. Když bylo v roce 1904 otevřeno nově vybudované Norbertinum ve Střešovicích u Prahy, uvedl tam opat strahovské premonstrátské kanonie Msgre. Sigmund Antonín Starý několik sester premonstrátek ze svatokopeckého mateřince. V Norbertinu byl totiž zřízen mj. ústav pro výrobu paramentů. Na Svatém Kopečku sestry františkanky ani další řeholnice své paramentní dílny neprovozovaly. Ve stejném roce začala s prodejem růženců, obrazů a medailek Marie Sedláčková, vdova po svatokopeckém kostelníkovi Richardu Sedláčkovi. Kramářství s poutním zbožím vedla až do roku 1921, kdy jsou zmíněny s podobným sortimentem také Josefa Šnajdrová, Anna Hansmannová a např. Hynek Zimerman. Nástěnnou plastiku Panny Marie Svatokopecké a reliéfy poutního kostela Navštívení Panny Marie od olomouckého sochaře Josefa Hladíka (1874–1948) nabízela v roce 1948 Matice svatokopecká. Kupodivu ještě k 1. červenci 1958 dostaly od Krajského národního výboru v Olomouci povolení k prodeji devocionálií v působnosti Olomouckého kraje tři svatokopecké obchodnice „se stálým stanovištěm“, a to Anna Benešová žijící v č. p. 19, Marie Černá v č. p. 14 a Marie Jašková v č. p. 155.

Do svatokopecké galerie výrobců zboží určitého pro poutníky patřila v průběhu více jak dvě

stě let trvání obce dlouhá řada těch, kterým se zde již nedostává místo. Ovšem ještě jedna osoba žijící v době vzniku svatokopeckého kostela je zcela výjimečná. Její jméno zároveň s popisem vzniku roucha bylo nalezeno na německy a latinsky psaných listinách, vřítých do dorsální části ornátu zdobeného vypouklým vyšíváním a plastiky vyšitou figurou zakladatele řádu premonstrátů sv. Norberta. „*Já frater Markus Simon v Ústí nad Labem v Čechách narozený, vlastníma rukama jsem toto mešní roucho vyšíval. Na Sv. Kopečku (u Olomouce) jsem započal s prací roku 1640 a dokončil jsem ji roku 1700, jak na jeho lícové straně je poznačeno, a to ve čtyřicátém roce svého věku svého a v patnáctém roce svého duchovního stavu. NB. V látce tohoto ornátu byly sv. ostatky Otce Norberta zavřuty, když z Magdeburku na horu Sion [v Praze, pozn. autorky] byly přeneseny.*“ Na rubu listiny stojí: „*A v roku 1772 dne 17. listopadu byl tento ornát za správy nejdůstojnějšího a nejvznešenějšího P. Pavla Ferdinanda Václavíka, LVI. opata hradiského, jubilanta professa v druhém roce, od patera Ignata Ant. Schmidta, prof. hradiského, toho času vestiáře a na Sv. Kopečku kazatele moravského úplně obnoven. Převorem hradiským byl toho času exim. P. Florian Platzer, muž přelaskavý, rozšafný a příkladný, byl převorem jménem i skutkem, protože vsady byl první.*“ (Převor, latinsky prior,

tj. první, pozn. autorky.) Na zvláštním listu text pokračuje: „*Když roku 1785 za císaře Josefa II. zrušení klášterů se stalo a 1786 všecky jak roucha, tak statky řeholníků byly pro veřejný fond zabráný a 8. prosince v Brně byly prodávány, toho času vysoce důstojný pan Tomáš Študlík, Moravan z Příbora, farář stařecký a administrátor čáslavický, tento ornát koupil za 37 zlat. 40 kr. a daroval kostelu pod ochrannou sv. Jakuba Většího ve Stařeči. Za jeho správy byly jiné mnohé ozdoby zadarmo opatřeny kostelu stařečskému a čáslavickému a jak fara, tak čáslavická kaplanka byly vybudovány. Toho času kooperátorem byl P. Vincenc Sturm, Moravan z Jihlavy. Stalo se 22. května 1797.*“ Roucho bylo koncem 19. století předáno k restaurování vídeňské firmě Fellingner & Hassinger, která zápisy objevila. Vzácný ornát se dosud nachází ve Stařeči. V roce 2021 bylo otevřeno Svatokopecké muzeum, jehož expozice je umístěna do přízemí a patra vnitřního traktu svatokopeckého areálu se Svatými schody. Tvůrci expozice plánují i zapůjčení popisovaného roucha a jeho vystavení.

Jiní paramentáři působící na Svatém Kopečku u Olomouce nebyli zjištěni. I tak ale byla tato naše exkurze do někdejších dílen a prodejen bohatá.

Autorka děkuje Mgr. Miroslavě Titzové za laskavé poskytnutí fotografie zaměstnanců firmy J. N. Derky.

Kana Krejčová, výtvarnice, dlouhodobě se zabývá historií církevních objektů a osob především na Libavsku a jeho okolí.

» janakrejcov.a.telier@seznam.cz

Radosti a kříže „moravského Mezzofantiho“

K 150. výročí narození P. Svatopluka Bohumila Kyselého

PAVEL MAREK, VÁCLAV MAREK

Vrahovice v roce 1935. Dnešní místní část Prostějova se na svátek sv. Barbory 4. prosince zahalila do smutečného flóru. Farnost se v kostele sv. Bartoloměje a na přilehlém hřbitově loučila se svým aktivním příslušníkem P. Svatoplukem Bohumilem Kyselým (* 9. prosince 1872, Držovice – † 1. prosince 1935, Vrahovice). Žil tam sice na odpočinku a zotavoval se z těžkého onemocnění, ale věřící měli možnost se s ním často setkávat při bohoslužbách, zpovídal, uděloval svátosti. Stejně jako jeho bratr Mons. ThDr. Bořivoj Karel Kyselý (1875–1960) vypomáhal místnímu faráři Františku Bartoníkovi. Zemřel předčasně ve věku 63 let. Pohřební průvod z domu č. p. 32 vedl bratr zesnulého společně s pozdějším kapitulním vikářem olomoucké arcidiecéze Josefem Glogarem a někdejší administrátorem vrahovické farnosti P. Václavem Otáhalem. V takřka nekonečném průvodu za školními dětmi a jejich učiteli kráčelo 54 kněží. Byli mezi nimi kapucíni, salvatoriáni a Milosrdní bratři. Saleziáni z Fryštáku s sebou přivezli smuteční hudbu. Pohřbu se účastnil papežský prelát Mons. ThDr. Augustin Ozynula a četní Kyselého

spolužáci z kroměřížských studií. Družinu literární a uměleckou zastupoval šéfredaktor olomouckého *Našince* P. Ladislav Zamykal. Rozloučit se přijeli smuteční hosté z předchozích působišť kněze. V kostele i na hřbitově vedl obřady generální vikář arcibiskupství olomouckého, prelát prof. ThDr. Jan Martinů a kázání měl P. Antonín Podivínský. Oba svému spolubratrovi poděkovali za mnohaleté pastorační působení, za práci v arcibiskupské konzistoři, za obětavou službu Bohu i lidem. Nezapomněli projevit dík také jeho staříčké 86leté matce, která dva ze svých třech synů v rodině společně s manželem vychovala pro kněžské povolání.

Přehojný počet účastníků pohřbu v čele s reprezentanty arcibiskupství nebyl ani náhodný, ale ani překvapivý. Přišli vzdát hold oblíbenému a obětavému duchovnímu, čestnému konzistornímu radovi, k němuž vzhlíželi s úctou a velkým respektem. Současně oceňovali jeho rozsáhlou literární práci překladatele z cizích jazyků a beletristy, autora řady povídek a esejí, kterou ke cti církve obohacoval české písemnictví. Současně svou účastí nepochybně vyjadřovali také vděk rodině Kyselých,

P. Bohumil Kyselý.
Zdroj: sbírka
autorů článku.

z níž kněz pocházel a jež se významně zapsala do moderních kulturních dějin Vrahovic a Držovic.

Od této události uplynulo necelé století. Dnes patří život a dílo P. Bohumila Kyselého do galerie zapomenutých. Právem?

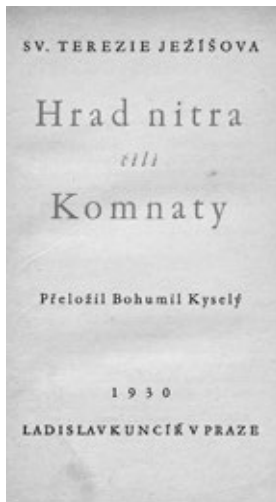
Kříže jednoho českého faráře

Kdyby se srbský pravoslavný biskup Dositej (Vasić) začel do kněžského životopisu P. Bohumila Kyselého, asi by na něj zareagoval sentencí: „*Sláva Hospodinu, že nás naučil nést kříž.*“ Stredoškolská studia absolvoval nejprve v kroměřížském arcibiskupském „malém semináři“ a dokončil je na tamním německém státním gymnáziu. Maturitu složil v roce 1890. Jako výborný student přešel plynule na olomouckou bohosloveckou fakultu a po jejím ukončení mu tehdejší arcibiskup Theodor Kohn 15. dubna 1895 v kapli arcibiskupského paláce udělil kněžské svěcení. Dne 1. září 1895 vyměnil podnětné prostředí semináře a fakulty za realitu každodenní služby Bohu a lidem na moravském venkově přelomu 19. a 20. století.

Vstoupil do pastorače kolorované na jedné straně zbožností, duchovním souzněním s věřícími, nadšením a uspokojením z dobře vykonané práce, i nad rámec svých povinností, ale na druhé straně naplněné také zklamáními, rozčarováním a smutkem pocházejícím z chování lidí, nevěřících, ale bohužel někdy i farníků. Oba tyto pocity jsme bezpečně vypožorovali, když jsme četli zápisy v kronikách farností, v nichž P. Kyselý působil. Nejednou pocházely přímo z jeho pera. Obtížně se vyrovnával s ataky vycházejícími z rychle se sekularizující české společnosti. Hluboce ho zasáhl neomaleny výrok, že je ve vesnici zbytečným, nepotřebným člověkem. Čelil rozkrádání farní zahrady, rozbíjení oken na faře, setkával se s nevraživostí, naschvály, pomluvami a různými udáními církevním a světským úřadům. Jinde těžce snášel netečnost farníků, kterých se na bohoslužbách v zimě scházelo pravidelně asi 20 a v létě dva až tři, nebo také nepřišel nikdo. Když po půl roce opouštěl Třeštinu, s velkým ulehčením konstatoval: „*Lubens veni – lubens abeo,*“ což ve volném překladu znamená: „*Přišel jsem vesele a ochotně – vesele a ochotně odcházím.*“ Netušil však, že z louže Třeštiny se ocitne pod okapem Choryně. Deset let žil v permanentním stresu, což pochopitelně podlamovalo nejen jeho náladu, ale také zdraví.

Vnější stránku kněžské kariéry P. Kyselého v kostce podává následující výčet: od 1. září 1895 do listopadu 1897 působil ve Veselé (dnes místní část Zašové) na Valašsku jako kooperátor. Od 4. listopadu 1897 do 30. prosince 1906 sloužil v Kokorách na Přerovsku, nejdříve jako kaplan a posléze administrátor. Od Nového roku 1907 do 13. září 1916 byl čtvrtým farářem v Rokytnici u Přerova. Tehdy ho po změně na olomouckém arcibiskupském stolci oslovil nový generální vikář

ThDr. Jindřich Geisler a nabídl mu místo úředníka v konsistoři. Jako by si vybavil vzpomínky na Kyseleho výpomoc této instituci z let 1894–1895, kdy jako bohoslovec po ukončení vysokoškolského studia neměl „kanonický věk“, aby mohl přijat svátost svěcení kněžstva a přejít do pastorace. Už tehdy bylo oceňováno jeho mimořádné jazykové vybavení spojené s velkou pracovitostí. Kněz nabídku s radostí přijal, a tak desetiletí mezi 13. zářím 1916 a 31. prosincem 1926 vykonával nejprve práci expeditora a sekretáře a posléze se stal zástupcem ředitele arcibiskupské kanceláře. Kromě toho pomáhal v olomoucké kapitule, byl vikářem v metropolitním chrámu sv. Václava a od 1924 i v kostele sv. Michala. Z konsistoře v Olomouci odešel na vlastní žádost k 1. lednu 1927 do Třeštiny na Šumpersku, kde působil dva a půl roku do 1. července 1929. Od 2. července 1929 se vrátil na milovanou Valašsko. Stal se farářem v Choryni

Ve Světové knihovně vyšlo z pera Bohumila Kyselého hned několik předkladů. Zdroj: sbírka autorů článku.

na Valašskomeziříčsku. Tehdy netušil, že kostel sv. Barbory bude posledním zastavením jeho pastoračního působení (do 15. dubna 1934). Poté následovala už jen epizoda vrahovické výpomoci.

Radosti „moravského Mezzofantiho“

P. Kyselý se zapsal do dějin českého písemnictví jako poměrně plodný překladatel, prozaik a náboženský spisovatel, publicista, literární kritik a historik. Na první pohled může četba našeho článku vyvolat dojem, že do světa literatury a umění se vlastně utíkal schovat před realitou strastí kněžského působení. Určitě tomu tak nebylo. A pokud to připustíme alespoň z části, tak jen v tom smyslu, že literární tvorbu chápal i jako rozvíjení svého nadání od Boha ve prospěch církve. Přiznáváme, že určitá slabina druhé teze našeho tvrzení spočívá v tom, že část překladatelské práce, výběr témat a knih pro překlad, nebyla motivována pouze uměleckými hledisky, ale sledovala komerční cíle. Nejsme advokáty tohoto duchovního, abychom ho omlouvali, ale na druhé straně by měl kritik vzít v potaz fakt, že kněz celý život zápasil s finanční nedostatečností a nouzí. Literární tvorba byla pro něj také zdrojem obživy. Pohyboval se totiž v začarovaném kruhu: rigidní předpisy neumožnily léta strávená v pastoraci započítat jako praxi při stanovení platu v konsistoři a služba ve prospěch církve na arcibiskupství naopak zůstala nezohledněná, když se do pastorace vrátil.

Počátky literární umělecké tvorby P. Kyselého jsou spojeny s dobou jeho gymnaziálních a potom olomouckých bohosloveckých studií. Na teologické fakultě se setkával s řadou nadaných vrstevníků, kteří se podíleli na tvorbě podnětného a tvůrčího klimatu a v budoucnu se zapsali do českých

církevních dějin. Jen namátkou jmenujme alespoň pozdější biskupy Leopolda Prečana, Jana Stavěla, Lva Skrbenského z Hříště a Josefa Bomberu nebo politika Jana Šrámka, orientalistu a biblistu, cestovatele Aloise Musila, salesiána a zakladatele Matice cyrilometodějské Augustina Štancla. Ale byla mezi nimi také řada příštích katolických literátů: Alois Lang, František Skalík, Jarolím Pavlík, Karel Dostál-Lutinov, Antonín Pavelčík-Záhorský, Mikuláš Maršálek, Antonín Knotek, Sigmund baron Uttenrodt, Rudolf Stupavský atd. S některými z nich se setkáváme na stránkách almanachu nazvaného *Pod jedním praporem* z roku 1895, který byl vlastně prvním veřejným vystoupením pozdější Bouškovy a Dostálovy Katolické moderny a jejich *Nového života*. S výjimkou Aloise Langa sice neunikli nemilosrdné síti kvality

S rodinou Kyselých je úzce spjata historie staré školy v Držovicích z r. 1870. Zdroj: sbírka autorů článku.

tvorby a času, ale každý ve své době a podle svých schopností přispěl ke kultivaci a vzdělání lidových vrstev obyvatelstva.

Dosavadní reflexe literárního díla P. Bohumila Kyselého, jehož jméno literárně-historické historiografii s výjimkou olomouckého almanachu *Družiny literární a umělecké Poselství a Akademického lexikonu české literatury* uniká, budí naději, že při hodnocení alespoň z části a v jistém ohledu by bylo možno uvažovat o překročení tehdejší nevalné úrovně katolického písemnictví. Toto očekávání budí zejména Kyselého překladatelská práce.

Jazykové vybavení tohoto kněze bylo mimořádné. Solidní znalost nejméně 15 jazyků (latina, němčina, italština, francouzština, rumunština, maďarština, švédština, angličtina, dánština, chorvatština, slovinština, polština, portugálština,

Rodinná hrobka Kyselých na hřbitově ve Vrahovicích. Zdroj: sbírka autorů článku.

Funerální vzpomínka na P. Kyselého. Zdroj: sbírka autorů článku.

Obřady posledního rozloučení s P. Kyselým vedl ve Vrahovicích v r. 1935 prelát a generální vikář prof. ThDr. Jan Martinů. Zdroj: sbírka autorů článku.

Odpočinutí dá tobě Hospodin
vždycky, jasným leskem plnit bude
tvou duši. (Isajáš 58, 11.)

Prosba o zbožnou vzpomínku
na

S. Bohumila Kyselého,

konsist. radu a faráře v. v.,
který zemřel dne 1. prosince 1935
dovršuje 63. rok věku svého.

Modleme se:

Ó Bože, jenž jsi mezi apoš-
tolskými kněžními služebníky
svého Bohumila kněžskou
důstojností ozdobiti ráčil, dejž,
prosíme Tebe, aby i k věčné-
mu společenství jejich přivtě-
len byl. Skrze Krista Pána
našeho. Amen.

Odpočinutí věčné dej jemu,
ó Pane, a světlo věčné ať mu
svítí, ať odpočívá v pokoji.
Amen.

M. Nedomová a spol. v Olomouci.

španělština, novořečtina), která mu vynesla srovnání s italským kardinálem Giuseppe Gasparo Mezzofantim (1774–1849), superpolyglotem ovládajícím údajně na 30 jazyků, a přízvisko „moravského Mezzofantiho“, mu umožnila knižní vydání nejméně 46 románů, novel, souborů povídek a divadelních her. Další překlady jsou doslova roztroušeny po mnoha moravských i českých katolicky orientovaných časopisech a novinách (např. *Archa*, *Eva*, *Hlídka literární*, *Meditace*, *Náš domov*, *Škola božského Srdce Páně*, *Vesna*; *Den*, *Lidové listy*, *Našinec* atd.).

Domácího čtenáře seznamoval jak s literární tvorbou autorů v českém prostředí neznámých, tak s klasickými díly světové literatury reprezentovanými jmény jako např. Miguel Cervantes y Saavedra, Carlo Goldoni, Oscar Wilde, Lope de Vega, Heinrich Heine, Luis Coloma, Niccoló Machiavelli aj. Mimo českého nekatolické milieu pronikly zejména Kyselého překlady vydané ve známé a čtenářsky oblíbené

edici *Tisíc nejkrásnějších novel tisíce světových spisovatelů* pražského nakladatele J. R. Vilímka ml., řízené spisovatelem Františkem Sekaninou, rodákem ze Žárovic u Plumlova. Pro katolické písemnictví má nesporně zásadní význam Kyselého překlad vrcholného díla španělské mystičky Terezy z Ávily (sv. Terezie od Ježíše, 1515–1582) *Hrad nitra čili Komnaty* (Praha, L. Kuncíř 1930). Do české profánní literatury se Kyselý trvale zapsal jako první překladatel (a zdá se také jediný) do mnoha jazyků přetlumočeného Fanynčina deníku nejvýznamnějšího představitele maďarské sentimentální prózy Jozsefa Kármána (1769–1795), originálního díla formálně blízkého Rousseauově *Nové Heloise* nebo Goethovu *Utrpení mladého Werthera*. Za pozoruhodný ediční počin považujeme výběr a překlad pohádek, pověstí a legend z řeckého, norského, švýcarského, francouzského, britského a maďarského prostředí, které ve dvou svazcích v roce 1928 vydala olomoucká Matice cyrilometodějská.

Pavel Marek (* 1949) je emeritním profesorem českých dějin na FF UP v Olomouci. Věnuje se moderním politickým a kulturním dějinám 19. a 20. století.

» Pavel.Marek@upol.cz

Václav Marek (* 1945) po absolutoriu Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci pracoval v zemědělském výzkumu. Byl zakladatelem a prvním ředitelem Arcibiskupského gymnázia v Prostějově. Věnuje se genealogii a je autorem několika studií věnovaných kněžským osobnostem Prostějovska.

» marekpa@centrum.cz

Básník Aleš Balcárek a Olomouc – školní léta

JAROSLAVA ČAJOVÁ

Básník-buditel Aleš Balcárek (21. 2. 1840 – 1. 5. 1862), označen po své předčasné smrti Janem Nerudou jako „Zhynulá naděje“ české a moravské literatury, se narodil v Šumvaldě u Uničova (tehdy Unčov) a před 160 lety podlehl zranění po pádu z Koňské brány na dnešním Václavském náměstí v Praze.

Ze 22 let, která mu bylo dopřáno prožít, strávil celých 14 ve školních škamnách, nepočítáme-li ještě necelý rok, kdy byl studentem pražské techniky. Je tedy nasnadě, že právě škola měla na utváření jeho charakteru a vztahu k literatuře velký vliv.

Začátek školní docházky

První dva roky byl žákem utrakvistické farní školy v rodišti, spravované nadučitelem Josefem Staezlem (Štenclem) st., pověstným vysokou úrovní svých hudebních schopností. Byl to tedy pravděpodobně on, kdo rozpoznal u malého Alše pěvecké nadání a podpořil ho mimo jiné doporučením dalšího studia. Polosirotko nato poslal otec do blíže neurčené vzdálenější vsi, do školy s vyučovacím jazykem německým, aby se během ročního pobytu bez kontaktu s mateřským jazykem naučil němčině.

Školní léta žáka Alexandra Balcárka v Olomouci

Poté začíná Alšovo jedenáctileté období školního života v Olomouci. V průběhu prvních tří let navštěvuje německojazyčnou chlapeckou diecézní vzorovou hlavní školu v Olomouci a v téže době je i fundatistou u sv. Mořice (zpěvákem chlapeckého sboru při kostele, zpívajícím při mešních obřadech a pobírajícím za toto účinkování určitý druh stipendia). Farář v rodišti, v té době jím byl P. Cyril Kubíček, doporučuje otci – přestože rodina není velmi majetná – studium na gymnáziu.

Studentem na olomouckém gymnáziu

Na podzim roku 1852 nastupuje tedy do I. třídy osmiletého německojazyčného (ve své době jediného možného) gymnázia (Gymnasium) v Olomouci. Patřil zde mezi nadané a pilné žáky. V pololetí I. třídy se v hodnocení umístil na 9. místě z 61 studentů, v pololetí VIII. třídy pak na 18. místě z 28 studentů.

Gymnaziální léta, zvláště pak osobnost profesora českého jazyka a zeměpisu Františka Vaňka, který vzbudil ve svých žácích vlastenecké nadšení, měla určující vliv na Balcárkovo životní směřování. Gymnazisté se otevřeně hlásili ke svému

slovanskému původu a účastnili se kulturního života, českých besed.

O svém duševním vývoji, o nasměrování k hlubšímu poznávání a dalšímu studiu podal svědectví tehdy asi sedmnáctiletý Aleš Balcárek ve školní práci s názvem *Životopis můj vlastní*: „[...] Avšak tu ve mně samovolně neodolatelná touha vzplála, bych spisům, kteréž jsem okolo sebe vídal, rozuměl. I vrhl jsem se s celou silou odhodlanosti a vůle své a pracoval jsem k tomu, bych se onoho stanoviska domohl, kdež bych mluvou svou obstojně vládl a se vyjádřiti s to byl. Shledal jsem, že ač mě to namáhání stálo, přece na zmar se snaha má nevynakládá, a nebylo mi tuto milejším zjevem na světě nad knihu v národním rouše oděnou. Dychtivě jsem sahal po knihách českých a kupoval, co mi síly peněžité, kterýchžto ovšem

valně nebylo, stačiti mohlo. Malý rostlinář, pohádky od B. Němcové, Zlaté klasy, Mouřenínky, Slepá paní, Původní romány a mnoho jiných blažily oko a ducha mého, jsouce mým drahocenným jměním. Ó žehnané doby národního se probuzení! Čtení knih domácích vzňalo se ve mně a roznítilo touhu čtení všeho poučného a vědychtivost byla ve mně dosažena, národní zpěvy staly se mým rájem [...].“

O vztahu k češtině se dozvídáme také z dopisu napsaného o něco později mladšímu bratru Vítězslavovi, v té době studujícímu na německojazyčné Hlavní škole v Unčově (Uničově): „V Holomouci, dne 20. prosince 1859: Pozdrav Tě Bůh, milý bratře! Těší mne, že jsi přece jednou po dlouhém čase písemně se ohlásil a já tuto milerád Tobě odepisuju, ač, jak vidíš, ve svém jazyku materském na Tvůj německy psaný list. Svou, nám přirozenou, mluvu nikdy zanedbávat a zavrňovat nesmíme a jak nám prospěšno a povinno, německé a jiným řečem se přiučovat, tak nám vždy svatou povinností jesti, svůj jazyk pěstovat a vzdělávat, abychom v něm pozadu nezůstávali, pročez já tuto moravsky Ti píšu...“

V rámci studentských vlasteneckých aktivit se Aleš Balcárek zúčastnil vlastenecké besedy s recitací a zpěvem, která byla studentům vedením gymnázia zakázána. Z obavy před očekávanými sankcemi ze strany ředitele Františka Vybírala (Franz Wibiral) Balcárek nepodstupuje maturitní zkoušku v Olomouci a na podzim r. 1860 odchází do Vídně. Na jaře 1861 se stěhuje do Prahy, kde 1. května 1862 tragicky končí jeho život

Kostel sv. Mořice v Olomouci, akvarel, autor Franz Biela, 1854. Zdroj: VMO, O147.

vlastence horujícího pro lepší příští svého národa. V tomto krátkém období píše většinu svých veršů, některé pod pseudonymem Slavomír Pustinský. Část z nich otiskuje olomoucká *Hvězda*, *Koleda* či *Moravan*.

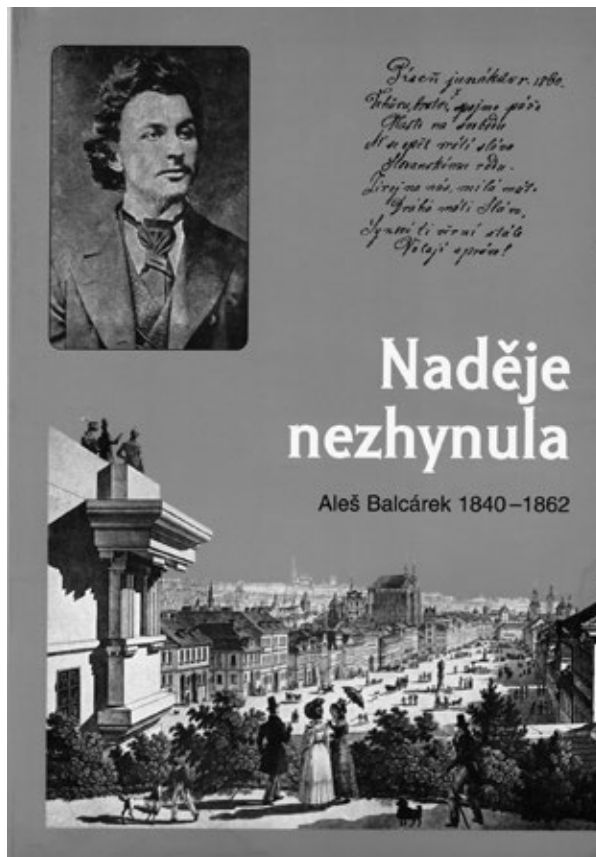
K literární tvorbě Alše Balcárka

Jeho básnické dílo je dnes známé okruhu odborníků a zájemců o českou a moravskou obrozeneckou literaturu, širší veřejnosti již méně. Své básně (a také publicistické články) psal v letech 1860–1862 a některé stačil za života uveřejnit v časopisech a almanaších (*Dunaj*, *Hvězda*, *Pozor*, *Moravan*, *Koleda*, *Pěstoun moravský*, *Opavský besedník* ad.).

Až posmrtně byly básnickovy verše vydány knižně – nejprve r. 1862 jeho přáteli ve svazku *Aleksandra Balcárka Pozůstalé básně*, r. 1874 jako *Moravana Aleše Balcárka Zůstalé básně*. V r. 1913 vydal nakladatel Fr. A. Urbánek monografii *Básně Alše Balcárka se zbytky jeho denníku a korespondence*, sestavenou na jeho podnět Miloslavem Hýskem. Nověji vyšel r. 1937 v Uničově výbor básní s úvodním slovem Bedřicha Slavíka *Z díla Alše Balcárka*, v roce 1940 pak v Olomouci péčí Milana Rusínského spisek *Zhynulá naděje*, nejnověji r. 2002 spisek *Naděje nezhybnula*. Balcárkovy básně přináší také v několik antologií.

Aleš Balcárek básník

Pod vlivem Jána Kollára, Vincence Furcha, rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, Karla Havlíčka Borovského i lidové poezie psal verše nanejvýš aktuální pro dění a ideály prožívané dobovou českou a moravskou společností v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i mezi krajany ve Vídni (období 1859–1862), je však také autorem veršů

Obálka spisku *Naděje nezhybnula*. Nahoře vlevo podobizna Alše Balcárka.

intimní lyriky a sociální satiry, inspirovaných nelehkou osobní situací. Pro ilustraci předkládáme několik ukázek, po názvu básně citujeme vždy jen jednu až dvě sloky:

Pěvec ke své lyře: *Chvějte struny mé se lyry, / zvuč, milostná, city mé: / vydej písni, zpívej tísni / dlící v hrudi rozkvětlé; Duchu světa sláva: Mocný vane nyní světem duch, / ostrý vítr skutků za ním vzápětí, / a kdo v jarmu bídném nechce úpětí, /*

duchu tomu mile dává sluch. ...; **Zvuky mého srdce:** ... Pravda, právo, dobro k činu puď / naši mysl, zřící k rodu blahu, / k němuž láska plní naši brud; / to ať na myslí nám povždy tane, / řídí všechnu naši k vlasti snahu. ...; **Můj zpěv:** ... Proč rozum nám dán, s nebe vyšin jiskra, / láskocitná brud vznešeného schopna? / Duch by poznal náš, co je pravda, dobro, / přírody souhlas. ...; **Píseň Čechoslovanův:** Ha, vzhůru bratři, spojme páže své / ku vlasti slávě zvučme písně, / a dejme v obět srdce mladistvé, / s ní dělme slasti své i tísně. ...; **Mé srdce:** Srdce mé, tys citův schránka, / ohlas dojmův cítěných! / Duch můj létá, citem nešen, / bloudí v krajích nadhvězdných. // Jak to srdce divně cítí, / brzo plesá, brzo lká, / tu zas jak by pookrálo, / v písni rozplynouť se zdá. ...; **Nuzák šílenec:** Duše má se v nejistotě / strastiplné chvěje, / a ten svět, hle! tupocitý / se mi jenom směje. // On se směje, kdy mu jeví / tíže žití svého / a mne jmenuje – ó světe! / vždy jen šíleného! **Duše v bouři:** ... Můj synu, když Tě souží žal, / a bolest v duši klíčí; / když bouře ve tvůj bije člun, / a zloba se ti přičít: // Tu v šírou vyjdi přírodu / a vylkej vše své matce: / ta podá tobě útěchy, / ta ukojí tě sladce; **Písně, jež si zpívá známou notou nešťastný mládenec:** Bez peněz, bez peněz, / což je to těžká věc! / Nemůže si nikam vyjít / ani sklenku piva vypít / ubohý mládenec. // Penízky rozmi-lé, / což se tak hněváte, / že mne pořád o samotě / v bidě, psotě a nuzotě / truchlit necháte? ...; **Pád říše**

Velkomoravské: Klesla vlasti berla, země stonem duni, / burou vane děsnou truchlolkavá věst: / „Šumte, dumné háje, toky, lkejte v tůni, / ztracen král, s ním stlána u hrob sláva, čest!“ ...; **Moravan:** ... a tam, kde svorná byla naše píle, / tam vždy jsme došli šťastně svého cíle... / Pohleď tam, horu na Hostýnskou, / jak jasně v blankyt nebes zírá, / viz onde Olomúcké nivy luzné: / Tu nade chatrou tatarinskou / křesťanská zvítězila víra... / ... spějme statně k slávě bez obavy, / ve svornosti poj se k druhu druh; / Moravo, Čech bratr tvůj, / věrně při něm vezdy stůj; / jednu máte matku, velkou vlast, / stejný váš je žal a stejná slast! **Píseň pražských turnéřův:** Hoj, vzhůru letem sokolím, / peruti k slávě zdújme; a jarým duchem zmlazeni / na právu vlasti stůjme! // My skokem, šermem sílíme / své tělo, noby, páže, / a tělem, duchem ssílení, / jsme vlasti první strážce. ...; **Stesky osiřelého:** ... Kdy přijdeš, dobo milená, / kde meškáš, pravdy právo? / zdaž dotouží se duše má, / že lidstvo bude zdrávo? / Zdaž zhyne mrzké násilí / a přijde volná doba? / zda ctnost a pravdu uvítá / kdy Slávy krásná koba?...

Verše vystihují autorovu vyzrálou osobnost, které vedle osobního osudu leží na srdci osud vlasti a stav společnosti, v níž je dáno básníkovi žít. Takto obraz básníka Alše Balcárka vnímal také Jan Neruda, který ve svém nekrologu na adresu bývalého studujícího v Olomouci pochvalně píše: „Jediné decennium a měli jsme o uznaný talent více. Zhynulá naděje.“

Jaroslava Čajová (* 1952) navštěvovala SVVŠ v Uničově; absolvovala studium francouzštiny, španělštiny a rumunštiny na MUNI (tehdy UJEP) v Brně. Profesionálně se věnovala překladatelství a tlumočnictví a managementu těchto činností. Založila soukromé nakladatelství JANUA.

» cajova.janua@seznam.cz

Stalo se v rondu

FRANTIŠEK VŠETIČKA

Zeď kostela sv. Michala

Varhany zdi rozezvučely,
já o jednu z nich se opíral,
jich zvuky se elektrizoval –
kol všechny prostory mlčely.

Zvuk si se mnou mile zahrával,
prostupoval mysl, plápolal –
varhany zeď rozezvučely.

Díky maestra Tencally,
jehož um nadále vynikal,
doplňován furiosem škál
varhan, jež zeď rozezvučely.

Tencalla

Giovanni Pietro Tencalla,
Hradiska stavitel skvělý,
odvážný tvůrce smělý,
jehož Olomouc uvítala.

Barokomil uvědomělý,
v barok ponořen celý,
toť Giovanni Pietro Tencalla.

Olomouc jej zlákala,
jeho oči jiný kraj zely,
tvůrčí energii probouzely
v člověku jménem Pietro Tencalla.

Na Svatém Kopečku

Na Kopečku Svatém
se setkali dva poeti,
kteří si nemohli rozuměti –
Wojtyła s Wolkerem bratem.

Prvního obklopili svatí,
kteří jsou setkáním jati
na Kopečku Svatém.

Pravím na tomto místě drahém:
Jeho verši se bude klaněti
celé příští století,
i na Kopečku Svatém.

Alej slova

Alej slova v Prudniku –
Długosz-Penca má tam větu
obrácenou cele k světu
a zahlobenou do chodníku.

Myslím, že se příliš nepletu,
Kulig v tvůrčím rozletu
oživuje alej v Prudniku.

V protáhlém zeleném parčíku
Ossoliński z Čechova podnětu
přemýšlí o novém námětu
a tříbí slova v Prudniku.

NOVINKY Z KNIHOVEN

Příběhy z knihovny už dávno překročily hranice Lipníka

Další díl našeho putování po knihovnách Olomouckého kraje pokračoval v Lipníku nad Bečvou. Paní ředitelka Pavlína Papežová zde buduje a zvelebují knihovnu za pomoci investic a dotací z fondů Evropské unie. V Lipníku také vymysleli celou řadu zajímavých akcí, které jim pomáhají budovat kolem knihovny komunitu místních lidí.

Jak jste spokojeni v současné budově knihovny?

Loni jsme oslavili sto let výročí založení knihovny v Lipníku. Ta se ve své historii mockrát stěhovala a různě „putovala“ po městě. V této budově jsme asi dvacet let a musím říct, že jsme spokojeni. Jsme v samém centru města, máme k dispozici krásný dvůr a Domeček, ve kterém máme k dispozici sál i zázemí. Pořádáme tam různé besedy, výstavy, tvořící dílničky pro děti a každoročně zde pasujeme prvňáčky. Dříve jsme pasovali v Domečku, ale za covidu jsme se přesunuli na dvorek. Na dvoře jsme loni nechali vyrobit speciální knihobudku a lavičky. Nainstalovali jsme také slunečnick, takže si tu lidé můžou posedět, něco si přečíst a vypít kávu. Myslím, že se nám to celkem povedlo a dvůr postupně zvelebujeme.

Jak se na chodu knihovny podepsal covid?

Jsem v knihovně dva roky, takže jsem nezažila období před covidem. Ale samozřejmě mám k dispozici statistiky, takže vím, jak se to vyvíjí z hlediska čísel. Dospělí čtenáři nám zůstali, tam není problém. Musím říct, že nám nejvíc ubyly děti. Byly zvyklé, že můžou v knihovně počkat na autobus, povykládat si s kamarády, něco si přečíst nebo třeba napsat úkoly do školy. To se teď moc neděje. Zůstali nám věrní čtenáři, ale je jich méně. Chodí nám na pravidelné úterní pohádkové čtení nebo besedy pro děti, tam je účast velmi dobrá. Ale v běžném provozu je dětí určitě méně. Nicméně na dětském oddělení máme velice šikovnou a kreativní kolegyni, která s dětmi hodně tvoří a stále pro ně vymýšlí různé aktivity, takže věříme, že se sem děti zase postupně vrátí. O dětské čtenáře se stále musí bojovat, takže zvažujeme, že se zaměříme už na ty úplně nejmenší děti. Líbilo by se mi mít v knihovně koutek pro miminka a jejich rodiče a pak také prostor pro teenagery. Teenageři mají už jiné potřeby, chtějí mít nějaký svůj prostor, kde nebudou pořád pod dohledem, kde si můžou povídat, číst. V pár knihovnách jsem takové prostory viděla a s teenagery jim to funguje.

Ředitelka knihovny v Lipníku Pavlína Papežová. Foto: Tomáš Chalupa.

Vidím, že plány a nápady máte, co dalšího chystáte?

Ano, plánů máme spoustu. Začali jsme už loni, kdy jsme instalovali nová světla v polovině knihovny. Máme opravenou zadní kancelář určenou pro regionální funkce, letos jsme do dětského oddělení dali nový koberec. Podali jsme ve spolupráci se zřizovatelem žádost o dotaci na rekonstrukci dospělého oddělení a studovny, kde je potřeba celý prostor zmodernizovat a zútulnit, zlepšit možnost posezení, aby lidé měli možnost v knihovně pobýt, dát si kávu, popovídat si spolu. Takže efektivněji uspořádat prostor, prosvětlit ho a udělat ho příjemnější jak pro čtenáře, tak i pro kolegyně z těchto oddělení. Vypadá to, že nám to klapne. Máme rozpracovaný i projekt na rekonstrukci Domečku, kde je špatná podlaha, málo úložného prostoru, zastaralé vybavení. Jak bude dotační titul, tak na to zkusíme získat nějaké peníze.

Zmiňovala jste program pro děti, máte i besedy pro dospělé?

Samozřejmě, že besedy pro dospělé pořádáme. Ale přiznám se, že se mi zdá, že se lidé odnaučili kamkoliv chodit. Snažíme se dělat besedy na různá témata, aby si každý mohl vybrat – měli jsme tu letos cestovatelskou besedu, besedu s módní návrhářkou, se spisovatelem, besedu o migraci, byl tu pan kastelán Jan Lauro z Helfštýna, který velmi poutavě vykládal o rekonstrukci. Bohužel lidé chodí málo. Je to asi kvůli tomu, že si v covidovém období zvykli sedět doma a už u toho zůstali. Nechodí do hospod, nechodí na besedy. Na besedu módní návrhářky jsme před covidem museli přidávat židle a sál praskal ve švech, teď přišlo pár lidí. Co vím, tak je to trend všude, lidé se prostě obecně stáhli domů, doba nám v tomhle moc nepřeje. Naštěstí chodí školy, tam je návštěvnost výborná. Hodně jsme se ale naučili pracovat s internetovým prostředím a dělat věci online.

Povídejte, jak to funguje?

Nahráváme například *Příběhy z knihoven* na kanál YouTube. Naposledy jsme natočili příběh *Prince Mamánka* z knihy Jana Budaře. Celkem jsme už nahráli 18 příběhů. Děti se na pohádky moc těší a sledují je s rodiči, za covidu byly velmi populární. Takže v tom budeme pokračovat a natáčet další. Za covidu jsme měli také dvě online výstavy. Jednu o J. A. Komenském a druhou naši tradiční vánoční. Jedna místní firma nám obě ty výstavy natočila a proběhly online. Ale hlavní je pro nás samozřejmě to, aby k nám lidé chodili. Teď je třeba celorepublikové téma knihoven „Udržitelnost“, aby se neplýtvalo nejen knihami. Takže se snažíme hodně z knih tvořit s dětmi

i s dospělými, už dvakrát jsme sbírali staré mobily. V rámci udržitelnosti jsme také rozjeli různé burzy a to je opravdu super, lidi to baví.

Jaké burzy máte na mysli?

Třeba hrnečková burza je velmi populární. Teď zkoušíme vyměňovat recepty, tak uvidíme, jak se zadaří. Na dětském oddělení právě běží burza plyšáků a ta má také velký úspěch. No ale vůbec nejlepší je *Rostlinkovna*, což je vlastně výměna rostlin. Navázali jsme tím na *Semínkovnu*, kterou máme už dlouho. *Rostlinkovnu* jsme měli na dvorku a to bylo opravdu super. Měli jsme tu pokojovky, vodní rostliny, různé sazenice, prostě cokoliv. Tahle akce nám fakt dobře funguje. Poslední věc,

kteřou bych zmínila, je projekt *Knihna do vlaku*. Už několik let dáváme každý týden vyřazené knihy na nádraží do regálu. Cestující si knihu můžou vzít nebo jen přečíst a přemístit na jiné nádraží. Já mám velmi ráda tyhle akce, které vytváří kolem knihovny komunitu lidí s podobnými zájmy. Jsem ráda, že jim můžeme a umíme nabídnout víc než jen klasické půjčování knih a že to celé dohromady dává smysl. Chci, aby u nás v knihovně bylo příjemné prostředí a lidé se sem vraceli nejen kvůli knihám.

Tomáš Chalupa

Studovna knihovny v Lipníku. Foto: Tomáš Chalupa.

KROK udělil cenu pro nejlepší povídku

Náš magazín se stal partnerem literární soutěže *Prvotiny 2022* pořádané Knihovnou města Olomouce. Soutěž je určena mladým autorům do 15 let a je vypisována v kategoriích próza a poezie. V kategorii próza patří Cena KROKu příběhu s názvem *Tajemství třetího kříže*, jehož úryvek si můžete přečíst níže. Vyhlášení soutěže proběhne v prosinci, jméno autora povídky zveřejníme v příštím čísle KROKu.

Tajemství třetího kříže

Jsou na tom hřbitově dva kříže nad dvěma hroby, jež jsou vysypané bílými kamínky. V místě, kam skoro nikdo nechodí. Kříže jsou kovové, namísto jmen mají pouze jednoduché tabulky s datem 5. 5. 1945. Jsou ty kříže dva, a přesto by tam měly být tři. Poslechněte si příběh třetího, neexistujícího kříže.

Řada koňských povozů se pomalu blížila k vrcholku kopce, podkovy hluše křístaly o žulové kostky dlažby silnice, lemované příkrčenými přízemními domky. Gertruda Ausbergová šla vedle žebříňáku a přes hlavy koňů, od jejichž nozder stoupala pára, našťvaně hleděla na vrcholek kopce. Jak daleko se ještě potáhneme?

Počátek března roku 1945 byl chladný a zpráva německého velitele nádraží o další cestě do šest kilometrů vzdálené jakési vesnice jménem Lautschim v ní probudila zbytek někdejší aktivity.

„To musíme zrovna tam a zrovna na otevřených vozech?“ zaútočila na něho, *„podívejte se kolem sebe! Samé děti, ženy a starci! Vždyť jde o naše zdraví!“*

Velitel vztekle mávl rukou a sledoval poslední vystupující ze starých osobních vagónů. Ze sudetského Slezska jich vlakem do pošumavské Kdyně přijelo na pět stovek a všechny bylo třeba umístit v okolních obcích do chvíle, než přijde pokyn k přesunu do Bavorska.

„Milostivá, tohle je válka a já mám svoje rozkazy“ odpověděl před rameno a zamířil k dopravní kanceláři.

Poslední týdny na železnici připomínaly všechno, jen ne akurátní německý pořádek a pouze řízením osudu nedošlo zatím k žádnému většímu karambolu. Vlaky na této vedlejší trati jezdily oběma směry bez jakéhokoliv harmonogramu a někdy se zdálo i bez jakékoliv logiky. Přednostní vojenské transporty mířily od Klatov k Domažlicím, některé vykládaly v Janovicích, jiné stály na kusých kolejích stanic – v téhle oblasti Wehrmacht už nebojoval.

Gertruda Ausbergová pochopila, že tady nic nemůže a vrátila se ke své dvanáctileté dcerce sedící ve starožitném křesle, zabaleném v kdysi bílém potahu. Vzít s sebou kromě nejn nutnějších povolených věcí křeslo a intarzovaný stolec s mnoha malými zásuvkami si vydupala u vlaku v Troppau, městě s podivným českým názvem Opava.

Obojí nábytek teď ležel uložený na žebříňáku, na nějž se kromě žen a dětí muselo vejít dalších osm lidí se svými ranci a kufry – jedenáct povozů vezlo 110 lidí určených do toho Lautschimu.

Dohnálek ve starém hubertusu šel vedle svého povozu pěšky a občas jen mírně potřásl opratěmi. Rozkaz přivést tyhle národní hosty se nelíbil

jemu ani ostatním sedlákům, kteří vlastnili koně a povozy, jenomže pořád ještě byli pod německou protektorátní mocí a vzpírat se bylo o život. Jedinou útěchou jim byly zprávy ze zakázaného rádia Londýn o postupu americké armády Bavorskem směrem k českým hranicím a pohled na letadla s bílými hvězdami na trupu, která létala nad okupovaným územím zcela volně a ostřelovala lokomotivy vojenských i civilních vlaků. Škoda, že tenhle vynechali, zalitoval Dohnálek a otočil se na své pasažéry. Seděli mlčky, prázdné pohledy, občas mezi sebou prohodili pár německých slov, nerozuměl jim a připadali mu všichni šediví, všichni, i děti. Snad kromě ženy, která šla taký pěšky. Zaujala ho už při nastupování a nejen svým požadavkem umístit na vůz i křeslo a malý stolek. Nebyla stará, hádal by jí necelých čtyřicet, obličej na rozdíl od stejně starých vesnických žen bez vrásek, energická brada, v krátkém rozhovoru s německým důstojníkem na nádraží bojovně vysunutá dopředu... Holt Němka, ušklíbl se Dohnálek a dál si hleděl koní.

Do vsi už nebylo daleko, po mostě na vrcholu kopce křížovala silnice trať, před zatačkou dole míjeli sešlý hostinec „U Kreslů“, jenž prožil největší svoji slávu před padesáti lety při stavbě trati a impozantního kamenného mostu s deseti oblouky, křivolakou silnicí lemovanou nízkými patníky projeli kolem několika domků vpravo a odtud už byla vidět kostelní věž. Na silnici byl čilý provoz, vojenské džípy převážely důstojníky stále blíž a blíž k bavorské hranici, mezi autáky se proplétaly motocykly se sajdkou, na otevřených autech seděli vojáci s přilbami naraženými do obličejů a zamračeně se dívali na karavanu, kterou míjeli – před šesti lety jeli opačným směrem a zpívali.

Koně pookřáli blízkostí svých stájí, pod zatačkou kolem gotického kostela s náhrobky hřbitova silnice klesala dolů do vesnice: hned na kraji vpravo u dvoupatrové budovy vedle hostince zastavili. Na malé ploše před školou, nyní vyhrazenou jako ubytovna pro německé navrátilce do staré vlasti, došlo ke zmatkům, všechny povozy se tam nevešly, poslední z nich překážely na silnici, auta i motorky troubily a koně se škubali, sedláci s opratěmi v rukou se je snažili uklidnit a jadrně nadávali. Stěhování lidí dovnitř organizovali dva muži z klatské služebny gestapa v civilu, v úzké chodbě se všichni strkali, tahali za sebou těch pár věcí, které měli s sebou, přes všechn zmatek z nich byla cítit úleva – dlouhé cestování skončilo, alespoň na pár dnů nebo týdnů.

Gertruda Ausbergová měla štěstí, její povoz byl vpředu, a tak si mohla vybrat kovovou patrovou postel v rohu rozlehlé přízemní místnosti, po jejímž naplnění museli další šlapat po schodech do patra. A tady měli všichni zůstat do chvíle, než je odvezou na území Bavorska.

Jak je to proboha dlouho, co jsme se stěhovali na východ, ptala se sama sebe Gertruda, a docela jinak? Pět let? Šest? Počátkem dubna 1939 nastoupila spolu s manželem, tehdy šestiletou dcerou Hildou a služkou Raimundou do vagónu první třídy, aby se vydali do hlavního města sudetského Slezska Troppau. Do prostorného a zařízeného bytu v prvním poschodí největší budovy náměstí si tehdy kromě osobního prádla a oblečení přivezla i křeslo s vyřezávaným opěradlem a područkami, polstrované temně rudým plyšem s motivem kytek a intarzovaný stolek...

Hanse koncem předchozího roku povýšili, z vedoucího malé bankovní filiálky Münchenbank

s několika zaměstnanci ve čtvrti Obegiesing udělali ředitele pobočky v tom Slezsku, žádný strach, pane Ausbergu, ujišťoval jej předseda správní rady banky, jedete do německého prostředí, většina obyvatel je členy Sudetoněmecké partaje a lidi z Říše tam rádi přivítají... Časem se ukázalo, že to tak docela pravda nebyla, místní Němci chtěli ve významných funkcích úřadů sedět sami a přistěhovalce z Říše a zvláště z velkých měst vnímali jako cizorodý prvek.

To ale byla jediná piha na kráse těch časů, zasnila se Ausbergová, atmosféru tehdejší doby nezažila nikdy předtím a už vůbec ne potom. Vojáci Wehrmachtu při cestě dál na východ usazeni na vagónech kolem zbrusu nových tanků a děl měli v očích odhodlání a ve tvářích úsměvy, připravoval se útok na Polsko, o rok později už byla vojska skoro v celé západní Evropě, všichni oslavovali Adolfa Hitlera a budoucnost byla vykreslena jako na kolorovaných pohlednicích velkých světových metropolí, to všechno bude patřit nám, Němcům, podlehla i Gertruda Ausbergová tomu mámení... A nebylo divu.

V Troppau patřili mezi místní honoraci, dva lékaři, soudce, profesor německého gymnázia a samozřejmě jejich manželky, dobré jídlo a vybraná vína byla první dva roky samozřejmostí, a tak to bude navždy.

Koncem dvaadvacátého roku i do měšťanského bytu pokradmu vstoupila válka, kterou Vůdce vedl daleko v Rusku, měla to být záležitost jednoho roku, jenomže konečné vítězství se začalo nějak protahovat. Vánoční svátky byly jako ty předchozí skvělé, ale ve tvářích lidí znalých situace na frontě se čas od času objevil zákmit nejistoty.

Křáááp, ozvala se plechová rána z chodby, Gertruda sebou trhla a rázem byla zpátky

v realitě, v umývárně na jejím konci spadlo někomu už beztak otlučené plechové umyvadlo na zem, za tři týdny pobytu v sále bývalé tělocvičny – proč to trvá tak dlouho, tenhle stav, napadlo ji už stokrát – ve společnosti žen, dětí a starých mužů, kteří už nemohli bojovat, měla nervy nadranc, přes místnost byly natažené šňůry, na nichž se sušilo prádlo špatně vyprané v levném jádrovém mýdle, jež se s vůní mýdla toaletního nedalo nikdy porovnat...

„Mutti,“ přiběhla k matce sedící v křesle vedle postele místnosti malá Hilda, „*můžu si jít s holka-ma brát ven?*“

Do dveří nakukovala tři děvčata, dvě bydlela v budově nahoře, třetí neznala, kdo je to, zajímala se, ta bydlí v hospodě u silnice, odpověděla Hilda a matka kývla. Do sálu zašlé hospody nastěhovali zbylé lidi z transportu, moc ji nezajímali a nebyla se tam ani podívat.

Březnové sluneční paprsky už dostávaly sílu, na koncích bohatých větví lip kolem kostela se klubaly svěže zelené lístečky, od sochy svatého Jana Nepomuckého hleděla Gertruda na panoráma modravých kopců na druhé straně rozlehlého údolí: za jejich vrcholy bylo Bavorsko. Tam brzy pojedeme a konečně se vrátíme domů, do Mnichova, snad nebude město v troskách, utěšovala se, snad náš starý byteček v činžovním domě zůstal celý. Po silnici projížděla vojenská auta v obou směrech, na některých seděli vojáci, jejich nadšení během let vyprchalo, nezpívali, ale taky se nejspíš nechystali válčit, ačkoliv Vůdce v rádiu vyzýval k boji do posledního muže. Jenomže komu by se chtělo umírat, když všechno bylo ztracené a podle všeho už dávno.

Jen nerada vracela se Trudi, jak jí ve chvílích klidu a pohody říkal manžel, do budovy svého...

Nové publikace VKOL

Hned dvě nové publikace vydala VKOL na podzim letošního roku. Na začátku září byla pokřtěna kniha historika VKOL Mgr. Lubomíra Novotného mapující nelehké životní osudy prostějovského rodáka a olomouckého státního zástupce Františka Doležela, jenž byl pověřen vyšetřováním tzv. krčmaňské aféry a od jehož smrti uběhlo letos v září 50 let. Autor knihy *Nikdy to nevzdám! Životní zápasy právníka Františka Doležela (1900–1972)* zachycuje Doleželovo dětství, mládí, jeho prvorepublikovou justiční kariéru či působení v odboji za 2. světové války. Nevynechává ani boj Františka Doležela s komunistickou mocí a těžké roky vazby a výkonu trestu, jež v otřesných podmínkách strávil v letech 1948–1955 na Pankráci, Ruzyni, na Bartolomějské „čtyřce“ či Bohnicích. Publikace obsahuje 480 stran, spoustu dobových a současných fotografií, map a archivních dokumentů. Vydání knihy finančně podpořila statutární města

Olomouc a Prostějov, Olomoucký kraj, advokát Mgr. Martin Začal, Unie státních zástupců ČR.

Druhou publikaci vydala VKOL pouze o měsíc později, na začátku října. Titul historičky VKOL Kristýny Bařinové *Život je mnoho. Cesta olomouckého starosty Richarda Fischera* seznamuje čtenáře s neprávem pozapomenutou, ale významnou osobností loštického rodáka, olomouckého starosty v letech 1923 až 1939, advokáta, politika, žurnalisty, literáta a především zapáleného českého vlastence JUDr. Richarda Fischera, od jehož narození letos uplynulo 150 let. Aktivní profesní život Richarda Fischera se odehrával na pozadí přelomových událostí rakousko-uherské monarchie, první i druhé republiky a částečně také období okupace. Více než padesát let zasvětil prosazování českých národních snah, spravedlivému fungování komunální politiky a podpoře a obhajobě potřeb a požadavků českého národa. Kniha o 280 stranách je doplněna bohatou obrazovou přílohou. Množství hodnotného materiálu zapůjčili také Fischerovi prapopotmci. Publikaci finančně podpořilo statutární město Olomouc, město Loštice, VHS Olomouc, a. s., firma A. W., spol. s r. o., a Advokátní kancelář Ritter-Šťastný.

Veškeré publikace vydané VKOL jsou k prodeji u Informační služby nebo v e-hopu na www.vkol.cz.

Olomoucký kraj zná svého nejlepšího venkovského knihovníka za rok 2022

V úterý 25. 10. proběhlo v Sále Václava III. Vlastivědného muzea v Olomouci slavnostní předávání ocenění *Nejlepší venkovský knihovník Olomouckého kraje za rok 2022*.

Slavnostním aktem byl zakončen již 6. ročník soutěže, kterou Vědecká knihovna v Olomouci pořádá společně s Olomouckým krajem. Cílem ocenění je především poděkování aktivním knihovníkům venkovských knihoven za jejich práci a obětavost a zároveň pozvednutí prestiže jejich činnosti a vyjádření podpory těmto pracovníkům na krajské úrovni.

Vítězky soutěže o *Nejlepšího venkovského knihovníka Olomouckého kraje za rok 2022* (zleva): Eliška Tomečková, Františka Michnová, Andrea Vernerová (s kyticí). Foto: VKOL.

Výsledky letošního ročníku:

1. místo – Eliška Tomečková z Místní knihovny Velký Týnec
2. místo – Františka Michnová z Obecní knihovny Bochoř
3. místo – Andrea Vernerová z Místní knihovny Nový Malín

Ceny výherkyně převzaly z rukou hejtmana Olomouckého kraje Josefa Suchánka, náměstka hejtmana Iva Slavotínka, radního pro oblast kultury a památkové péče Jana Žúrka, předsedy kulturní komise Ol. kraje Josefa Ťulpíka, vedoucího odboru sportu, kultury a památkové péče Ol. kraje Petra Flory a ředitelky VKOL Ivety Ťulpíkové.

Doleželovým osudem jsem byl zcela pohnut

Rozhovor s Jiřím Havelkou

Ve čtvrtek 10. 11. 2022 proběhla v Galerii Špalíček Muzea a galerie v Prostějově vernisáž výstavy a křest knihy historika Vědecké knihovny v Olomouci Lubomíra Novotného *Nikdy to nevzdám. Životní zápasy právníka Františka Doležela (1900–1972)*. Slavnostní akce se zúčastnil i režisér Jiří Havelka, čehož využil autor publikace a položil mu pár otázek.

Pane režisére, kdy a kde jste se setkal se jménem prostějovského rodáka a olomouckého státního zástupce Františka Doležela?

Poprvé jsem osobu Františka Doležela zaregistroval skrze pana Františka Hýbla, když jsme se začal zhruba před sedmi lety více zajímat o hromadnou popravu na Švédských šancích. A potom také z rozhovorů s paní Medardou Pustajovou.

Jako jihlavský rodák jste byl od dětství konfrontován s dřívější přítomností německého obyvatelstva v Čechách a na Moravě. Jihlavský německý jazykový ostrov tvořil významnou součást německého osídlení v českých zemích už od středověku. Plyne z tohoto váš zájem o poválečné procesy vyhánění a vysídlování německého obyvatelstva?

Je pravda, že jsem vždycky nějak vnímal, že babička mluví německy a povídala mi příběhy

o německých sousedech z její rodné Vyskytné. A moje máma celý profesní život učí němčinu. Ale jinak jsme začal ty místní souvislosti více chápat až v rámci jihlavského gymnázia. A taková zásadní iniciace přišla skrze masakr u Dobronína na Jihlavsku, respektive především skrze odkrývání masového hrobu.

V knize *Nikdy to nevzdám. Životní zápasy právníka Františka Doležela (1900–1972)* tvoří období tzv. třetí republiky, tedy let 1945–1948, hlavní etapu Doleželova profesního života. Doležel zde figuruje jako postava vystupující v roli vyšetřovatele (např. tzv. krčmaňské aféry), žalobce, nařčeného i svědka a svádí mnoho zápasů často i vítězných. Tedy předúnorový čas nebyl v jeho životě jen sérií porážek a nekomunistického ustupování. Jak vy sám vnímáte onen mezičas mezi květnem 1945 – únorem 1948?

Čím víc se o tomto období dozvídám, tím víc si uvědomuju, jak nemožné je poznat cokoli z historie zcela komplexně. Tím nemyslím relativizování, myslím tím nemožnost pochopit všechny příčiny na všech úrovních, které nakonec vedou k tomu, že se demokracie změní v totalitu. Jednou z možností je nahlédnout na toto období skrze konkrétní postavy a jejich jednání a v tom

je osud Františka Doležela, respektive jeho boj o vládu práva v době eroze právního státu, jedinečný.

Čím vás postava Františka Doležela a vůbec sága jeho rodiny v kontextu moderních českých dějin od starého Rakouska až po 90. léta 20. století zaujala?

Knihu teď teprve dočítám a už nyní jsem zásadně překvapen z jeho soudních pří a bojů proti pomluvám v době ještě předválečné. Ale hned v úvodu si mě kniha *Nikdy to nevzdám!* získala zevrubným vykreslením rodinných poměrů Doleželových, do kterých se František narodil, a také popsáním dobové situace města Prostějova. Člověk si uvědomí, jak zásadní pro budoucí směřování jsou ta první formativní léta života.

Diváci vás znají především z vašich oceňovaných filmových režijně-scénářistických

(*Vlastníci*, *Mimořádná událost*), hereckých (*Vojtěch Bohdanovský v Hřebejkově Pozdí událostí*, odehrávajícím se v přítažlivých kulisách Olomouce, či jako filmový zeť Jiřího Bartošky Erik v *Teorii tygra*) a divadelních (především spolupráce s pražským divadlem VOSTO5) počínů. Neuvažujete o tom, že byste adaptoval (třeba i ve spojitosti s tzv. krčmaňskou aférou) i životní příběh Františka Doležela?

Já sám se považuju především za divadelního autora a v tomto smyslu mě životní příběh Františka Doležela zajímá nesmírně. Když se mi poprvé dostala do rukou zpráva, kterou sepsal pro Nejvyšší soud v rámci rehabilitačního řízení na konci 60. let 20. století, byl jsem tím textem, těmi formulacemi, tou pregnantností, tím osudem zcela pohnut, až uhranut a v takových chvílích víte, že už to nelze opustit.

Lubomír Novotný

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Výstavy

Lukáš Horký: V tiché krajině pod Králickým Sněžníkem

1. 11. – 30. 12. 2022 / Galerie Biblio, Bezručova 2
Výstava fotografií audiovizuálního umělce Lukáše Horkého, který po více než desetiletí dokumentuje krajinu bývalých Sudet zasaženou poválečným odsunem německého obyvatelstva. Snímky z prostředí severomoravských pohraničních hor jsou součástí již vydaných i připravovaných knižních titulů ediční řady Urle z nakladatelství Surbanz. Výstava je součástí festivalu *Olmützer Kulturtag*.

Foto: Lukáš Horký.

Olga Havlová a Výbor dobré vůle

2.–31. 1. 2023 / Galerie Biblio, Bezručova 2
Třiatřicet fotografií umístěných na 26 plakátech zobrazuje počátky činnosti Výboru dobré

vůle – Nadace Olgy Havlové, setkávání paní Olgy s dětmi a dospělými se zdravotním postižením, ale také se spřízněnými osobnostmi, například s princeznou Dianou, hercem Alainem Delonem či španělskou princeznou Kristýnou. Další fotografie zachycují prostředí tehdejších psychiatrických léčeben a ústavů sociální péče. Fotografie pořídili známí fotografové Ondřej Němec, Bohdan Holomíček, Přemysl Fialka, Gabriela Čapková, Zdeněk Chrapek a další.

Akce pro veřejnost

Skryté poklady Rakouska

23. 11. 2022 / 17.00 / sál volného výběru, Bezručova 2
Rakousko je nádherná země plná přírodních, historických a gastronomických pozoruhodností. Někdy jsou však skryté oku návštěvníka. S novinářkou Pavlou Apostolaki poznáte utajené skvosty Rakouska. Vypravíte se do zlatého Innsbrucku i hudebního Eisenstadtu. Oslní vás lesk křišťálů ve Wattens, úchvatný zámek Ambras a magické termální lázně Rogner Bad Blumau. Zažijete vodní hrátky s arcibiskupem, korutanskou cestu do nebes a nakonec ochutnáte soví víno v Burgenlandu. Vstup zdarma. Více informací a možnost rezervace předem na www.vkol.cz.

Krajina v tísní – film a debata

29. 11. 2022 / 17.00 / sál volného výběru, Bezručova 2
Bleskové záplavy i vysychání krajiny jsou projevem proměn globálního klimatu i důsledkem našeho zacházení s přírodou. Film zdůrazňuje dlouhodobý a dalekosáhlý důsledek špatného nakládání

s českou krajinou. Kombinuje výpovědi odborníků, záběry aktuálních problémů i animované sekvence. Po projekci bude následovat moderovaná debata s Mgr. Tomášem Daňkem, Ph.D., z katedry rozvojových a enviromentálních studií FF UPOL. Akce se uskuteční ve spolupráci s neziskovou organizací Člověk v tísni. Vstup zdarma. Více informací a možnost rezervace předem na www.vkol.cz.

Kinderklub – vánoční besídka

30. 11. 2022 / 16.30 / německá knihovna, Bezručova 2
Němčina pro děti od 4 do 8 let přímo v knihovně!
Hry, písničky a pohádky pod vedením zkušených lektorek si mohou vyzkoušet děti z českých i ze smíšených rodin. Více informací na www.vkol.cz.

Jihoafrická republika, Svazijsko a Botswana – hledání té pravé Afriky

5. 12. 2022 / 17.00 / sál volného výběru, Bezručova 2
Cestovatelská beseda mladého cestovatele Tomáše Štěpána zavede návštěvníky do jižního cípu

Foto: Tomáš Štěpán.

Afriky – Jihoafrické republiky, Svazijska a Botswany. Chybět nebudou ani divoká zvířata, Dračí hory či potápění za velkým bílým žralokem. Více informací a možnost rezervace předem na www.vkol.cz.

David Jakš: Míň než kopnout si do psa: Z Asie na vlnách Radiožurnálu

31. 1. 2023 / 17.00 / sál volného výběru, Bezručova 2
Záhadný případ ztracených dětí v nebezpečné thajské jeskyni, děsivé utrpení rohingských uprchlíků, kterým svět neumí pomoci a nakonec se jich ujímá jedna z nejchudších zemí světa, nebo zákulisí obou summitů Donalda Trumpa a nejtvrďšího diktátora současnosti – Kim Čong-una, či první dny pandemie covidu-19 tam, odkud se rozšířila a kde její původ dodnes tají – přímo v Číně. O tom všem popovídá zahraniční zpravodaj Českého rozhlasu David Jakš, který v rámci přednášky představí svou novou knihu. Více informací a možnost rezervace předem na www.vkol.cz.

Semínkovna

v době otevření knihovny / přízemí hlavní budovy VKOL, Bezručova 2
Sázejte, sklízejte, sdílejte... svobodně, ekologicky a ekonomicky!

Tak jako se v knihovně půjčují knihy, semínkovna nabízí osivo do vaší zahrádky. Tak jako se do knihovny knihy po přečtení vracejí, tak i při sklizni vaší zeleniny myslte na sdílení sklizených semínek v semínkovně. Semínkovnu nyní najdete také v přízemí hlavní budovy VKOL včetně doporučené literatury k pěstování semen a ekologickému zahradničení. Více informací o semínkovně a její pravidla naleznete na www.vkol.cz.

Muzeum a galerie v Prostějově

Hlavní budova

nám. T. G. Masaryka 2

Příběh železa

aneb železo v přírodě, dějinách a experimentu

vernisaž ve čtvrtek 16. 2. 2023 v 17:00 hodin

16. 2. – 30. 7. 2023

Výstava mapuje historii výroby a zpracování železa od pravěku až po současnost. Geologická část pojednává o minerálech železa a typech železných rud a jejich zpracování v České republice i v Evropě. Archeologická část prezentuje nálezy železných předmětů od starší doby železné až po novodobé řemeslné nástroje. Výstava je zapůjčena z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a doplněna o zajímavé nálezy z Prostějovska.

Restaurovaný kříž Smržice / Dvanácte vrchů ten strom má

vernisaž ve čtvrtek 9. 2. 2023 v 17:00 hodin

10. 2. – 23. 4. 2023

Od roku 2023 hodlá Muzeum a galerie Prostějově s každoroční pravidelností představit v jednom z výstavních sálů hlavní budovy vybraný zrestaurovaný předmět z vlastních sbírek. Chceme tak návštěvníkům zprostředkovat neveřejnou práci restaurátorů a konzervátorů nejen naší instituce, ale i externích specialistů. Výstava představí kompletně zrestaurovaný hřbitovní kříž z roku 1832, který pochází ze zrušeného farního kostela ve Smržicích. Železný kříž na pískovcovém soklu s výjimečně dochovanou kovovou schránkou, v níž je ukryta olejomalba modlící se dívky v hanáckém kroji, je od roku 2013 zapůjčen do stálé

expozice *Od kolébky do hrobu* ve Vlastivědném muzeu v Olomouci. Po jeho náročném restaurování v roce 2022 chceme tento sbírkový předmět spolu s dalšími třemi unikátními schránkami představit v prostějovském muzeu.

Dvanácte vrchů ten strom má je název výstavy zapůjčené z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Výstava představí na pozadí křesťanského liturgického roku známé i méně známé svěťce a svátky, jejich reflexi v kramářských písních a lidové kultuře.

Broučci. Pohádka pro malé a veliké děti

vernisaž ve čtvrtek 24. 11. 2022 v 17:00 hodin

25. 11. – 29. 1. 2023

Muzejním tématem výstavy letošních Vánoc jsou *Broučci* Jana Karafiáta (1846–1929). Své nejslavnější dílo vydal autor v roce 1876 anonymně. Uvedení jména spisovatele se kniha dočkala až ve svém desátém vydání roku 1912. Letos tak slavíme 110. výročí „odtajnění“ autora. Netradiční výstava je vytvořena z modrotisku – obrazů a bytových doplňků výtvarnice Antonie Dostákové ze Starého Města u Uherského Hradiště. Velice půvabné a atraktivní předměty, které představují svět broučků, jsou využitelné v současném moderním interiéru, kde se dají dobře uplatnit nejen v kuchyni, ale i obývacím pokoji, ložnici nebo dětské herně. Kromě toho, že jde o ruční práci, v poslední době tolik ceněnou, vyznačují se velmi moderním vzhledem, který zůstává nadčasový. Modrotisk se v posledních letech dostává opět do módy a nabývá na popularitě, což potvrzuje skutečnost, že se v roce 2018 stal šestou tradiční dovedností nehmotného kulturního dědictví České republiky na Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury UNESCO. Paní Dostáková staré

řemeslo barvení plátna, jehož historie sahá do Číny druhého tisíciletí před naším letopočtem, nejen využívá a propaguje, ale dává mu nový rozměr svými originálními nápady a způsobem ztvárnění. Výstava barvitě zobrazuje pohádkový svět broučků prostřednictvím trojrozměrných maňásků – světlušek, chaloupek a pařezů, a poukazuje na důležitost rodinných vztahů a teplo domova, sdílené hlavně o Vánocích. Součástí výstavy je ukázka ilustrací různých vydání knihy *Broučci. Pohádka pro malé a velké děti* publikovaných v rozmezí více než sto let.

Kunstkamera Jana Švankmajera

do 8. 1. 2023

Kunstkamera je výraz, který se používal pro předchůdce muzeí, tzv. kabinetů kuriozit, zvláštěností či podivností. Jde o sbírku neobvyklých

Foto: Michal Zajaček.

artefaktů, které ukazují svět pomocí přírodnin, ale také rituálních a uměleckých předmětů. Výstava představuje podivuhodný svět kunstkamery, která se nachází v Horním Staňkově a byla vytvořena Janem Švankmajerem. Tu ve svých fotografiích ve spolupráci s Milošem Karáskem zachytil Michal Zajaček. Výstava je doplněna artefakty z tvorby Jana Švankmajera a plastikami z Afriky a Oceánie.

Miroslav Wagner. Kresby a pastely

do 29. 1. 2023

Miroslav Wagner je autorem, který svou soustředěnou a celoživotní prací vytvořil několik početných i méně početných souborů zpracovaných rozdílnými technikami. Celou jeho tvorbu spojuje nápadně citlivá práce s materiálem, především patrný vztah k papíru a písmu uplatňujícímu se také ve vztahu ke grafickému designu, ilustraci a typografii. Mnozí ho znají jako autora ilustrací slabikáře *Máma, táta, já a Eda*. Výstava vznikla při příležitosti 80. narozenin autora a představuje především kresby a pastely, dva dosud nevystavované soubory vytvořené Miroslavem Wagnerem od roku 2011 do současnosti. Od listopadu bude v prodeji také doprovodný katalog.

Přednáška

Opomíjený prostějovský rodák Jan Filipец

přednáší Mgr. Václav Horák (MGP)

čtvrtek 1. 12. 2022 v 17:00 hodin, přednáškový sál na nám. T. G. Masaryka 2, Prostějov, vstupné 30 Kč
Jen málo Prostějovčanů zná Jana Filipce, středověkého politika, diplomata a církevního hodnostáře evropského významu, přestože můžeme denně jeho jméno vidět na cedulích označujících prostějovské náměstí. Pokud vás zajímá, kdo to tedy

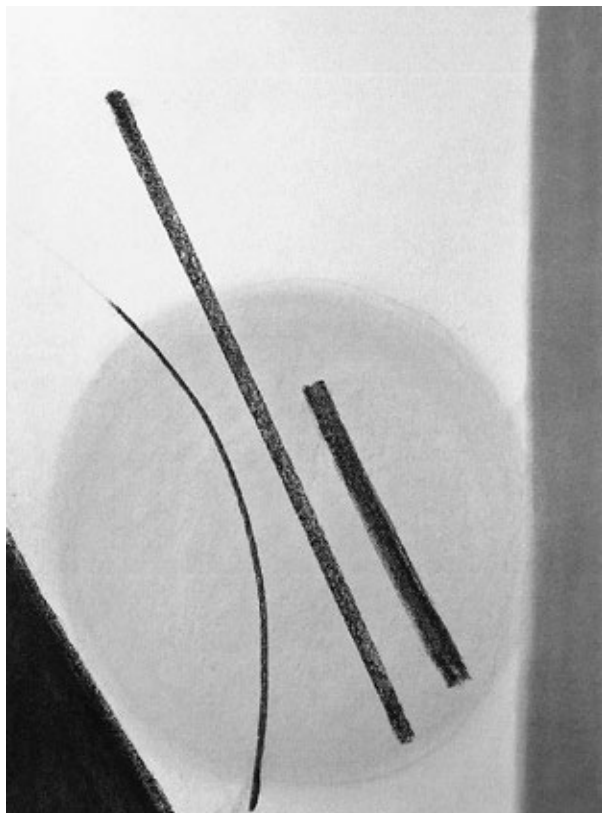
vlastně byl, čím byl významný a jaký je jeho odkaz, přijďte na přednášku.

Tvořivé dílny

5. 12. od 16:00 hodin *Na Svatého Mikuláše už je zima celá naše.*

16.12. od 16:00 hodin *Půjdem spolu do Betléma.* (betlémy)

19. 12. od 16:00 hodin *Nesem Vám noviny.* (ozdoby ze slámy a papíru)

Miroslav Wagner, *Variace na dané téma I*, 2020. Foto: Vlasta Krautová.

20. 12. od 16:00 hodin *Vánoční zvonky zvoní.* / Och christmas tree, och christmas tree. (vánoční baňky)

21. 12. od 16:00 hodin *Štědrý večer nastal.* / *Nepovím vám, nepovím, jaké dělám cukroví.* (pečení cukroví)

Galerie Špalíček

Uprkova 18

Nikdy to nevzdám! Životní zápasy právníka Františka Doležela (1900–1972)

do 5. 2. 2023

Výstava věnovaná osobnosti právníka a státního zástupce Františka Doležela doprovází vydání stejnojmenné knihy historika Mgr. Lubomíra Novotného. Oba počiny představují veřejnosti téměř zapomenutého prostějovského rodáka, který se do širšího povědomí veřejnosti dostává pozvolna až v posledních letech. V roce 2017 byl František Doležel oceněn Cenou města Prostějova za celoživotní boj za pravdu, spravedlnost a lidská práva a v roce 2019 mu byla na domě č. 7 na Žižkově náměstí v Prostějově odhalena pamětní deska. Knihu Mgr. Lubomíra Novotného mohou po dobu konání výstavy návštěvníci zakoupit na pokladně Galerie Špalíček a také na pokladně hlavní budovy na náměstí T. G. Masaryka 2.

Hvězdárna Prostějov

Kolářovy sady 3348

Činnost hvězdárny se zaměřuje zejména na vzdělávání dětí a mládeže. Dětem nabízí kromě kroužků a programů pro školy a školky také astronomické pohádky, které uvádí každou středu od 15:30. Několikrát do roka také uspořádává celý týden astronomických pohádek. Tentokrát se jej

rozhodla spojit s předvánočním časem. Od pondělí 19. 12. do čtvrtka 22. 12. si tedy mohou rodiny s dětmi přijít poslechnout astronomickou pohádku vždy od 15:30.

Pozor, od října 2022 se mění časy pozorování. Pozorování Slunce, při kterém se o naší nejbližší hvězdě dozvíte spoustu zajímavých informací a na vlastní oči spatříte fotosféru i chromosféru, probíhá od září do února každý čtvrtek a pátek od 14:00. Večerní pozorování, u kterého vás pracovníci hvězdárny provedou hvězdnou oblohou a ukáží souhvězdí, dvojhvězdy, hvězdokupy, mlhoviny, galaxie, planety i měsíce, můžete navštívit od září do února každý čtvrtek a pátek od 21:00.

Každý měsíc hvězdárna také organizuje odbornou přednášku na zajímavá (nejen) astronomická témata. V prosinci se přednášky ujme Mgr. Pavel Gabzdyl, známý český popularizátor našeho nejbližšího vesmírného souseda – Měsíce. Právě Měsíci se bude přednáška věnovat, uskuteční se ve čtvrtek 8. 12. od 18:00.

Na všechny akce, pozorování i přednášky rezervace na telefonním čísle 724 013 039.

Muzeum Komenského v Přerově

Horní náměstí 1, Přerov (přerovský zámek)

Čtvero ročních období – PODZIM

1. 9. – 24. 11. 2022 / chodba v 2. patře přerovského zámku

Instalace výstavy školních obrazů na téma *Čtvero ročních období* ve 2. patře přerovského zámku je obměňována každý čtvrtrok tak, aby ukázala reálnou roční dobu. V prosinci roku 2021 jsme začali

zimou, v březnu 2022 pokračujeme jarem, v červnu létem a skončíme v září podzimem. Můžete tak vždy porovnat obrazy zvoleného ročního období v časovém rozmezí více než sta let.

V prvních ročnících školní docházky si žáci vytvářejí představu koloběhu ročních období na základě pozorování změn v přírodě a v činnosti lidí. K tomu byly účinnou pomůckou soubory většinou čtyř nástěnných tabulí od jednoho výtvarníka, často s podobnou krajinou, zachycenou od jara do zimy. Nejstarší vystavené školní obrazy vznikly v osmdesátých letech 19. století, nejnovější tabule pak patří k současné produkci z nakladatelství Alter, Scientia a NovaDida.

Vánoce na zámku

29. 11. 2022 – 8. 1. 2023 / Velký výstavní sál, kruhový sál a předsálí, 2. patro přerovského zámku
Stalo se již zavedenou tradicí, že Muzeum Komenského v Přerově každoročně umožňuje svým návštěvníkům v závěru roku nasát voňavou adventní atmosféru a naladit se na období vánočních svátků.

Jako každý rok bude vánoční výstava připomínat lidové zvyky a tradice, ale i duchovní hodnoty těchto křesťanských svátků. Nebude chybět ani veřejností oblíbený Zbořilův betlém, sestavený opět v novém netradičním aranžmá. V letošním roce navíc bude výstava doplněna o stovky plyšových medvědů a medvídků ze sbírky Svatavy Ryparové. Těšit se můžete na roztomilé chlupáče nejrůznějších rozměrů, zpracování i stárí. Bohatou výzdobu výstavy opět dokreslí kolekce nejnovějších baněk sklářského družstva Slezská tvorba Opava prezentovaná na živých jedlích.

Slavnostní zahájení vánoční výstavy proběhne na první adventní neděli 27. 11. 2021

od 17:30 hodin ve 2. patře přerovského zámku (vstup zdarma). Výstavu během prosince také doplní edukační program pro školní skupiny a o víkendu 10. a 11. 12. 2022 od 9.00 do 16.30 hodin proběhne tvořivá dílna pro širokou veřejnost – ruční malování skleněných baněk (65 Kč/osoba – v ceně je vstupné do výstavy a 1 baňka). Více informací o doprovodných akcích najdete na webu muzea: <https://prerovmuzeum.cz>.

HRAD HELFŠTÝN

Týn nad Bečvou 333

Otevírací doba v měsíci listopadu:

Od 5. 11. do 27. 11. 2022 hrad otevřen veřejností pouze o víkendech, 9–16 hodin.

Přestože se Helfštýn pomalu chystá na svůj pravidelný zimní odpočinek, máme pro vás dobrou zprávu: hrad mimořádně otevře své brány ve čtvrtek a pátek 17. a 18. 11. 2022 (9–16 hodin) u příležitosti státního svátku.

OKU
Olmützer
Kulturstage

Lukáš Horký

výstava fotografií | 1. 11. – 30. 12. 2022

V tiché krajině pod Králickým Sněžníkem

7. 11. | 17:00 | vernisáž výstavy

VKOL | Bezručova 2

VĚDECKÁ
KNIHOVNA
V OLOMOUCI

VKOL

Surbanz

 Olomoucký kraj

 Kulturstiftung
der Deutschen Vertretung

 **GOETHE
INSTITUT**

Univerzita Palackého
v Olomouci

EUROCENTRUM
OLOMOUC

EUROPE DIRECT
Olomouc

Miele

OLOMOUC

Výstava se koná s finanční podporou Česko-německého fondu budoucnosti.

DĚTSKÝ SVĚT

Dítětem v 19. a 20. století

1. 12. 2022 – 27. 8. 2023 / Sál sv. Kláry / Vlastivědné muzeum v Olomouci

muzeum
VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

Olomoucký kraj

OLOMOUČ

PERI